

*Vergadering van Vrijdag 22 Februari 1907,
's avonds 7¹/₂ ure, te Breda.*

Voorzitter: Generaal DE WAAL.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Als voorzitter van het Bestuur onzer Vereeniging open ik deze vergadering.

Namens het Bestuur betuig ik in de eerste plaats onze vreugde, dat het voornemen om deze vergadering in Breda te houden, uwerzijds zóó gunstig is ontvangen, dat thans een zoo talrijk gehoor aanwezig is. Ik geloof te kunnen zeggen, dat dit niet zoozeer het gevolg is van het houden dezer vergadering alhier, en niet in den Haag, gelijk regel is, dan wel van het onderwerp, dat heden avond behandeld zal worden en zoo te recht uwe belangstelling trekt. Het is dan ook een zeer actueel onderwerp en het heeft nog meer attractie gekregen door dat tegenwoordig zijn, als genoodigden van het Bestuur, een tweetal hoofdofficieren van het Belgische leger, die zoo welwillend zijn, mede deel te nemen aan de discussiën over het onderwerp, dat de Kapitein TONNET zal inleiden.

Ik heb de eer aan de vergadering voor te stellen die twee Belgische hoofdofficieren, den Luitenant-Kolonel DELFORGE van den Generalen Staf en den Majoor WIELEMANS, eveneens van den Generalen Staf, en hen tevens welkom te heeten in ons midden.

Zij hebben mij medegedeeld, dat zij de Nederlandsche taal voldoende verstaan om het debat te volgen, maar, helaas, niet in staat zijn, in die taal hunne gedachten weér te geven; daarom hebben zij verzocht, hun gevoelens in de Fransche taal te mogen uiten. Ik geloof op de instemming der vergadering te kunnen rekenen, wanneer ik zeg, dat hun dit ten volle is vergund.

Ik acht het noodig, hieraan toe te voegen, dat het onderwerp, dat heden avond hier behandeld zal worden, eene zeer teere quaestie is, en daarom verzoek ik aan de vergadering, wel te willen bedenken, dat wij hier bijeen zijn om *onderling*

van gedachten te wisselen over het aangekondigde *militaire* onderwerp en dat het alzoo is eene private behandeling in bijzonderen kring. De bespreking dient dan ook zoo objectief mogelijk te geschieden, terwijl uit de uitkomsten der beraadslaging geene verdere gevolgtrekkingen mogen worden gemaakt.

Ter besparing van tijd stel ik u voor, de ballotage niet reeds nu, maar gedurende de pauze te houden.

Ik zal straks een paar van de heeren verzoeken, behulpzaam te willen zijn bij het opnemen der stemmen.

Thans geef ik het woord aan den Kapitein TONNET, tot het houden zijner voordracht :

NEDERLAND en BELGIË.

Beschouwingen over de al of niet wenschelijkheid van een militair verbond tusschen beide Staten.

De Heer TONNET: Mijne Heeren! Dat het streven tot toenadering tusschen Nederland en België zich gedurende de laatste jaren met steeds toenemende kracht is gaan openbaren, zal geen uwer zijn ontgaan. De verklaring van dit verschijnsel ligt daarbij voor de hand. Bij alle verschilpunten toch, die er tusschen beide landen bestaan, valt niet te ontkennen, dat de beide kleine staten door gemeenschap van belangen tot elkaar worden gebracht. Ware het dan ook niet, dat de geschiedenis ons hier de verklaring vermag te geven 1), dan zou het veeleer verwondering moeten wekken, dat de toenadering tusschen Nederland en België zich nog slechts in toestand van wording schijnt te bevinden.

Inderdaad zijn de verschilpunten tusschen beide landen talrijk. Ik behoef slechts te wijzen op hunne beider geographische ligging aan de monden van den Rijn en van de Schelde, waardoor, zooals de hier opgehangen kaart der waterwegen vermag duidelijk te maken, aan elk hunner een verschillend achterland toevalt. Wel trekt Antwerpen ongeveer

1) „De natuurlijke scheiding in economisch-geographische gewesten bleef bewaard in de geheele geschiedenis.” Dr. H. BLINK. *Vragen van den Dag*; zie ook noot 5, bladz. 772.

één derde gedeelte van den totalen Rijnhandel met Duitschland tot zich en treedt daardoor in scherpe concurrentie met Rotterdam, doch het zoo exclusieve karakter van Rijnhaven, dat deze plaats kenmerkt, bezit Antwerpen niet. Haar meer natuurlijke achterland wordt gevormd door het Belgische en Noord-Fransche industriegebied. De toestand, waarin de grensgewesten verkeerden en nog steeds verkeerden, heeft de geographische scheiding veeleer helpen bevorderen dan veronzijdigen, terwijl het verschil in de voortbrengselen van den bodem, in hun ruimsten vorm genomen, de scheiding in vele opzichten nog sprekender heeft gemaakt. Uit deze geographische verschilpunten 1) kunnen tevens de pogingen verklaard worden, die eertijds door Frankrijk zijn aangewend geworden, om België aan zich te trekken, terwijl ook het streven van sommigen, om Nederland in economisch opzicht nader tot Duitschland te brengen, er zijn oorsprong vindt.

Nu moge men al met mij de toenaderingsbeweging tusschen twee aangrenzende, kleine staten, die zich buiten de politieke aspiraties der groote staten willen houden, als zeer voor de hand liggend beschouwen, toch zal het ieder hebben moeten opvallen, dat vooral in de tijden van politieke spanning, zooals die nog slechts kort in het verleden liggen, die toenaderingsbeweging een omvang heeft aangenomen, die bij de vele bestaande verschilpunten onwillekeurig doet denken aan verweer tegen van buiten werkende invloeden, die de beide staten in gelijke mate zouden bedreigen.

Op economisch gebied zou volgens velen gevaar schuilen in de beschermende handelspolitiek der omringende landen, die den oud-Minister GRAUX de woorden ontlokte: „Bref, l'Europe nous a tourné le dos”. Anderen meenen in de zich steeds meer tekenende expansie van het Germaansche element, in de z.g. „pénétration pacifique” van de Duitschers in de Rijnhavens een gevaar te zien, dat te grooter zou zijn, omdat de invloed, die het in het leven roept, uiterst langzaam, doch

1) Zie hierover o. a.: „La Belgique et le projet d'entente économique avec la Hollande.” *Revue économique internationale*, 1906.

daardoor ook te zekerder zou werken. Eene toetreding der beide kleine staten tot het Duitsche tolverbond, die met eene opheffing der politieke zelfstandigheid zou gelijk staan, zou het noodzakelijke gevolg er van moeten zijn. 1) Hoewel nu de omvang van die zoogenaamde Germaansche expansie, die zich te Antwerpen het sterkste zou openbaren, nog slechts onvolledig is onderzocht geworden, zoo kan haar bestaan bezwaarlijk worden ontkend. De bekende artikelen van MAURICE SCHWOR in *L'Aurore*, waarop door den Franschen Generaal LANGLOIS 2) nader de aandacht werd gevestigd; van BARKER 3) en van YVES GUYOT 4) in *The Nineteenth Century* en zoo vele dergelijke, over het algemeen zeer gekleurde en gezwollen, artikelen laten daaromtrent geen twijfel.

Aan het streven tot economische toenadering, dat versterking door aaneensluiting beoogt, zou dus een practische grondslag moeten worden toegekend. Bestaat nu het geschetste gevaar inderdaad, dan ligt de veronderstelling voor de hand, dat eerst de toenadering in haar meest sprekenden vorm — het tolverbond — afdoende zal kunnen zijn, om van eigenlijk economisch verweer te kunnen gewagen. Talrijk zijn echter de bezwaren, die aan de verwezenlijking van dit denkbeeld in den weg treden, 5) al kwam ook de oud-Minister GRAUX tot de slotsom, dat „les facultés et les productions des deux

1) Zie de brochure: „Nederland en Duitschland”, door Luitenant Generaal Jhr. J. C. C. DEN BEER POORTUGAEL.

2) „La Belgique et la Hollande devant le pangermanisme”, door Général LANGLOIS, Sénateur, anc. membre du conseil supérieur de la guerre.

3) „The absorption of Holland by Germany”, Juli 1906, door BARKER genoemd: „the policy which is at present being pursued by Germany.”

4) „Le pangermanisme, la Hollande et la Belgique”, September 1906.

5) Zie o. a. de belangwekkende economisch-geographische studie van Dr. H. BLINK in *Vragen van den Dag* 1906, afl. I. „De hoofdstroomingen der internationale handelspolitiek in West-Europa, in verband met een staatkundig verbond tusschen Nederland en België.”

„Nederland en België” door Mr. W. H. DE BEAUFORT, *De Gids*, 1906, en „La Belgique et le projet d'entente économique avec la Hollande”, door de oud-Ministers GRAUX en DE MAREZ OYENS. *Revue économique internat.* 1906.

pays se complètent plutôt qu'elles ne s'opposent." Doch aannemende, dat al deze bezwaren plotseling konden worden ter zijde gesteld, dan zou naar mijne meening in het tolverbond een ernstig gevaar blijven schuilen, alleen reeds door de wijze, waarop de noodzakelijkheid in het anti-Duitsche kamp is bepleit geworden als een verweermiddel tegen Duitsche handelspolitiek en expansie. „Notre pays est inondé par les produits allemands”, schreef de oud-Minister DE MAREZ OYENS, met de bedoeling deze artikelen door Belgische te doen verdringen. Duitschland oefent krachtige economische pressie uit op Nederland, waarschuwt BARKER in *The Nineteenth Century*. Alles wordt gedaan, om den Rijnhandel door de nieuwe kanalen in de richting van de Deutsche Noordzeehavens te trekken en het herwinnen van de Rijnmonden wordt een „indispensable duty of German policy” genoemd. Slaagt de hiertoe noodige economische pressie niet, dan bestaan er andere middelen: „German military motor cars travel at an astonishing speed”.

YVES GUYOT komt hieraan zijn steun verleen door het succes van EUGÈNE BAIE'S artikelen toe te schrijven aan „préoccupation des deux pays qui sont inquiets des visées de leur formidable voisin”. Bezadigde mannen, als de Deutsche Generaal VON GEEST 1) hebben te recht front gemaakt tegen de „politisch naïve Deutsche”, die steeds het oog op Nederland gevestigd hebben, om het nader tot zich te trekken. 2) De oude Deutsche publicist KARL BLIND 3) trok heftig tegen den ophitsenden toon te velde, waarin hij, blijkbaar te recht, een middel zag, om Duitschland verdacht te maken „promoting an armed alliance against her.” Zonder nu aan de aangehaalde vijandige inblazingen meer waarde toe te kennen

1) „Die militärische Bedeutung der Niederlande für Deutschland”, *Deutsche Rundschau*, 6e Heft 1905

2) Zie o. a. „Holland und sein deutsches Hinterland” door Dr. STUMMANN, die door uitdrukkingen als „Das deutsche Rheinland empfindet die Existenz der ihm seewärts vorgelagerten Niederlande als ein Hindernisz seiner Entwicklung”, uiting geeft aan eene „allduitsche” meening.

3) „An unexpected French war cry against Germany”, *North American Review*, November 1906.

dan zij verdienen, durf ik toch de meening uitspreken, dat zij aan het tolverbond zeer sterk het karakter van verweer, van een front maken tegen Duitschland verleenen. Daarom gewaagde ik zoo even van een gevaar, dat m. i. beide landen door hunne afhankelijkheid van het buitenland bedreigt, doch dat in de eerste plaats Nederland zou moeten treffen door zijne meer uitsluitende afhankelijkheid van het Duitsche achterland. De breede zoom, die op de hier opgehangen kaart de beteekenis van de handelsbeweging op den Rijn, tegenover die langs onze andere scheepvaartwegen moet verduidelijken, geeft van deze afhankelijkheid een aanschouwelijk beeld.

Voorzichtigheid is dus ten zeerste geboden; niet zoozeer de bekende Hollandsche, die men wel pleegt gelijk te stellen met de vrees, zich aan koud water te branden, doch die voorzichtigheid, waarmede kleine staten hunne actie in verband moeten brengen met de kracht van hun verweer. Niet gaarne zou ik mij, in de overtuiging van de oppervlakkigheid mijner bespiegelingen, aan eene bepaalde voorspelling willen wagen van de banen, waarin in de toekomst de handelspolitiek van Nederland zich zal moeten gaan bewegen. Zal de voorzegging van DR. BLINK, dat de groote staten hunne afsluitingen zullen moeten laten vallen, bewaarheid worden? Zullen wij gedwongen worden door eene ons minder gezinde handelspolitiek van Duitschland, ter wille van onze politieke zelfstandigheid, ons naar het Zuiden te wenden en dus de voordeelen van onze schitterende geographische ligging ten deele te verwerpen? Ik gevoel mijne volmaakte onmacht bij de beantwoording dezer vragen, doch tevens gevoel ik de noodzaak, om het vraagstuk ernstig ter hand te nemen. Met buitengewone instemming moet dan ook de instelling worden begroet van de bekende Nederlandsch-Belgische Commissie, die in de eerste plaats door hartelijke en duurzame aanrakingen de banden wil versterken, die de burgers der beide landen verbinden, om „subsidiarement” de douanequaestie te bestudeeren.

Ik verlaat hiermede een gebied, dat ik niet het onze zou durven noemen, doch dat ik gemeend heb te moeten betreden,

omdat, meer dan voorheen nog, het in de toekomst bijna uitsluitend de botsing der economische belangen zal zijn, die tot strijd met de wapenen zal leiden.

Geenszins zal het ons voorzeker mogen verwonderen, dat de reeds onder den invloed van economische factoren geconstateerde neiging tot frontmaken evenzeer op staatkundig gebied waarneembaar is. En inderdaad is zulks het geval. Een merkwaardige ommekeer is toch waarneembaar in de denkbeelden over de beteekenis der internationale positie, door Nederland en België te midden van de omringende landen ingenomen. Oorspronkelijk bij het Weener congres te zamengevoegd als voormuur tegen Frankrijk, waardoor de oude barrièrepolitiek weder in eere werd hersteld, schijnt thans eene strooming waarneembaar om de weerstandslijn naar het Oosten te keeren. De reeds zoo even besproken tendentieuze artikelen toonen dit met onwederlegbare klaarheid aan. Een zeer bekwame schrijver in *The Fortnightly Review* 1), waarin ik den militairen medewerker van *The Times* meen te herkennen, zegt het tamelijk onomwonden en EUGÈNE BAIE schijnt deze gedachte tot grondslag genomen te hebben van zijne pogingen tot politiek-militaire toenadering tusschen Nederland en België. Ik laat hier ter kenschetsing eenige aanhalingen volgen: „Qui ne voit qu'elle (t. w. de barrière) constituerait aujourd'hui une digue efficace au sourd travail de germanisation d'un empire qui convoite nos ports avec une apreté qui aiguillonne le plus irréductible des besoins?

... l'Europe. toute entière est intéressée à la restauration du système de la barrière.

... faut-il pour cela, renoncer aux bénéfiques illusoires de la neutralité? La presse anglaise nous y encourage. Ce ne sont pas nos amis, ni nos alliés qui demandent notre neutralité. Ce sont nos ennemis”.

Generaal LANGLOIS (*Revue bleue*, 1906) beklagt zich, dat

1) „*England, Belgium and Holland*”, door Y., Aug. 1906. „The approximation of that country (Holland) and Belgium far from creating anxiety or disapproval here, would be hailed with satisfaction because it would simplify our task and give us more useful allies to fight with.”

de Belgen in hun parlement „jusqu'au gouvernement lui-même, estiment qu'il n'y a aucune crainte à avoir du côté de l'Allemagne". Volgens dien opperofficier schuilt alleen gevaar voor Duitschland.

De zoo even bedoelde strooming bestaat dus ongetwijfeld, zonder dat daarom beweerd wordt, dat zij reeds tot geheime politieke werkzaamheid zou hebben geleid. Eenerzijds vindt zij steun in vrees voor de genoemde Germaansche expansie, anderzijds in het beweren, dat de oude Fransche begeerte, om Antwerpen tot zich te trekken, zou sluimeren. Immers, met de vernedering, die Frankrijk in de jaren 1870/71 werd aangedaan, is aan de avontuurlijke, onvaste politiek van dit rijk, welke in België zoo veel bezorgdheid heeft gewekt, een einde gemaakt. In militair opzicht bleef het, ook in de latere jaren, overvleugeld door de geweldige kracht van het groote Deutsche rijk, dat zich bovendien in Frankrijk eene uiterst voordcelige strategische positie had weten te veroveren, die tot den aanleg van het kostbare, veel besproken „rideau défensif" noopte; naar veler meening zeer ten nadeele van het herstel van den offensieven zin, die de Franschen eertijds kenmerkte. Dat Frankrijk zich zelfs op het huidige oogenblik nog de zwakkere, en meer op afweer bedacht gevoelt, na bijkans 40 jaren voor het herstel zijner weérkracht schatten te hebben besteed, schuilt echter voor een groot deel in den regeeringsvorm, die politieke agressie voor het oogenblik weinig waarschijnlijk doet achten. Deze omstandigheid, voorts het verzwakken der revanche idée, ook onder den invloed van sterk radicaal getinte stroomingen, die de binnenlandsche politiek beheerschen; de stilstand der bevolkingstoening, waardoor de expansieve kracht gematigd wordt; de reeds zoo belangrijke koloniale uitbreiding, zijn even zoo vele oorzaken, die de oude leuze der natuurlijke Rijn grenzen schijnen te doen sluimeren. Verdwijnen kan en zal zij echter nooit, omdat de richting, waarin een volk expansie nastreeft, door de richting van het handelsverkeer wordt aangeduid en niet onwaarschijnlijk zou het lievelingsdenkbeeld bij eene blijvende ver-

breking van het Europeesche evenwicht weder op den voorgrond treden. Geen grooter gevaar — zoo wordt wel vermeend — zou de beide Nederlanden kunnen bedreigen dan een samengaan van Duitschland en Frankrijk, waardoor deze landen zich bij overeenkomst het bezit van respectievelijk de Rijn- en Scheldemonden zouden verzekeren, om aldus, ieder voor zich, de natuurlijke richting hunner expansie te kunnen volgen.

Ik wil volstaan met op de stroomingen te wijzen, die vooral in dagen van opwinding en politieke spanning aan de oppervlakte komen, doch de quaestie van het al of niet expansieve streven der staatkunde te eener of te anderer zijde en de talrijke tendentieuze inblazingen, die daarop betrekking hebben, liever laten rusten.

Wel wil ik er echter uwe aandacht voor vragen, hoe Duitschland, ook zonder dat aan dit rijk in het minste politieke agressie toegeschreven wordt, gewoonlijk, voor het geval van uitbrekenden oorlog, in het licht van strategische agressie wordt gesteld. Vrij algemeen toch wordt aan de Duitse legers de mogelijkheid van eene snellere vereeniging dan de Fransche zouden vermogen, toegekend. Velen waren voorts van oordeel, dat de schending der Belgische neutraliteit daarbij tot de onvermijdelijkheden behooren zou „à moins que” — zooals BRIALMONT eens schreef — „ce dernier pays (t. w. België) n'augmente de beaucoup ses moyens de défense.” 1) Zoo diep schijnt de overtuiging, dat de schending van Belgisch gebied op zuiver militaire overwegingen noodzakelijk is, te hebben wortel geschoten, dat, in spijt van de millioenen, die sedert aan de Maasvestingen zijn ten koste gelegd en van de laatste versterking van het veldleger tot 100.000 man, de gedachte aan eene schending nog vrij wel onverzwakt gebleven schijnt. 2) Eene nadere verklaring van dit verschijnsel zou

1) „Situation militaire de la Belgique”, 1882.

2) BRIALMONT eischte in 1882: „70.000 hommes de bonnes troupes”, later in 1894: 246.000 man. Zoo ver gingen de eischen in de „Commission” van 1900 niet. „Avec la ligne de la Meuse, il nous suffit d'avoir une armée de campagne de 100.000 hommes”.

ongetwijfeld van waarde kunnen zijn. Niet onmogelijk, dat de vrees voor overvalling der Maasvestingen hierop van invloed is. 1)

Opmerkenswaard is daarbij voorzeker, dat tot dusverre, noch door BRIALMONT, noch in den boezem der Commissie van 1900, aan de mogelijkheid van schending van Nederlandsch gebied, bijv. door overschrijding van de Maas beneden Luik, bij Maastricht of stroomafwaarts, werd geloofd. „La Hollande, couverte d'ailleurs par nous, est située toute entière en dehors de la grande voie d'invasion des deux puissantes nations rivales”, werd in de Commissie gezegd.

Van de schending van Belgisch gebied schijnt men zich eene voorstelling te maken, als op de hier opgehangen kaart is aangeduid. 2) Die doormarsch toch zou een nevenaantal beoogen op de niet door Fransche versterkingen verdedigde „Trouée de la Meuse”, ter omtrekking van het krachtig versterkte Oostfront. Doch waarom, vraagt men zich af, versterkten de Franschen, die geenszins tegen de uitgaven van millioenen opzagen, niet het bewuste Maasvak, in stede van meer binnenwaarts verdedigingsaanleg te organiseeren? Waarom zijn de laatste jaren nieuwe classificaties der Fransche vestingen ingediend, die de versterkingen langs het Noordfront in lagere, ja zelfs in de laagste klasse rangschikten? Waarom geloofde men aan Belgische zijde niet aan een snellen

Van Engelsche en Fransche zijde laat men niet na, de schending als eene zekerheid voor te stellen, zoo de Generaal LANGLOIS en Y. in *The Fortnightly Review*, 1906. „Germany will not hesitate to violate the neutrality of Belgium on the outbreak of war.”

1) Van eene dergelijke overvalling, gebaseerd op de legerplaats van Elsenborn, zijn herhaaldelijk reeds zeer tendentieuze schetsen gegeven, o.a. door Y. in *The Fortnightly Review* en in enkele brochures.

2) Het schijnt, dat aan eene zoo ver noordwaartsche uitbreiding van het marschfront, als op de schets was aangegeven, feitelijk niet gedacht wordt, omdat de hoofdmarsch der Duitsche legers in Lotharingen zou vallen, terwijl slechts enkele korpsen, tot omtrekking van het Fransche oostfront en tot detachering tegen het Belgische veldleger, Belgisch gebied zouden behoeven te betreden. De schets diende dan ook in hoofdzaak om te doen zien, in hoeverre het wegnnet den doortocht toelaat.

marsch van de ter flankdekking uit te zwenken Duitsche korpsen over de Maas bij Maastricht, om aldus het Belgische leger, bij de bekende vrees om van Antwerpen te worden afgedrongen, elk deboucheeren over Namen of Luik in de flank der doortrekkende colonnes te beletten? Alle die vragen vinden hare verklaring in den invloed van een deugdelijk veldleger van een kleinen staat op de krachtsverhouding der strijdende partijen. Men zal dan ook gevoelen welk eene krachtige preventieve werking een sterk, goed georganiseerd, slagvaardig leger vermag uit te oefenen. De erkenning van dit begrip, dat aan de legerinstellingen van de kleine staten ten grondslag behoort te liggen, vindt men schier op elke bladzijde der memories van Generaal VON MOLTKE. 1) De door hem vooropgestelde vraag „Wer ist Feind und wer Freund?“ ziet men in dagen van spanning telkens op nieuw opdoemen en in het ooglopend is dan de aandacht, aan de weermacht der kleine staten gewijd. Eene geheele reeks artikelen wijst er op. 2) Kleinachtend zag VON MOLTKE neer op het verwaarloosde Nederlandsche leger; België, dat eene sterkere weermacht te velde kon brengen, zou men daarentegen voor de zaak trachten te winnen. 3) Ik wil het dan ook betreuren, dat over de

1) „Es ist nicht möglich, das Verhalten zweier grosser Mächte bei Ausbruch eines Krieges gegen einander, auch nur in den allgemeinsten Umrisen festzustellen, ohne zugleich die militärisch-politische Lage der dem Kriegstheater zunächst liegenden kleinen Staaten ins Auge zu fassen“. (VON MOLTKE in 1858.)

2) „Deutschlands nächster Krieg“, *Jahrbücher für die Armee und Marine*, 1904; een opstel van Generaal KEIM in *Der Tag*, nu onlangs, „Wert und Bedeutung von Milizheeren, erörtert an den Heeren Englands, der Vereinigten Staaten, der Schweiz und der Niederlande“, *Vierteljahreshefte*, 1907, Erstes Heft.

3) „... Wenn... das Königreich der Niederlande zur militärischen Ubedeutendheit herabgesunken ist, so lässt sich dagegen nicht verkennen, wie wichtig es ist, schon im Vorans ein freundliches Verhältnisz mit Belgien und der Schweiz anzubahnen. Es handelt sich dabei um nichts Geringeres als die Frage, ob Deutschland bei einem Kriege mit Frankreich zwei Armeen von 100.000 Mann für oder gegen sich haben soll, und ob wir die Linien von Luxemburg bis Basel, oder von Ostende bis Genf zu vertheidigen haben.“ (VON MOLTKE 1859.)

grenzen nog steeds zulke vreemde begrippen schijnen te bestaan over de taak, die voor het Nederlandsche veldleger zou zijn weggelegd. Zoo werd in de Commissie van 1900, toen een oogenblik gesproken werd over de mogelijkheid van een inval over Maastricht, van ons veldleger eenvoudig niet gewaagd. 1) Nog onlangs kwam Kapitein KIRCH in de *Viertel-jahreshefte* van 1907, 2) niet veel verder dan aan onze weermacht eene zuiver defensieve rol bij de verdediging van Nederland toe te wijzen: „Das niederländische Heer dürfte daher in der Verteidigung ein nicht zu unterschätzender Gegner sein und in seinem von zahlreichen Kanälen und Flüssen durchzogenen Lande einen guten Verbündeten finden..... Die Armee hat ihre Aufgabe erfüllt, wenn es ihr gelingt, diese sogenannte „Festung Holland“ bis zum letzten Mann zu behaupten“. Zou de geest van FRITZ HOENIG nog tot grondslag hebben gediend aan KIRCH's meening? Ik breng daarbij in herinnering hoe HOENIG in 1878 „die möglichst nachdrücklichste Vertheidigung des möglichst grössten Theiles des Landes“ tot grondslag aan de organisatie onzer weermacht legde 3) en tot de gevolgtrekking kwam, dat een militieleger naar het Zwit-

Men vleie zich niet, dat dit oordeel over onze weermacht niet juist is geweest. Het onderzoek van de archieven van het Dept. van Oorlog bevestigt onze toenmalige machteloosheid.

Werkelijk schijnen — zie *The Times* van 23 Januari 1906 — in de 50-er jaren door den Pruisischen attaché „with all the power at his command“ pogingen te zijn aangewend, België nader aan Pruisen te trekken. Alle *Denkschriften* van het oorlogsjaar 1859 draaien om de door de Nederlanden aan te nemen houding.

1) „Mais cette manoeuvre, outre qu'elle emprunte le territoire hollandais et qu'elle provoque des difficultés diplomatiques (!?) nouvelles, a également des défauts graves“ en verder: „on peut conclure de ces considérations que non seulement l'armée hollandaise peut être moins nombreuse que l'armée belge, mais qu'elle peut être moins mobile, moins manœuvrière, puisqu'elle ne sera pas exposée comme celle-ci à lutter en rase campagne et à devoir compenser, par une grande mobilité et une extrême habileté dans les manoeuvres, une infériorité numérique à peu près certaine.“

2) Zie noot 2) blz. 779.

3) „Die politische und militärische Lage Belgiens und Holland“, 1878.

sersche stelsel voor ons aangewezen zou zijn. 1) „Die Holländer — aldus schreef VON MOLTKE in 1860 — hoffen zuletzt heranzukommen und hinter der Utrechter Linie einen passiven Widerstand zu leisten, bis irgend Jemand sie errettet”. 2) Die gedachte nu, dat wij ons achter de waterlinie zullen „verkriechen” (VON MOLTKE t. a. p.) heerscht blijkbaar nog, doch het verdient vermelding, dat zij voedsel vindt in de gangbare volksmeening van groote onmacht.

Ongetwijfeld komt aan BRIALMONT de eer toe, geene gelegenheid ongebruikt te hebben gelaten en zulks in weerwil zijner fortificatorische studiën, om zijne landgenooten op de beteekenis van een sterk, goed georganiseerd veldleger te wijzen. Zijne flinke actie heeft ongetwijfeld er toe bijgedragen, dat de Belgen, wat de erkenning van de preventieve werking van hunne weermacht betreft, in heel wat gunstiger conditie verkeerden dan wij, Nederlanders. Men zal echter moeten toegeven, dat de ligging van België hierop mede van belangrijken invloed is geweest. Vele schrijvers van naam gelooven niet meer aan de zoo gevreesde schending van het Belgische territoir door Duitsche troepen, hoofdzakelijk, naar mij voorkomt, omdat zij de repressieve kracht der Belgische weermacht als zeer belangrijk beschouwen. 3)

1) Dasz es zuerst Zweck sein musz, gesammte Streitkräfte hinter der Utrecht'schen-, Grebbe- und IJssel-linie zu sammeln, zu organisiren, zu stärken, bevor sie, diese Linien oder andere Theile des Landes activ vertheidigend, gebraucht werden können.”

2) Het toenmaals volslagen gemis aan preventieve kracht onzer weermacht uitte zich in de overweging bij VON MOLTKE, Maastricht te doen bezetten door Pruisische troepen „um zu verhindern, dasz es nicht ein französischer Depotplatz werde. . . Holland von Hause aus durch preussischen Truppen zu besetzen, um sich der allerdings reichen Hilfsquellen dieses Landes zu versichern, würde eine nicht zu rechtfertigende Zersplitterung unserer Streitkräfte involviren und wahrscheinlich den Krieg mit England herbeiführen.”

3) In herinnering wordt gebracht, dat VON MOLTKE België immer als flankdekking tegen Frankrijk heeft beschouwd, van welk land hij juist zóó lang een aanval door België mogelijk bleef achten, als Pruisen zich in eene defensieve stelling bevond. Toch erkende VON MOLTKE de groote voordeelen, ook voor Pruisen, om door België te rukken. Met vreugde

Hun oordeel verdient m. i. meer waardeering dan men veelal geneigd is er aan te verleenen, doch ik moet erkennen, dat het onderhouden van eene zekere schendingsvrees in het volk noodzakelijk is, opdat de levende strijdkrachten niet verwaarloosd worden. Zijn deze toch niet in goeden toestand,

vernam hij dan ook den 27sten Februari 1859 van den Minister van Oorlog „dasz die Möglichkeit einer aktiven Theilnahme Belgiens und Hollands an den Krieg gegen Frankreich vorlege. Diese voraussichtliche Verstärkung der eigenen Kräfte machte den Generalstabchef in seinen Absichten kühner. (MOLTKE, 36ste *Einzelschrift*). Doch, men lette op de gevolgen. „Die Verbindlichkeit jene beiden Mächte in ihrem Landesbesitz zu schützen, bedingt die Nothwendigkeit die Hauptmasse unserer Streitmacht an dem unteren Rhein zu konzentriren, mitbin die Verlegung der Hauptoffensive nach Belgien, welches wahrscheinlich der nächste Kriegsschauplatz wird.“ Op de kortstondige vreugde volgt weldra de teleurstelling. „In Brüssel und im Haag deukt man nur an die strikteste Defensive.“

„In operativer Beziehung ist der General in April, anscheinend unter dem Einflusz der jetzt zweifelhaft gewordenen Theilnahme von Holland und Belgien am Kriege, ganz in defensiven Absichten zurückgefallen“. (36ste *Einzelschrift*).

Met de nederlaag van Oostenrijk en naar mate de hulp der Zuid-Duitsche staten waarschijnlijker wordt, ontwikkelt zich zeer geleidelijk uit den defensief-offensieven opmarsch aan den Rijn de offensieve opmarsch in de Paltz en de schitterende operatieve gedachte, het geheele Rijnfront indirect te dekken. Daarnaast heeft de overtuiging steeds vaster vormen aangenomen, dat „die strategischen Flanken des diesseitigen Vorgehens durch das neutrale Belgien und die neutrale Schweiz vollständig geschützt sind.“

Over de Duitche plannen na het oorlogsjaar 1870—71 ligt uit den aard der zaak een diep duister. Niettemin zijn er symptomen, die er op wijzen, dat de Duitche „vorbereitende“ strategie ook in latere jaren in de door MOLTKE aangewezen banen is gebleven. Hij zelf heeft ons daarop gewezen door zijne bekende uitspraak tegenover den Kolonel LAHURE, dat de bouw der Belgische Maasvestingen, zonder eene belangrijke versterking van het veldleger, eene onvolkomen, zoo niet gevaarlijke oplossing bracht.

FRITZ HOENIG wees in zijne meergenoemde studie (noot 3, bladz. 780) nogmaals, geheel in de lijn blijvende der denkbeelden van vóór den oorlog, dat een doormarsch van Fransche troepen door België „eine verwickelte strategische Lage“ zou scheppen, doch: „Die erste Vorbedingung für das Gelingen dieser Operationen wäre Initiative, Vorsprung in der Mobilisierung, Schnelligkeit der Operationen“. Hij verwacht met benutting der „uiterst voordeelige strategische positie“ (bladz. 776 t. v.), dat Duitschland „durch Entschlossenheit und Energie die Masznahmen verhindern

dan neemt het gevaar voor schending weder snel toe. 1) Geenszins onverschillig mag het ons dan ook zijn, bij het hoofdzakelijk preventieve karakter van de weermacht der kleine staten, hoe in het buitenland over ons wordt gedacht. Natuurlijk moet daarbij met oordeel des onderscheids worden te werk gegaan, omdat op kleine staten gewoonlijk wordt neêrgezien, het oordeel veelal zeer tendentius is en tot doel heeft, den kleinen staat door het voorhouden van zijne onmacht tot aansluiting te bewegen. 2)

kann, dasz die franzüsischen Heere den Krieg auf belgisches Gebiet tragen, sie zwingen sich den Deutschen auf eigenen Boden entgegen zu stellen".

Generaal VON VERDY DU VERNOIS, oud Minister van Oorlogen vertrouwde medewerker van VON MOLTKE, wijst er op „dasz MOLTKE wohl die Möglichkeit einer Verletzung der Neutralität der Schweiz und von Belgien durch die Franzosen in Erwägung zieht, eine solche unsererseits, aber niemals berührt, da sie bei den in Deutschland bestehenden Anschauungen als gänzlich ausgeschlossen betrachtet werden musz". („Operationspläne", 2e Heft).

De Fransche Kolonel FOCU gelooft aan een Duitsche opmarsch in Elzas-Lotbaringen.

„En tout cas et si, méconnaissant leurs intérêts ou guidés par des considérations qui nous échappent, les Allemands se déterminaient à violer soit la neutralité belge, soit la neutralité suisse, il faudrait y voir des avantages pour nous". („De la conduite de la guerre", 1904).

ROSENTRETER in „Zweibund gegen Dreibund" (1903), STAVENHAGEN in „Militär-geographischen Skizzen" (1898), LUZEUX in „Essai de géographie militaire" (1903), VON DER GOLTZ in „Krieg- und Heerführung" (1901) verwerpen allen in meer of minder krachtige termen de gedachte aan eene schending van Belgisch gebied.

1) Ten volle instemming verdienen dan ook de woorden, gesproken in de *Commission* van 1900: „On peut affirmer que la simple probabilité se transformera en quasi certitude, si nos voisins peuvent avoir l'assurance que leur passage ne sera pas contrarié."

Ook moet de waarde der Maasversterkingen, aldus bezien, zeer hoog worden aangeslagen. Te recht zegt dan ook SCHÜN in *Mitteilungen* (1904): „Mehr als ein Anzeichen lassen den Schlusz zu, dasz man mindestens in den achtziger Jahren, vor die Befestigung der Maaslinie, beiderseits diese Operationsrichtung in sehr ernste Erwägung zog." De preventieve werking van dezen vestingaanleg moet dan ook ten zeerste gewaardeerd worden.

2) Zeer de aandacht trekt, dat VON MOLTKE noodig oordeelde, in het geval van een doortocht van Fransche troepen door België, daar achter te doen blijven, aanvankelijk in 1859, 50.000 man en in de jaren 1868—

Door de kleine staten, even zoo goed als door de groote, moet dus bij voortdoring de vraag worden overwogen: zijn wij voldoende sterk? Ik moet toegeven, dat de beantwoording van die vraag uiterst moeilijk is, omdat een nauwkeurig afwegen der wederzijdsche strijdkrachten daarbij noodig is. Dit nu te doen is voor een niet ingewijde in de geheimen der verdediging van een staat zeer moeilijk, in het bijzonder omdat het aantal der bij mobilisatie door de groote rijken op te richten reserve-veldtroepen geheim wordt gehouden. 1) En zelfs zou de juiste kennis der sterkte, die te velde kan worden gebracht, nog niet eenmaal voldoende zijn en zou men met de verdeeling over de verschillende hoofdoperatiotooneelen moeten bekend zijn. Een nieuw veld van gissingen doet zich daarbij aan ons oog voor 2). Het uitbalanceeringsvraagstuk der strijdkrachten bevat dan ook veel onzeker, doch daarbij mag

1869 niet minder dan 80—100.000 Franschen. Leest men dan („Deutschlands nächster Krieg“, *Jahrbücher*, 1904) dat aan de Belgische regeering de middelen ontbreken, hare neutraliteit te handhaven, zoodat de eene of de andere der beide oorlogvoerenden zich weinig om de neutraliteit zou bekommeren, dan kan men dit oordeel met groote beslistheid onjuist of althans zeer partijdig noemen. (Zie ook noot 1, bladz. 785).

1) Vooral het aantal der op te stellen reservebatterijen en eskadrons, dat een maatstaf zou kunnen zijn voor het aantal nieuw te formeeren hoogere eenheden, ligt geheel buiten mijn veld van waarneming.

Enkele cijfers mogen een denkbeeld geven van de massa's, die te velde zullen kunnen worden gebracht. ROSENTRATER in „Zweibund gegen Dreibund“ herekent, dat in Duitschland naast de 625 bataljons in vredestand zullen worden opgesteld:

340	„	reserve-
450	„	landweer eerste ban

totaal 1415 bataljons, die tot het veldleger gerekend zouden worden. Daarnaast zouden dan nog beschikbaar zijn 340 aanvullingsbataljons en 400 landweerbataljons 2de ban, die als bezettings-troepen en voor territoriale verdediging in het eigen land achterblijven. Frankrijk zou 1241 bataljons te velde kunnen brengen en alsdan nog over 346 aanvullings- en 480 territoriale bataljons beschikken.

De veronderstelling, dat Duitschland uit zijne reserves bij elk der 23 legerkorpsen eene derde divisie zou kunnen vormen en, met aantrekking van een deel der landweer, 23 reservekorpsen in 2e linie zou opstellen, is dus niet van grond onthloot.

2) Zie o. a. „Deutschlands nächster Krieg“. *Jahrbücher*, 1904.

toch zeker niet uit het oog worden verloren, dat de overwinnende partij zich ten slotte bij elken pas, welken hij in het vijandelijke land voorwaarts doet, door nieuwe locale verdedigingstroepen ziet bestookt, waartegenover hij in hoofdzaak slechts zijne veldtroepen kan stellen, die door langdurig doorgezette aanvallende bewegingen, „schmilzen wie der frische Schnee im Frühjahr.” (VON DER GOLTZ) Al is dan ook de zoo even gestelde vraag met geenerlei zekerheid te beantwoorden, dan mag toch wel met zekerheid worden aangenomen, dat geene der groote mogendheden op het oogenblik lichtelijk tot schending van neutraal gebied zal overgaan. 1) Ik voor mij stel daarbij vertrouwen in verzekeringen als van den oud-Minister, Generaal VON VERDY DU VERNOIS, die de gedachte aan schending verwierp, en vermeen dan ook, mede aan de hand van de, in de Commissie van 1900 ontwikkelde denkbeelden, dat het Belgische leger, al zou het in den strijd om de onafhankelijkheid ook kunnen bezwijken, voor het meer negatieve doel, dat de handhaving der neutraliteit zich stelt, alleszins voldoende zou zijn. 2) Zeker zou het van belang geacht moeten worden, een Belgisch oordeel te vernemen, juist over zulk eene belangrijke quaestie, als de waardeering der preventieve, resp. der repressieve kracht, die aan het Belgische leger, bij de handhaving der neutraliteit, mag worden toegekend. Inmiddels moet ik erkennen, dat de voorstanders van een verbond in de zoo veel grootere preventieve kracht van de alsdan gekoppelde Nederlandsche en Belgische veldlegers een krachtigen steun voor hunne denkbeelden vin-

1) Hoewel de schrijver van „Deutschlands nächster Krieg” aan de Belgische regeering de middelen ontzegt, de neutraliteit te handhaven, komt hij ten slotte tot de conclusie, dat het voor Duitschland niet geraden is, door België te trekken. „Trägt uns die Verletzung der Neutralität Belgiens die Gegnerschaft Englands ein, so muss man sich dreimal überlegen ob sie diesen Preis wert ist.”

2) Daarentegen stelt Generaal LANGLOIS in *La Revue bleue* eene vergroting van het Belgische leger voor tot 300.000 man en meer, uitbreiding van het officierskader van 3800 tot 5000 hoofden. Ook Generaal KEIM in *Der Tag* heeft op vergroting aangedrongen.

den. Immers, als het Belgische veldleger alleen reeds voldoende gewicht in de schaal zou leggen, zouden de in verband werkende veldlegers van Nederland en België de schending door hunne vereeniging zeker moeten kunnen voorkomen. 1) Niettemin verklaarde ik mij een tweetal jaren geleden tegen een verbond, doch ik wees toenmaals tevens op de positie van Nederland als groote koloniale mogendheid, die het haar verbood, zich partij te stellen tegen die mogendheid, welke vrij wel door het onberekenbare toeval zou worden aangewezen. 2) Ook dit bezwaar zou echter door de krachtige preventieve werking van het verbond zijne reden van bestaan verliezen. Nadrukkelijk vraag ik echter uwe aandacht er voor, dat ik op politieke en geenszins op militaire overwegingen mij tegen het verbond uitsprak. Van militair standpunt bezien, pleiten toch alle argumenten krachtig in die richting, om de eenvoudige reden, dat twee sterker zijn dan één. Geheel anders staat de zaak evenwel, wanneer wij ons op politiek standpunt stellen, waarbij ik er op zou willen wijzen, dat sedert enkele jaren de kansen op het tot stand komen van een verbond tusschen de beide kleine staten veeleer nog zijn gedaald. Om deze zienswijze te verduidelijken, moet ik een oogenblik verwijlen bij de, sedert korten tijd tot stand gekomen, Engelsch-Fransche toenadering.

De z.g. „entente cordiale”, tusschen Frankrijk en Engeland

1) In dezen geest sprak o. a. de oud-Minister BEERNAERT in de Commissie van 1900. „A défaut de traités, et nous n'en pouvons pas faire au jour du danger, la communauté des intérêts déterminerait quelque symétrie dans les résolutions et je tiens que s'il y avait sur la Meuse de Dinant à Maestricht 80.000 ou 100.000 Belges et 40.000 Néerlandais, nos territoires seraient sûrement respectés par les belligérents”.

Opmerkelijk is de geringe aandacht, aan dit denkbeeld gewijd. Het ging, om zoo te zeggen, ongemerkt voorbij. Eene korte repliek van één der leden was alles: „je ne vois pas nécessairement la Hollande accourant pour nous aider, car si elle prenait fait et cause pour nous et si nous étions vaincus, elle disparaîtrait certes, comme nous disparaîtrons.”

Zou de beweging tot militaire aaneensluiting dan van zoo recenten datum zijn?

2) Zie een artikel over „Antwerpen” in *De Militaire Spectator* van 1905.

doet met reden vreezen, dat bij uitbrekenden krijg het zwaartepunt der operatiën in noordelijke richting zal worden verplaatst, om aldus de verschuiving te volgen, die het politieke zwaartepunt schijnt te hebben ondergaan. Wel is, als alle verbonden, deze „entente" geheel op het behoud van den vrede gericht, doch zulks neemt niet weg, dat zij, bij uitbrekenden oorlog, de mogelijkheid opent voor militair agressief optreden tegen Duitschland, waartoe Frankrijk alleen niet werd in staat geacht.

Zelfs wordt de mogelijkheid van eene politieke agressie van Engelsche zijde niet geheel uitgesloten gedacht, al schijnt ook voor het oogenblik, onder de hoede van het tegenwoordige kabinet, de vrede vast verzekerd. De naijver van Engeland op den, met groote expansieve kracht voorwaarts strevenden, Duitschen handel en industrie 1) en de, in onmiddellijk verband daarmede, uitdijende vloot geeft te dezen opzichte te denken. Breekt een oorlog uit, dan is het aan geen twijfel onderhevig, of Nederland en België kunnen bij een strijd tusschen Engeland en Duitschland op eene geweldige manier in het gedrang geraten en zeker Nederland niet het minste. In het midden latende voor een oogenblik, of Engeland aan den strijd op het vaste land zal deelnemen, zoo blijkt toch reeds dadelijk de geweldige invloed, dien het Fransch-Engelsche zee-overwicht op den loop van zaken kan uitoefenen. Wanneer de Duitse Noordzeehavens worden geblokkeerd, wanneer de Russische Oostzeehavens en grensstations voor graanexport gesloten worden, is Duitschland voor den aanvoer van goedkoop graan uitsluitend aangewezen op de Belgische en Nederlandsche Rijn-zeehavens. Genua en Triëst, noch de Balkanhavens kunnen vergoeden, wat door de blokkade der Duitse havens en eene eventueele sluiting van de Rijn- en Scheldemonden verloren gaat. Wil Duitschland een oorlog van eenigszins langeren duur tot het einde toe vol-

1) DR. H. BLINK, *Vragen van den Dag*, 1906, wijst o. a. op de groote vermindering van Engeland's aandeel in den in- en uitvoer van Hamburg, Bremen en de Rijnhavens in 30 jaar.

honden, dan moet het van de vrije in- en uitvaart langs den Rijnmond verzekerd zijn. Niet alleen op den graanhandel moet daarbij het oog gevestigd worden 1), doch evenzeer, ja, in nog hoogere mate, is die vrije vaart voor de industrie eene dringende behoefte 2). Als een groot voordeel moet het dan ook voor Duitschland beschouwd worden, dat de Rijnhavens in neutrale handen zijn 3). Geen staat is minder geschikt dan Duitschland zelf, om die in oorlogstijd te bezitten en geen onhandiger politieke zet zou van die zijde denkbaar zijn dan eene geweldpoging, de Rijnmonden van de binnenzijde te openen. Het ontgrendelen moet aan de buitenzijde geschieden, in volle zee; vandaar dan ook de begeerte naar eene vloot, die op de Noordzee heerschen kan en beletten moet, dat de machtigste staat van het vaste land bij uitbrekenden oorlog kan „be starved into submission”, zooals de Engelsen zeggen.

1) Duitschland is een graanrijk land, waar enorme voorraden zijn opgestapeld. Niettemin worden belangrijke hoeveelheden geïmporteerd, voor het grootste gedeelte langs den Rijn.

2) Het *Blauwboek* „on supply of food and raw material in time of war” geeft een beeld van de groote afhankelijkheid van de industrie van een grooten staat van de vrije gemeenschap met de zee.

3) Generaal VON GEEST, *Deutsche Rundschau*, 1905, schetst de beteekenis van de neutraliteit der Rijnhavens voor Duitschland. Een groot gevaar voor het inwendige sociale leven zou daardoor worden afgewend, omdat gevoelige slagen de nationale nijverheid zouden kunnen treffen. Onder Nederlandsche of andere neutrale vlag zouden de Rijn-zeeschepen de rivier tot Keulen bedekken. Dit laatste nu is niet recht duidelijk, omdat de Rijn-zeevaart bijna uitsluitend onder Deutsche vlag wordt gevoerd.

De intendant ENGELHARD schrijft in zijne nagelaten aantekeningen (MEINER, „Historischer Rückblick”, etc. IVe Lief.) hoe reeds in vreedstijd de consuls in de groote havens, waaronder in de eerste plaats genoemd worden Antwerpen en Rotterdam, zich behooren te verzekeren van beschikbare voorraden, die dan bij mobilisatie door geschikte agenten zouden moeten worden opgekocht en naar Deutsche grensstations overgebracht. „Als solche Punkte sind für den gegebenen Fall Cleve, Aachen und Regensburg hervorgehoben.” Men leze voorts over de beteekenis van Rotterdam bij het inrichten van de basis langs den Rijn in 1870.

„Neutrales Gebiet verletzt man im Kriegsfall nicht ohne zwingendste Gründe. Die durch internationale Einmischungen, welche die Handelsfreiheit lähmen können, entstehenden Schwierigkeiten überwiegen meist die erhofften Vorteile” (STAVENHAGEN, „Mil.-geogr. Skizzen”).

Het voordeel, de Rijnhavens in neutrale handen te zien, blijft voor Duitschland echter slechts zoo lang bestaan, als op de volkomen oprechtheid der Nederlandsch-Belgische gevoelens kan worden staat gemaakt en de beide kleine staten over de middelen beschikken, om de vrije vaart naar die havens zoo veel mogelijk te kunnen verzekeren. Over de oprechtheid onzer gevoelens zoo dadelijk meer, waarbij er evenwel nogmaals op moet gewezen worden, dat van Duitschland niet licht handelingen te wachten zijn, die Nederland en België tot oorlogspartij zullen maken. De voorstanders van een militair verbond zijn niettemin gerechtigd, ook in deze beschonwingen een argument in hun voordeel te zoeken, omdat, bij het bestaan van een dergelijk verbond, Duitschland nimmer tot schending van Belgisch gebied zou kunnen besluiten, zijnde in dit geval de sluiting van alle Rijnhavens, dus ook van Rotterdam, hiervan het rechtstreeksche gevolg, al zou dan ook Nederlandsch gebied worden ontzien. Bij een verbond zou, ter wille van de neutraliteit van Rotterdam, de integriteit van het geheele gebied der verbonden staten moeten worden erkend. Een tweede krachtig argument vóór het verbond kan alzoo geleverd worden naast het vroeger aangevoerde, t. w. de zoo veel krachtiger, preventieve werking der vereenigde veldlegers.

In het bijzonder zal Duitschland rekening moeten houden met de vraag: Welke garantie geven de beide kleine staten, dat de zoo begeerde Rijnvaart door Engeland niet zal worden onderbroken? Gelet op de geringe krachtsontwikkeling ter zee, zal die vraag voor Duitschland den vorm aannemen: Welke houding zal Engeland in het oog houden tegenover den zeehandel van Nederland en België? Welke houding in zake het contrabande-vraagstuk? De mogelijkheid van arbitrair optreden is, bij den omvang der belangen, die in het spel komen, geenszins uitgesloten. De grootere neutrale machten, in het bijzonder de graanexporteerende, als Amerika en misschien wel Rusland, in het geval zelfs, dat het aan een oorlog tegen Duitschland zou deelnemen, vormen echter een zeer belangrijk tegenwicht voor de zoo even genoemde wille-

keur 1). Een krachtig optreden onzer diplomatie zou allicht succes kunnen beloven. De slotsom dezer beschouwingen zou bij gevolg samengevat kunnen worden als volgt :

a. Duitschland heeft door zijne geringere machtsontwikkeling ter zee alle belang bij het zoo lang mogelijk voorkomen van den krijg.

b. Duitschland zal, als het niet geprovoceerd wordt, zich wachten, Nederland en België aan te grijpen of tegen zich te stemmen, als een oorlog mocht uitbreken. In het bijzonder geldt deze houding tegenover Nederland.

c. De kleine staten hebben er belang bij, ter eerstkomende staten-conferentie, in het bijzonder bij de graanexporteerende staten, aan te dringen op eene regeling van het contrabandevraagstuk.

d. De Nederlandsche en de Belgische diplomatie zullen tegenover eventueel willekeurig optreden met beslistheid moeten handelen.

Onze protesten zouden evenwel weinig gewicht in de schaal

1) VON LABRÉS in „Politik und Seekrieg“, 1903, gelooft, dat het beter is zelfs met blokkade der Duitsche havens in het algemeen niet te beginnen, „da man auf diese Weise schwerlich im Stande sein dürfte, auf den Gegner einen fühlbaren Druck aus zu üben“, terwijl door Duitschland „über Holland und Belgien und Oesterreich-Ungarn durch die Türkei“ nieuwe verkeerswegen zouden geopend kunnen worden. Zou getracht worden, den handel in open zee te belemmeren, dan zou de vraag zijn, in hoeverre de neutrale staten „die Vereinigten Staaten Nord-Amerikas in erster Linie diese Schädigung ihres Handels ruhig hinnehmen würden. Es sind somit für den Kaperkrieg auch die wichtigsten Interessen anderer Nationen zu berücksichtigen, und da jeder kriegführende Staat bestrebt sein wird, sich nicht neue Feinde zu schaffen, so dürfte der Einfluss der neutralen Staaten stark genug sein solche einschneidende Maßregeln, wie die Erklärung des Getreides als Kontrabande zu verhindern“.

CALLWELL in „Military operations and maritime preponderance, 1905, oordeelt over het nut van eene blokkade al evenzoo. Zij zou ongeschikt zijn, een „selfrespecting“ volk tot den vrede te nopen. Ten tijde van de oorlogen met het eerste Fransche keizerrijk „the position was too grave . . . to stand on much ceremony with regard to neutral trade . . . a state of affairs that is not likely to occur again.“ Doch hij spreekt van „the awkward problem of contraband of war and of rights of neutral shipping“ en van „inconvenience and danger to neutral nations.“

leggen, bijaldien Engeland ons door vijandige daden reeds oorlogspartij zou hebben gemaakt.

Aan duistere vraagpunten ontbreekt het derhalve niet. Bij de magische vrees aan Engelsche zijde voor het gevaar, dat van onze zeegaten zou kunnen dreigen, als wij oorlogspartij zouden worden en aldus eene bredere basis zouden leveren voor de krachtige Duitsche torpedovloot, komt mij het gevaar voor een agressief optreden van Engeland evenwel niet bijster groot voor. Bovendien hoop ik instemming te vinden voor de meening, dat het bezit van eene evenzeer krachtige torpedovloot onzerzijds niterst preventief zal kunnen werken, door in Engeland de overtuiging te vestigen, dat Nederland ook zonder groote slagschepen eene zeer gevaarlijke flankstelling inneemt tegenover de eventueel op Duitsche havens gerichte Fransch-Engelsche maritieme operatielijn. Zij, die gevreesd worden, dwingen ontzag en soms ook wel wat genegenheid af.

Natuurlijk, dat Engeland, wanneer het ons ontziet, op de eerlijkste neutraliteitsopvatting onzerzijds zal moeten kunnen rekenen, zoodat ik dan ook hier protest meen te mogen aantekenen tegen de ons wel is waar zoo goed gezinde, doch wel wat naieve opvattingen van den Duitschen Generaal VON GEEST, die in onze havens naar eene wijkplaats en naar kolendepots voor eene Duitsche scheepsmacht omzag 1).

1) „Aber auch bei Operationen in der Nähe der holländischen Küste würde man heutzutage immer genug neutrale Schiffe gegen gutes Geld finden, die einem den Liebesdienst leisten Kohlen aus Ruhrort oder selbst Munition aus Köln heran zu schaffen; haben sich ja doch englische Schiffe nicht gescheut, englische Kohlen für die russische Flotte zu liefern und die Agenten englischer Geschützfabriken bemühten sich in Petersburg um Bestellungen; ja selbst nach Port-Arthur führten Schiffe unter englischer Flagge Lebensmittel und das alles, obwohl ein Bündniss zwischen England und Japan in Kraft steht. Solange also die deutsche Flotte vorwärts der holländischen Küste operirte, könnte sie die neutralen niederländischen Häfen, wenn auch zu etwas höheren Preisen, doch im Allgemeinen wie eigene benutzen; müsste sie aber zurück, würden schwerbeschädigte Schiffe auch in neutralen niederländischen Häfen Unterschlupf bis zum Ausgang des Krieges finden, die andern aber würden weit vorteilhafter in die östliche Nordsee zurückdampfen, wo sie ihre Hauptstützpunkte haben.“ (*Deutsche Rundschau*, 1905).

Tevens zal moeten worden toegezien, dat geene torpedo-booten, dynamischepen of andere verschrikkingen den Rijn komen afdrijven in de richting der Engelsche dokken en werven. Kortom, wij zullen in den eerlijksten zin van het woord neutraal moeten blijven, doch wij behooren daarnaast ontzag in te boezemen. Dat Engeland ons dan ook bij eene dusdanige houding onzerzijds tot het nastreven van een ne-
vendoel, zij het ook een zeer belangrijk, oorlogspartij zou maken, komt mij onwaarschijnlijk voor.

Nog minder waarschijnlijk wordt dit, als men in het oog houdt, dat daardoor het noordelijke front van Frankrijk wordt opengelegd voor den omvattenden aanval van Duitsche legers door het hun alsdan bevriende gebied der beide Nederlanden. 1) Ten overvloede zou Engeland zich tevens de gelegenheid hebben ontzegd, om, bijaldien de landoorlog zich eventueel zou gaan uitbreiden over ons gebied, omvattend in dien strijd in te grijpen. Voor het oogenblik in het midden latende, of Engeland hiertoe zou willen overgaan, zoo durf ik toch betwijfelen of Frankrijk door het agressief optreden van zijn bondgenoot tegen de Rijnmonden, met alle mogelijke gevolgen daarvan, de cordialiteit van de bondgenootschappelijke gevoelens niet zou in twijfel trekken en in het verleenen van maritiemen steun aarzelen. Zoo heel gemakkelijk zal het dus Engeland niet vallen, zich tegen de kleine staten te doen gelden, wanneer deze slechts van eigen kracht bewust zijn en onbevreesd, zij het ook niet onbezorgd, huns-
weegs gaan.

Onzekerheid omtrent het vraagstuk van den Rijnhandel in oorlogstijd zal blijven, doch ik wil het nogmaals herhalen: het sluit agressief optreden van Duitschland, althans tegen Nederland, met vrij groote zekerheid uit. 2)

1) „As long as Holland is neutral, the defence of the open French frontier facing Germany is comparatively easy. If Holland should fall into German hands, both the Belgian and the French defences could be turned from Holland. France would be at the mercy of Germany.”
(*The Nineteenth Century*, 1906).

2) De tendenz-schrijvers van het oogenblik ontnemen ons ook deze

Heeft dus alleen reeds met het oog op een niet geheel onderbreken van het maatschappelijk bedrijf in oorlogstijd, de neutraliteit der Nederlanden voor onze Oostelijke naburen niet te miskennen voordeelen, toch zijn de voordeelen in strategisch opzicht nog belangrijker. Nog meer dan in MOLTKE's dagen is „die strategische Flanke des Vorgehens durch das neutrale Belgien geschützt". Doch de bedreiging komt thans meer uit het Westen. België ditmaal met Nederland vormen de flankdekking, waarop Duitschland moet kunnen rekenen. Het zal de kracht onzer weermiddelen, ons zelfvertrouwen, de karaktersterkte onzer regeerders en voor alles de eerlijkheid onzer gevoelens trachten te taxeeren. In het bevredigende resultaat dezer afmeting zal onze Oostelijke nabuur de geruststelling moeten vinden, dat zijn Westwaarts gelegen flankdekking niet zal zwichten voor pressie¹⁾ of geweld, door Engeland uitgeoefend, het voor Duitschland denkbaar critiekste geval. Om hiervan de gevolgen te begrijpen, moet men voor oogen houden, hoe België en Nederland de gevaarlijke invalspoorten vormen voor Engelsche troepen, die aan den strijd zouden kunnen deelnemen, en daarvan Nederland de gevaarlijkste 1). Op Franschen bodem aan land gezet, helpen zij de

hoop. Zoo schrijft BARKER in „The absorption of Holland by Germany", (*The Nineteenth Century*, Juli 1906) „Of course it is possible that a superior naval power at war with Germany will, at the bidding of some professors of international law, leave Germany's trade via Holland and Belgium unmolested. But that seems hardly likely. No sane German statesmen will be influenced in his policy towards Holland by the argument that a superior seapower will leave Germany's trade through the Netherlands undisturbed."

1) De vraag, of de „entente cordiale" tot eene eigenlijke militaire conventie heeft geleid, is kort geleden in de dagbladpers ter sprake gekomen, doch heeft uit den aard der zaak geene beantwoording gevonden. Tamelijk sceptisch was het oordeel van de pers over de in Engeland voorgestelde en deels doorgevoerde vermindering van de legersterkte en van het aantal in dienst zijnde schepen. Ongeacht de bekende motie van 9 Mei 1906 in het Lagerhuis, handelende over de beperking der wapening, die overal te recht weerklink vond, verdient het aanbeveling, de reorganisatie van het Engelsche leger met aandacht te volgen. Uit de richting, die verder zal worden ingeslagen, zou over de taak van de weerkracht, over hare even-

verdichting op het reeds dichtbezette Oostfront vergrooten; de Duitsch-Deensche Noordzeekust tot Skagen is door wadden en versterkingen afgesloten. De toegang tot de Oostzee is nauw en wordt verdedigd door eene neutrale macht; de operatielijn daarheen is lang en bedreigd, terwijl ten slotte eene landingsoperatie te midden van eene gewapende vijandige bevolking een wanhopig verloop zou moeten hebben. Alle voordeelen zijn inderdaad aan de zijde van de aanvalsrichting door de Nederlanden, in het bijzonder die over Rotterdam, welke het Rijnfront in den rug bedreigt 1). Zoodra dan ook

tueele deelneming aan den landkrijg kunnen worden geoordeeld. De denkbeelden van Lord ROBERTS schijnen hierop gericht te zijn. Van Engelsch standpunt bezien en gelet op de lijn, door de Engelsche staatkunde van af 1793—1815 gevolgd, komt eene dergelijke deelneming zeer waarschijnlijk voor.

1) VON MOLTKE kende eene bijna onnembare sterkte toe aan het front van den beneden Rijn. „Die auszerordentliche Stärke uuseres Kriegstheaters am Rhein ist nicht zu verkennen. Sie könnte nur gefährdet werden, wenn wir vorzeitig, mit nicht ausreichenden Kräften, die Offensive am linken Ufer ergriffen.“

„Die ganze Operation ist eigentlich nur denkbar bei einem völligen Wechsel der Operationsbasis, durch groszartige Landung an die Nordseeküste, Kooperation von Dänemark und dergleichen viele miszliche Chancen in sich schliessende Kombinationen“. („Denkschrift über die Preussischen Festungen“, 1860)

De Pruisisch-Hannoversche Noordzeekust was toenmaals, alsook in 1870, niet of geheel onvoldoende door tijdelijke werken verdedigd. Thans zijn alle doorgangen van de breede wadvlakten — Elbe, Weser en Jahde — versterkt, zoodat STAVENHAGEN („Militair-geographische Skizzen“) „die Nordseeküste zu den schlechtesten, schwer zugänglichen Küsten Europas“ rekest. De rijzing van den vloed is voor de Elbe niet minder dan 3,5 M.

Eerst de Oost-Jutsche kust is voor landing geschikt en blijkens de redevoering van Minister CHRISTENSEN van den 17en October 1905 (Rigsdagtidende) zou men eene landing, met het oog op een aanslag tegen het Kieler kanaal, niet ondenkbaar achten. Doch 50.000 Denen zullen den indringer er van weêrhouden. „Wij willen onze zelfstandigheid bewaren en vrienden wezen met ieder van hen, maar aan niemand toelaten, ons territoir tot zijn doel te benutten“. Het gevaar, dat de Denen met de gelande macht zouden samengaan, schijnt dus verdwenen.

Aldus is van af de Kleine Bêlt tot den Helder, de Eemsmonding, en meer in het bijzonder de bocht van Watum, benoorden Delfzijl, het eenige bruikbare landingspunt. Gelet op den moeilijken marsch naar de Eems,

de krijg voor de deur staat, is de vraag voor Duitschland albeheerschend: zullen Nederland en België in hunne neutrale houding blijven volharden? Verdienen zij ten volle vertrouwen? Men houde daarbij in het oog, dat Duitschland misschien in den aanvang met sterkte-overwicht tegen Frankrijk zou kunnen optreden, doch dat met elken stap voorwaarts dit overwicht verdwijnt. Engeland zou derhalve de balans der krachtafmeting kunnen doen overslaan; vandaar dan ook, dat Duitschland het meeste belang heeft bij een zoo laat mogelijk optreden van het Engelsche leger en dan in zoo ongunstig mogelijke, strategische positie. Van het hoogste belang is het dus voorzeker voor onzen Oostelijken nabuur, dat de gevaarlijkste invalspoorten gesloten blijven.

Zou het dan ook bij de tegenwoordige politieke partijgroepering waarschijnlijk zijn, dat Duitschland door schending van neutraal gebied zelf tot de opening der invaldeuren bijdragen zou? Sedert de mogelijkheid van eene actieve deelneming van Engelsche troepen aan den strijd op het vasteland binnen den kring onzer beschouwingen moet worden getrokken, acht ik dan ook het gevaar voor schending kleiner dan ooit. Eene dergelijke verkrachting toch, zelfs als deze zich tot Belgisch gebied zou beperken, zou een juichkreet uitlokken in de Engelsche staf-bureaux. Het vraagstuk zou zijn opgelost. Immers, de haven van Antwerpen, met die van Brugge als behulp, zouden voor Engeland geopend worden. Wel zou daarbij de Schelde, t. w. Nederlandsch territorium, moeten worden doorgevaren, doch zou dit m. i. geen bezwaar behoeven te zijn, als onze aanvankelijke neutraliteitsverklaring slechts met eene der-

die eerst bij Weener overbrugd is en waarop eene rijzing van den vloed van ongeveer 2,5 M. wordt gevonden. gelet op de sterke detachering, die in Groningen moet worden achtergelaten, zelfs als de basis naar Emden zou kunnen worden verlegd; gelet voorts op den opmarsch van het Nederlandsche veldleger, dat per spoor snel kan worden aangevoerd en in alle richtingen vrijheid van beweging heeft, durf ik eene landing op dit punt eene wanhopige onderneming noemen en te meer, omdat 100.000 man Duitsche landweersoldaten ze kan voldoende zonden zijn om den overtocht van de Eems te beletten.

gelijke eventualiteit rekening houdt. Ik geef gaarne toe, dat eene dergelijke opvatting in strijd is met de tot nog toe gehuldigde, meer theoretische opvattingen ten onzent in deze quaestie; doch ik zou het niettemin in strijd vinden met de eischen eener practische politiek, wanneer wij, ook zonder verbond met België, aan Engelsche hulptroepen, nadat de schending tot werkelijkheid zou zijn geworden, de doorvaart zouden ontzeggen en betwisten. Doch dan zou ook gebroken moeten worden met het thans nog bij ons voorzittende denkbeeld, dat Nederland geene andere verklaring dan van strikte neutraliteit zou kunnen afleggen 1). Drijft Nederland op zijn territoir in dezen zin practische politiek, dan ontstaat daardoor als van zelf eene samenkoppeling van Belgische en Nederlandsche belangen, die voor Duitschland aanleiding te meer zou kunnen zijn — en ik wijs op het bezadigde oordeel van zoo vele schrijvers van naam (bladz. 782 t. v.) — om het gebied der *beide* Nederlanden te ontzien, altijd zoo lang deze landen hunne rol van flankdekking voor het Oosten toonen te begrijpen en zich bereid verklaren, haar te zullen blijven vervullen.

Tegen deze beschouwingen verwacht ik in één opzicht ernstige bedenking te zullen vernemen. De door mij besproken samenkoppeling toch zou niet in het minste verzekerd zijn, zoodra de Nederlandsche regeering in oorlogstijd aan eene politiek van onthouding de voorkeur zou willen geven, zich

1) In herinnering wordt gebracht, dat de souvereiniteitsrechten van Nederland op de Schelde niet worden betwist, dat de Schelde als rivier wordt beschouwd en alzoo tot het grondgebied van den staat, niet tot de territoriale wateren, wordt gerekend. „Als wij verplicht zijn de neutraliteit van het geheele land te handhaven, dan is daaronder ook de neutraliteit van de Wester-Schelde begrepen”. (*Vragen des Tijds*, 1903, Kapitein Jhr. VON SCHMID). Deze woorden geven de bij ons gangbare meening weer, dat eene afwachtende houding onzer staatkunde in deze quaestie zou zijn buitengesloten, omdat zij niet zou worden aanvaard. Alleen eene strikte neutraliteitsverklaring zou geoorloofd zijn. In deze theoretische beschouwing ligt het verschil van standpunt. Staatkunde wordt niet door wetten bestuurd en door rechtbanken gevonnisd. Een staat is soeverein, bepaalt, wat hem goeddunkt en draagt de eventueele gevolgen zelf.

daarbij plaatsende op het doctrinaire standpunt, en alle beweging van oorlogs- en transportschepen op die rivier verbieden. Wel is waar acht ik de mogelijkheid daartoe niet groot, omdat zulks zeker niet de aangewezen weg zou zijn, om buiten den strijd te blijven; doch de kans is niet uitgesloten en zoo is men ongetwijfeld van Belgische zijde gerechtigd, aan een militair verbond, uitsluitend op den grondslag van de regeling der Scheldevaart in oorlogstijd, de voorkeur te geven boven verwachtingen, die bij regeeringswisselingen wederom niet verwezenlijkt zouden kunnen worden. Van militair standpunt bezien, acht ik eene dergelijke opvatting onaantastbaar, doch zou niettemin eene overeenkomst op dergelijken grondslag op politieke overwegingen ten zeerste ontraden, juist om aan Duitsche zijde niet den indruk zich te doen vestigen, dat het dubbele slot, hetwelk thans op deze gevaarlijke invalspoort is gehangen, geheel zou zijn weggenomen. De eischen, door eene strikte neutraliteitspolitiek der beide kleine staten gesteld, komen hier in botsing met de militaire, hetgeen nader aan het slot zal blijken de leidende gedachte te zijn van mijn geheele betoog.

Den vasten wil, flankdekking voor het Oosten te blijven, moeten wij toonen door eene deugdelijke bescherming van alle toegangen van uit zee, waardoor reeds in vreedstijd van ons voornemen wordt blijk gegeven, elken aanval van Engeland door de Nederlanden naar Duitschland in de geboorte te smoren. Ik voor mij ben overtuigd, dat een dergelijke aanval tot de wanhopige ondernemingen behoort en onherroepelijk ten doode is opgeschreven, zelfs als eene landingsoperatie ook aanvankelijk gelukken zou. Immers, waar de landing slechts middel en niet het doel is der operatie, zal elke dergelijke onderneming even zoo goed, neen in nog hoogere mate, als in 1799 en 1809 het geval was, de kiem der mislukking in zich dragen. Ja, ik durf, gegrond op de reusachtige kracht van ons terrein, de bewering verdedigen, dat zelfs als onze riviermonden onverdedigd waren en de Nederlandsche en Belgische veldlegers niet onmiddellijk langs de kust aanwezig

konden zijn, eene Engelsche onderneming, als hiervoren bedoeld, zou moeten mislukken 1).

De vraag is nu echter in hoeverre dit vertrouwen op de kracht van leger en bodem bij onzen Oostelijken nabuur wordt

1) Van Engelsche zijde wordt dit blijkbaar niet zoo grif toegegeven. Zoo schrijft CALLWELL. (noot 1, bladz. 790 e. v.) omtrent de expeditie tegen Antwerpen in 1809, die jammerlijk op Walcheren en Zuid-Beveland échec leed: „The real cause of the disaster to the British army — for it is practically amounted to a disaster — was the deplorable lack of energy and initiative displayed by its inexperienced and incapable leader. There seems to be no doubt whatever that had this great army been handled with skill, had it acted with promptitude, and had its plan of action been conceived on sound strategical lines, it would have captured the greater part of the enemy's fleet. French military writers freely admit this. Napoleon himself at St. Helena expressed the same view in unmistakable terms. The fact that the enterprise was wholly unsuccessful — for the capture of Flushing and the damage done to the naval establishments there was an insignificant achievement in view of the scale to the expedition — does not make it the less interesting as an example of land-operations directed against sea-power, and in the main against actual floating force.”

Die meening is moeilijk weêrlogbaar. Wanneer de expeditie op Cadzand ware gericht geweest, dan zou het wellicht mogelijk zijn geweest, den linker Scheldeoever bij Antwerpen te bereiken en de vloot en dokken te vernielen en te beschadigen. Zoo schreef dan ook de Keizer in 1809, als Generaal RAMPON op den rechter Scheldeoever overgaat: „tout est perdu”. Doch toen eenmaal de gelande macht zich op de eilanden had geïsoleerd, vervolgt de Keizer uit Schönbrunn: „Laissez les Anglais se battre les flancs dans les marais et poursuivre l'ombre d'une proie, car en effet ils ne savent pas ce qu'ils veulent.” De expeditie laat niet na, indruk op den Keizer te maken: „tout au plus m'y porterai-je de ma personne”, schrijft hij zelfs, doch laat er op volgen: „mais je n'y mènerai pas un homme” en dat in spijt van het slechte gehalte der met de verdediging belaste troepen, waaraan hij elke offensieve kracht ontzegt: „Je ne saurais trop vous le répéter, il faut agir avec prudence, ne pas compromettre de mauvaises troupes et ne pas avoir la folie de croire, comme bien du monde, qu'un homme est un soldat. Les troupes de la nature de celles que vous avez sont celles qui exigent le plus de redoutes, de travaux et d'artillerie”.

„La fièvre et l'inondation doivent seules faire raison des Anglais.”

Zoo zal het nog zijn. Elke onderneming tegen onze kust voert door terreinen, door de natuur uiterst sterk gemaakt, en die het verder doordringen beletten. Eene sterke legermacht kan reeds aan de kust aanvan-

gedeeld. Groot kan het niet zijn, omdat wij zelven de slechte gewoonte hebben, ons tot militaire onmacht omlaag te redekavelen. Een dergelijk landverraad valt buiten het bereik der strafwet, al moet het ook onherroepelijk leiden tot verzwaking van het aanzien onzer weermacht over de grenzen en al staat het daarom ook gelijk met een aanslag op de veiligheid van den staat 1). Doch wij moeten zekerheid geven over de grenzen; ons vertrouwen op eigen kracht is niet afdoende.

gen, de landing trachten te beletten, waarbij over uitstekende geweren en een even uitstekend schootsveld wordt beschikt. Uitstekende stellingen, die door inondatiën „à la minute” versterkt kunnen worden en die alle zijn verkend geworden, staan te onzer beschikking. Houdt men dan in het oog, dat het doel der landingsoperatie op grooten afstand van de kust moet worden gedacht, dan durf ik vragen: wie zal het wagen, zich in zulk een wespennest te steken. Hoe men zich in Duitschland in zulk eene operatie vermeien zou!

1) Het artikel van Kapitein KIRCH (zie bladz. 781 e. v.) doet zien, dat men, hoe verkeerd ook over de waarde van onze veldtroepen veelal wordt gedacht, ons toch voor de verdediging van eigen huis en haard geschikt — ik bedoel „einen nicht zu unterschätzenden Gegner” — oordeelt.

Generaal VON GEEST (*Deutsche Rundschau*, 1905) vermeent echter zeer ten onrechte, dat wij met al onze veld-, reserve- en landweertroepen niet in staat zouden zijn tot afweer van landingsoperatiën „grossen Stils”. Wel kent deze opperofficier ons nog de energie en de taaiheid toe tot een volksoorlog, waarbij het land onder water wordt gezet, zoo als ten tijde van de groote worsteling met Spanje, „aber die dadurch zerstörten Werte wären so grosz, dass man darauf doch nur in alleräussersten Nothfall zurück greifen möchte.” Denkt de Generaal dan somtijds, dat het noodig is, ons land geheel te verdrinken, om het te verdedigen? Weet hij dan niet, dat het geheel onder water zetten van Holland in 1574 eene bijzondere reden had, die thans niet meer voorhanden zou zijn? Om de platboomde schepen der Geuzen voor Leiden te brengen, moesten alle landen ten noorden der z.g. Landscheiding worden ondergezet. Waar nu de vijand deze scheiding en de enkele waterverbinding, er door voerende, in zijn bezit had, was het noodig, het water over Delf- en Schieland tegen de scheiding te voeren, deze te veroveren, waarbij scherpe gevechten werden geleverd, om haar daarna door te steken. Toen eerst kon het water zich noordwaarts uitbreiden. Tot dergelijke wanhopige maatregelen, die onze toenmalige Regeering tot onvergankelijke eer mogen strekken, omdat bij het nemen van het besluit aan het succes door bijna een ieder werd getwijfeld, behoeven wij thans niet meer onze toevlucht te nemen.

Vlissingen en Zeebrugge, de voor groote schepen nog toegankelijke zeehavens, liggen onverdedigd en zouden versterkt moeten worden, al durf ik ook op militaire gronden de noodzakelijkheid dier versterkingen betwijfelen. Ook de overige kustverdediging, die ik bij hare tegenwoordige inrichting nog bevredigend zou durven noemen, moet verbeterd worden. Zij is reeds te veel in het openbaar als volkomen waardeloos uitgekreten, ook zonder dat de beoordeelaars zich veelal een juist beeld voor oogen hadden gesteld van hetgeen van haar bij uitbrekenden krijg moet worden geëischt. Doch niet alleen kustversterkingen hebben wij van noode, evenzeer sterke permanente kernen voor hare bezetting. Deze laatste zijn thans, naar mijne meening, onvoldoende en ik zou het dan ook, tevens om redenen, die buiten het bestek van mijne voordracht liggen, zeer aanbevelenswaardig vinden, de bezetting aan de Marine over te dragen. Met het schenken van zekerheid aan het buitenland in aangelegenheden, de handhaving der neutraliteit betreffende, kan een kleine staat niet voorzichtig genoeg zijn 1).

Doch fortbouw alleen is nog niet eenmaal afdoende; de open kust zal bij uitbrekenden krijg niet onbeschermd mogen

1) Door eene verbeterde kustversterking en kustbezetting zullen tevens de stemmen tot zwijgen worden gebracht van hen, die steeds door het schrikbeeld van coups de main worden vervolgd. Engeland zou onze havens bezetten, om Duitschland er van af te houden; Duitschland zou de hand er op leggen, om Engeland voor te zijn, zoo hoort men wel eens beweren.

Gaarne wil ik toegeven, dat den Helder en Vlissingen, na het sluiten van den vrede in handen van Duitschland geraakt, tot een geweldigen opbloeij zouden geraken, respectievelijk tot grootste oorlogshaven en grootste post- en reizigersverbinding van het geheele vaste land zouden worden. Doch deze voorzegging bepaalt de oogenblikkelijke strategische waarde nog niet. „Wir haben mit gegebenen Gröszen zu rechnen“, zei VON MOLTKE in 1864 en ik zeg het den veldheer voor dit geval na. Vlissingen, noch den Helder hebben voor Duitschland, zoo lang de krachtsgroepering ter zee de oogenblikkelijke getrouw blijft, bij uitbrekenden oorlog waarde. Noch de haven van Vlissingen, noch die van den Helder zijn voor groote slagschepen toegankelijk. Wat beteekent de open, bij Zuid-Westerstorm onveilige reede van Vlissingen voor eene oorlogsvloot, zonder dat

blijven. Wel zou met onzen uitstekend geregelden kustbewakingsdienst kunnen worden volstaan, om dan, met intensieve benutting van het spoorwegnet, de kust zoogenaamd door de operatiën van het veldleger te dekken; doch men dient, in oorlogstijd, als de hoofden gewoonlijk zeer verward dreigen te worden, rust te schenken en onder de middelen daartoe neemt het beschikbaar houden van troepen langs de kust, gereed tevens om per spoor naar de landgrenzen te worden vervoerd, eene eerste plaats in. Het zijn minder militair dan wel politieke argumenten, die hierbij in het spel zijn. Ook valt niet te ontkennen, dat in de eerste plaats voor Nederland, met het oog op eigen veiligheid, de rechtstreeksche kustdekking hare voordeelen heeft, daar eene herhaling van 1799 en 1809 niet met zekerheid als buitengesloten mag worden beschouwd.

Reeds dadelijk meen ik bij het bespreken van troepenopstelling bij neutraliteitshandhaving uwe aandacht te mogen vragen voor het beginsel, om de bedreigde landsdeelen niet rechtstreeks, doch indirect te dekken door de operatiën van het in eene afwachtingsstelling opgestelde leger, ten einde niet in gevaarlijke cordonopstellingen en versnippering van kracht te vervallen. 1)

Mij stellende op het standpunt van eene strikte nakoming onzer neutraliteitsplichten, dat vóór alles door ons, kleine staten, moet worden ingenomen, zoo lang men ons met rust

men met de schepen den wal vermag te naderen en terwijl het uitloopen door overmacht wordt belot. Houdt men daarbij de ongewone beteekenis voor onzen Oostelijken nabuur van een neutraal Nederland voor oogen, dan vraag ik mij met reden af: past hier wel bezorgdheid? Is het niet goed, juist met vertrouwen dezen toestand openlijk onder de oogen te zien, opdat bij uitbrekenden krijg de oorlogvoerenden worden weêrhouden, door vrees en angst gedreven, ons oorlogspartij te maken?

Wanneer echter de bouw van enkele forten de gedachte aan een dergelijk gevaar zou kunnen bouwen, dan mag deze niet achterwege blijven.

1) Het geval, dat kleine afdeelingen der oorlogvoerenden onze grenzen, bewust of onbewust, zouden kunnen overschrijden, mag vooral geene aanleiding zijn, zwakke afdeelingen langs de grenzen op te stellen. Dergelijke vergissingen mogen niet tot verwickelingen leiden; de kans hierop wordt kleiner naar mate botsingen vermeden worden. Noch voor ophelderingbinnen

laat, heb ik getracht, op grondslag der oogenblikkelijke politieke partijgroepeering, eene schets te ontwerpen van de belangrijke taak, die Nederland en België als flankdekking naar het Westen moeten kunnen vervullen, om door Duitschland in oorlogstijd te worden ontzien. In de volle overtuiging van het groote belang, dat dit rijk bij onze beider neutrale houding moet hebben, wendde ik eerst den blik naar het Westen, wees op het van die zijde mogelijke gevaar en op het van onze zijde noodzakelijke krachtsvertoon, ten einde aldus vertrouwen af te dwingen over de landgrenzen, zijnde dit, naar mijne meening, het fundament onzer zoo moeilijke en bedreigde internationale positie.

Ontheffen nu vorenstaande beschouwingen ons geheel of ten deele van het treffen van maatregelen om ons gebied tegen het Oosten te dekken? Geenszins. Complicatiën blijven altijd denkbaar. Men denke zich slechts den Rijnhandel onderbroken, de beide kleine staten onder pressie en den in Duitschland ontwakenden twijfel aan de eerlijkheid onzer gevoelens en omtrent de richting, waarin de balans te 's-Hage en te Brussel zou kunnen doorslaan. De veiligheid der landgrenzen is dan naar mijne meening van uur tot uur in gevaar. De politiek der beide kleine staten is immers onzeker en van Engeland zou van oogenblik tot oogenblik daadwerkelijke inmenging in den krijg kunnen volgen. De waarschijnlijkheid van een doormarsch over neutraal gebied wordt dan veeleer zekerheid. 1) Duitschland zou immers tot verzekering van eigen

de landsgrenzen, die beter door kondschappers geschieden kan, noch voor het signaleeren der overschrijding, waarvoor de plaatselijke besturen aangewezen kunnen worden, zijn detachementen noodig. Na afloop der concentratie moet m. i. bij de opstelling van alle legerafdeelingen uitsluitend met eventueele latere operatiën worden gerekend.

1) Dat de, door de belligerenten zelven, gewaarborgde neutraliteit van België onder deze omstandigheden nog eenigerlei preventieve kracht zou bezitten, is niet aannemelijk. Hare waarde schuilt m.i. dan ook hoofdzakelijk daarin, dat zij België zou moeten beletten, eene rol te gaan spelen in de Europeesche staatkunde, waardoor de beteekenis als bufferstaat zou verloren gaan. Aan een zelf prijs geven of opzeggen van die gewaarborgde neutraliteit zou dan ook door België nooit gedacht kunnen worden,

veiligheid hiertoe genoodzaakt zijn. 1) Het zou zelfs zeer verkeerd zijn, dezen doormarsch het meer onschuldige karakter van de hiervoor geschetste „passage inoffensif” te willen toekennen, die uitsluitend den aanval op Frankrijk in het oog hield. Onder dergelijke omstandigheden wint een aanslag tegen het wellicht nog niet geheel in staat van tegenweer zijnde Antwerpsche front, gepaard aan eene poging, het Belgische veldleger van zijne basis af te dringen, in het bijzonder aan waarschijnlijkheid. Een dergelijke stoot zou de Nederlandsche Maas moeten treffen, omdat Antwerpen zonder dit niet bereikbaar is, en zou derhalve oorzaak zijn, dat Nederland mede in den strijd betrokken werd. 2) Zoo wil mij dus voorkomen, dat tusschen de eerbiediging van het Belgische grondgebied, die ik tot dusverre voor zeer waarschijnlijk hield, en eene overstroming met troepen van ons beider gebied, geen middenweg kan liggen. De verlegging van het zwaartepunt der operatiën in noordelijke richting, reeds herhaaldelijk voorspeld, bijaldien wij ons zouden partij stellen, zou werkelijkheid zijn geworden. 3) Het Duitsche spoorwegnet

1) HOENIG (zie noot 3, bladz. 780) heeft reeds gewezen op het groote gevaar, als Nederland en België met Frankrijk samengingen: „Das Kriegstheater würde hauptsächlich Belgien und Holland sein.”

„Deutschland hätte die drei Mächte gegenüber eine schwierige Lage, die aber keineswegs derartig ist, dasz sie nicht besiegt werden könnte”. Alleen reeds Nederland aan Frankrijk's zijde zou „eine schwierige, verwickelte Lage” geven. Dat samengaan met Deutschland de beide kleine staten hoofdoperatiëtooneel zou maken, leerde VON MOLTKE (noot 3, bladz. 781).

2) Eene niet neutrale politieke gedragslijn van België zou derhalve Nederland aan groote gevaren kunnen blootstellen. Gelukkig valt daaraan niet te denken.

3) Generaal DEJARDIN in zijne „Etude sur l'importance stratégique de la Sambre et de la Meuse” gelooft ook veel meer aan eene „irruption brusque des forces françaises et allemandes au centre” dan aan den inval der Ardennen. De redeneering is hier echter eene geheel andere en gaat uit van de vraag: zal eene eventueele schending, beoogende een doortocht van Belgisch gebied, op den linker dan wel op den rechter Maasoever worden uitgevoerd? Deze zaak is o. a. in de Commissie van 1900 ter sprake gebracht; de conclusie luidde m. i. terecht in tegenovergestelden zin.

staat ontegenzeggelijk eene verlegging van het opmarschfront in noordelijke richting zonder gevaar voor belangrijke stoornis toe; doch de beslissing zal dan in de eerste uren der mobilisatie moeten worden genomen, omdat de concentratietransporten binnen enkele dagen daarna een aanvang gaan nemen. Of ten slotte Duitschland succesvol uit den strijd zou te voorschijn treden, durf ik betwijfelen. Zoeken zal het dien dan ook voorzeker niet, doch daartoe gedwongen, zal het dien ongetwijfeld voeren met eene niets ontziende kracht. Ik acht het zeer waarschijnlijk, dat pogingen om de formatie en de opstelling van het Belgische en het Nederlandsche veldleger door strategische overvallingen te verstoren of te beletten, dan zullen voorafgaan, bijaldien deze door het verloop der politieke onderhandelingen niet verijdeld worden. 1) Aan waarschuwingen te dezen opzichte heeft het de kleine staten niet ontbroken en met groote bezorgdheid werd in Engelsche periodieken gewaagd van de bedreigde Utrechtsche en Luiksche versterkingen.

Het zij mij vergund, dit in enkele trekken geschetste geval nader onder de oogen te zien, ten einde te kunnen overwegen, hoe het verweer der Belgische en Nederlandsche veldtroepen zich alsdan zou moeten voordoen en hoe hunne samenwerking zou geregeld kunnen worden. Dat deze alsdan zal worden geëischt, behoeft welhaast geen verder betoog, doch vooraf meen ik er in het bijzonder uwe aandacht voor te mogen vragen, dat ik de mogelijkheid van eene zoo geweldige militaire agressie, die met het vernietigende, handel en industrie, ja de geheele volkswelvaart doodende karakter van den toekomstoorlog in verband staat, voorshands niet groot acht, tenzij wij zelven haar uitlokken.

1) „Zunächst ist kaum an zu nehmen“ — oordeelt de schrijver van „Deutschlands nächster Krieg“ — „dass es uns durch eine strategische Ueberraschung gelingen könnte, von der belgischen Regierung gutwillig die Erlaubnisz zum Durchmarsch zu erhalten. Von manchen Seiten wird dies für möglich gehalten“.

In de Commissie van 1900 werd de mogelijkheid voorzien, dat de Belgische Maasforten zouden worden aangevallen „dès le début de la guerre et peut-être même avant que la mobilisation ait été décrétée“.

Om te beginnen moet ik natuurlijk aannemen, dat het ons gelukt zal zijn, de beide veldlegers in tijds mobiel te maken en op te stellen. De mogelijkheid, dat deze verrichtingen op zeer storende wijze zullen worden onderbroken, is evenwel, zooals ik reeds zei, aanwezig, al moet natuurlijk elke gedachte aan eene verraderlijke overvalling uit den aard der zaak worden gebannen. Leest men, hoe Generaal VON VERDY DU VERNOIS zich eene overvalling met troepen op vredesvoet denkt, dan moet men erkennen, dat zelfs die genoemde versnelde opening der vijandelikheden een allesbehalve verkwikkenden indruk maakt. Zij is op zich zelve al erg genoeg en zal de oorlogsvoorbereidingen van een kleinen staat aan eene geweldproef onderwerpen, die hare wederga niet vond. 1) De meening, dat eene betere localisering der militie de gevolgen van de door mij bedoelde overvallingen zou kunnen keeren, acht ik niet zonder bedenking. Tusschen het meer vreedzame begrip van eene verstoring der mobilisatie en eene strategische overvalling ligt ongetwijfeld eene diepe kloof, en ik durf hier zelfs de overtuiging uitspreken, dat een leger zonder krachtige vredessterkte op dergelijke geweldproeven niet berekend is 2). Wij zouden dus verplicht zijn, à l'instar der grootmachten een leger van minstens 60 à 70.000 man voortdurend onder de wapenen te houden en zoo is dan ook m. i. onherroepelijk verbonden aan de door Nederland ingeslagen richting, dat onze staatkunde zich in eene volmaakt neutrale zône beweegt, ten einde

1) Bij de tegen Saksen vóór 1866 voorbedachte overvalling zou eene waarschuwing 2 × 24 uren voorafgaan, ten einde door het oproepen der militie de verwarring ten top te doen stijgen. Ik geef toe, dat de toestanden sedert veranderd zijn, doch men onderschatte daarom niet de kracht van ± 20.000 hecht geëncadreerde soldaten, die op vredesvoet over de grenzen worden gezonden.

2) X. in *La Belgique militaire* van 1906 weerlegt het door Generaal LANGLOIS in *La Revue bleue* geopperde bezwaar, dat het Belgische leger niet tijdig zou kunnen worden opgesteld. De mobilisatie en concentratie zouden zeer vlug verlopen „et à moins de supposer que les corps allemands se mettent en campagne sans parfaire leurs effectifs de pied de guerre, chose inadmissible, nos troupes auront tout le temps de prendre les positions, imposées par les événements.”

langs dien weg vertrouwen afdwingend, dergelijke gevaarlijke inleiding der operatiën te ontloopen.

Keeren wij ons thans een oogenblik naar het operatiegebied. Dat de Belgen daar het eerste in het gedrang zouden komen, lijdt geen twijfel. De hoofdstoot zou hen treffen. Wij zouden dus aan hen steun moeten brengen en niet omgekeerd. Zeer waarschijnlijk zou die steun echter te laat komen, omdat het Nederlandsche leger, voor wat den opmarsch betreft, in ongunstiger conditie verkeert dan het Belgische. Dit toch kan, na in zijne »centres de mobilisation" op oorlogsvoet te zijn gebracht, al dadelijk eene afwachtingsstelling innemen, die het in staat stelt, tegen alle denkbare aanvalsrichtingen in korten tijd front te maken, wanneer althans de »Eisenbahnwehrkraft" van den staat naar behooren is ontwikkeld. Voor België en in nog hoogere mate voor Nederland vormt immers een intensief gebruik van het spoorwegnet, in het bijzonder na de eerste opstelling der legers, een onmisbaren schakel in de verdediging, even onmisbaar als versterkingen, snelvuurwapenen en wat al meer.

De gedachte opstelling voor het Belgische leger heeft, behalve het voordeel van »à tout usage" te zijn, nog een ander groot voordeel, n.l. van nimmer de verbindingen met het eigen zwaartepunt der verdediging te kunnen verliezen.

Hoe is daartegenover de toestand van het Nederlandsche leger?

Gevaar van de landzijde kan voor ons land van geene andere zijde dreigen dan uit het Oosten. Van die zijde alleen is het mogelijk, ons land snel binnen te dringen en het hart te bedreigen. Gevaar voor schending der neutraliteit dreigt daarentegen meer in het Zuiden. Waar wij nu de kust aanvankelijk niet verlaten kunnen en de Oostgrenzen niet uit het oog verliezen, daar is de kans groot bij eenigszins snel verloop der operatiën, in Noord-Brabant te laat te komen 1) en dit te

1) Zooals reeds op bladz. 780 werd gezegd, schijnen in het buitenland verkeerde denkbeelden te bestaan omtrent de taak van het veldleger, zooals men die zich ten onzent gewoonlijk denkt. Zoo zegt Generaal Dr-

meer, omdat alle transporten uit onze aanvankelijke opmarschstelling daarheen voor een groot deel over één enkel baanvak moeten worden gevoerd. De verzameling van ons veldleger in de zône, waar zulks tot handhaving der onzijdigheid noodig zou kunnen zijn, zal dus niet zoo snel kunnen verlopen, als wenschelijk moet worden geacht.

In deze omstandigheid kan ongetwijfeld een krachtig argument worden gezocht voor de versterking van het veldleger, ten einde bij het handhaven van de neutraliteit al dadelijk met meer nadruk te kunnen optreden. Doch evenzeer meen ik er uit te mogen afleiden, dat de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zich steeds in zoodanigen staat zal behooren te bevinden, dat zij aan het veldleger de grootst mogelijke vrijheid van beweging toestaat. Ik zou durven vermeenen, dat, met het oog op eventueele operatiën tot bescherming onzer neutraliteit, deze linie eene ongewone beteekenis heeft te vervullen, waartegenover die van Amsterdam meer op den achtergrond gaat treden. Het zou uit den aard der zaak verkeerd zijn, te veronderstellen, dat een Duitsch leger, dat tegenover de Limburgsche grenzen zou worden samengetrokken, niet trachten zou, door opstelling van desnoods landweertroepen benoorden den Rijn onze veldtroepen over te halen, noordwaarts van de Waal te verblijven. Natuurlijk zal de invloed van dergelijke demonstratiës geringer worden, naar mate de Nieuwe Hollandsche Waterlinie zich in krachtiger staat van tegenweer bevindt. 1) Begrijpelij-

JARDIN („Etude sur l'importance stratégique etc.”): „or la Hollande en démantelant les places de Maestricht et de Venloo, au Nord de Ruremonde, a évidemment pris la résolution de ne pas aventurer son armée sur cette pointe du Limbourg resserrée entre l'Allemagne et la Belgique. (natuurlijk niet). On peut affirmer que pour nos voisins du Nord le Limbourg n'est pas une province hollandaise, une province à défendre”, om na deze absurditeit bij zijne beschouwingen over het vestingstelsel te doen volgen: „Ce qui montre que la Hollande ne songe pas à aventurer son armée dans le Limbourg hollandais, ni même dans le Brabant hollandais.” Welkeene afdwaling!

1) Overwegingen van gelijken aard deden in de Commissie van 1900 de aandacht vestigen op het grootte belang van eene mobiele divisie voor Antwerpen. (Vervolg bladz. 808).

kerwijze zal ook aan Engelsche zijde aan de Waterlinie eene hooge beteekenis worden toegekend, omdat daarin juist de krachtigste waarborg zal worden gezien tegen een „raid”, die van de Oostgrens dwars door het kleine Nederland de Duitsche vlag zou vermogen te planten aan de monden van den Rijn. Het vertrouwen, door eene degelijke kustverdediging in het Oosten gewekt, wordt door eene krachtige Utrechtsche linie in het Westen gekweekt. De somwijlen geuite meeningen, dat de versterking van de vesting Holland in beteekenis zou zijn verminderd, duff ik dan ook op vorenstaande overwegingen bestrijden.

Ik kom thans tot de tweede onderstelling, dat het ons gelukt zal zijn, onze beider veldlegers te doen opmarcheeren in de opstelling, die op de hier opgehangen kaart is ontworpen. Rest dan de vraag te bespreken, hoe de beiderzijdsche operatiën zullen moeten geleid en met elkander in verband gebracht worden.

Voor de Belgische troepen zou het front in het algemeen gedurende de operatie naar het Oosten gericht zijn, hetzij het leger in de verdediging blijft, dan wel voorwaarts of achterwaarts gaat. Welke keuze hierbij zal worden gedaan, moet ten nauwste samenhangen met de kennis van de sterkte des vijands, die in het door mij onderstelde geval natuurlijk zeer overmachtig zal zijn, en van den te verwachten steun van bondgenooten, vermoedelijk Engelsche troepen, die m. i. hetzij over Antwerpen bij de Belgische, dan wel over Vlissingen of Rotterdam bij de Nederlandsche troepen zouden kunnen aansluiten. Een nauw

„Il peut se présenter, en cas de guerre entre nos voisins que l'un de ceux-ci, pour nous en imposer, exécute des rassemblements de force de deuxième ligne peu importantes, vers Aix-la-Chapelle et vers Lille.

„Les simples démonstrations vont-elle paralyser notre action au point de vue du respect de notre neutralité?

„Evidemment non”.

Geheel anders Generaal DEJARDIN, die het zeer gewaagd noemt, zich in de Ardennen te begeven: „Aucun général n'oserait se lancer dans une opération aussi risquée en présence des facilités qu'aurait l'ennemi, d'où qu'il vienne, pour nous prendre à revers sur la rive gauche”.

verband tusschen de Belgische en Nederlandsche hoofdkwartieren zal bijgevolg noodig zijn, niet alleen om de richting van de operatiën van het Nederlandsche leger te bepalen, doch ook voorzeker, om te voorkomen, dat als in de dagen van Ligny en Quatre Bras door de eene partij verwachtingen worden gekoesterd, waaraan de andere niet zou kunnen voldoen, zoodat nederlaag en uiteendrijven der legers het gevolg zou zijn. Ongetwijfeld zou het van groot belang zijn, als de beide kleine staten in het onderhavige geval door een militair verbond vereenigd waren, ten minste als dit verbond niet de aanleiding zou kunnen worden tot den onderwerpeliĳken gewelddadigen inval. Staan dus de voorstanders van een verbond hier, van militair standpunt bezien, sterk, men wachte zich niettemin voor overdrijving. Immers, bij het bepalen van de richting, waarin het Nederlandsche leger moet worden ingezet, doen zich de zelfde remmende invloeden gelden, die een snellen opmarsch in Noord-Brabant in den weg traden en die thans het verder zuidwaarts uitstrekken der operatie belemmeren. Bij den marsch van Duitsche troepen over de Maas, beneden Luik, zijn toch twee wegebundels te herkennen, die door de Peel zijn gescheiden. Met eenige waarschijnlijkheid zal Venlo als de rechter vleugel mogen worden beschouwd van het marschfront der vijandelijke hoofdmacht en houdt men daarbij in het oog, dat de Peel eene marschhindernis biedt voor grootere troepenafdeelingen en dus eene flankbeveiliging geeft aan het Nederlandsche leger. dan kan op goede gronden een krachtig offensief van dit leger in zuidelijke richting worden voorgestaan. Het nader regelen van de uitvoeringsdetails zal dan ongetwijfeld nog moeilijkheden ontmoeten, die slechts bij zeer innige samenwerking tusschen beide groepen kan worden verkregen. Ik wensch deze echter onbesproken te laten, doch er wel op te wijzen, dat bij het uitvoeren van dezen stoot voor ons het gevaar zeer dreigend is, de verbindingen met het eigen zwaartepunt — de vesting Holland — te verliezen. Dit gevaar is geenszins denkbeeldig, omdat ongetwijfeld sterke troepen ook den noordeliĳken wegebundel zullen kunnen

volgen, na de Maas bij Gennep en Boxmeer te hebben overschreden. Verzamelt de aanvaller dus troepen ter hoogte van genoemde plaatsen, dan zou eene onzekerheid kunnen ontstaan, die hoogst verlamvend werken zou op den inzet onzer troepen in zuidelijke richting, zelfs dien stoot naar de flank van 's vijands hoofdmacht geheel onmogelijk zou kunnen maken.

Willen de Nederlandsche veldtroepen dan niet tot werkeloosheid gedoemd worden, dan wel zich langzaam door den vijand omvat zien, dan zal wel is waar de gedachte aan een zoo krachtig mogelijk toeslaan in het Nederlandsche hoofdkwartier moeten baanbreken, doch de gedachte, eerst den vijand uit het Oosten met beschikbare kracht te gemoet te treden, zal alsdan predomineeren 1). Zoo stel ik mij dus voor, dat het beeld, hetwelk in het Nederlandsche hoofdkwartier van den toestand gemaakt zal worden, van oogenblik tot oogenblik van vorm en kleur verandert. Totdat de beslissing van voorwaarts gaan, standhouden of uitwijken gevallen is, is de toestand voor het Belgische hoofdkwartier zeer onzeker, aanwassende tot zorgelijk. Het gevaar van niet tijdig teruggaan en van door de over Venlo en Roermond voorwaarts dringende colonnes te worden afgedrongen, neemt toe. Alleen door innige samenwerking kan dit gevaar veronzijdigd worden.

Hoe deze te bereiken?

Het antwoord zal luiden: door gemeenschappelijk opperbevel. Daartegenover zou ik dan weder de vraag willen stellen: zal de opperbevelhebber zich dan niet te veel laten leiden door het belang van het leger, waartoe hij zelf behoort, en daardoor feitelijk alle samengaan onmogelijk maken? Mij komt het volslagen onuitvoerbaar toe, in dit geval twee meesters te dienen en toch zal dit in de werkelijkheid niet kunnen worden ontgaan.

1) In de Commissie van 1900 is zeer ten onrechte beweerd „que non seulement l'armée hollandaise peut être moins nombreuse que l'armée belge, mais qu'elle peut être moins mobile, moins manoeuvrière, puis qu'elle ne sera pas exposée comme celle-ci à lutter en rase campagne et à devoir compenser par une grande mobilité et une extrême habilité dans les manoeuvres une infériorité numérique à peu près certaine”.

Wanneer de eerste groote ontmoeting in het open veld over het lot van de kleine staten zou te beslissen hebben, zou het eene onvergeeflijke fout zijn, het lot van het eene leger van het andere te scheiden. Daarom schaarden zich de Saksers in 1866 onder het Oostenrijksche en de Zuid-Duitschers in 1870 onder het Pruisische opperbevel. Waar echter het ontwijken van den slag voor onze toestanden tot dwingenden plicht zou kunnen worden en een terugtocht in divergeerende richtingen aangewezen kan zijn, daar worden de toestanden geheel anders. Wanneer voor onze beider legers onder alle omstandigheden zou mogen gelden: „Kriegführen heisst angreifen,” wanneer derhalve de samenwerking steeds naar voren zou kunnen worden gezocht, dan zou het vraagstuk van het opperbevel zijn opgelost. Mij schijnt het echter eene gevaarlijke stelling toe, dat onder alle omstandigheden de redding naar voren ligt 1). Het is ongetwijfeld zeer waardevol, de offensieve gedachte in het leger aan te kweeken, omdat alleen onder de voortdurende bedreiging met den aanval de ware vrees zich kan vestigen. Een veldleger zonder offensieve kracht voldoet niet aan den eisch, dien ook wij er aan moeten stellen, ware het alleen slechts, omdat de vruchten van de verdediging alleen door den aanval kunnen worden geplukt: doch dergelijke strategische leer uit den vreemde in beginsel over te te dragen op eigen bodem, zou ons noodlotig kunnen worden.

Onder den divergeerenden invloed der beide strategische zwaartepunten heb ik voor mij het vraagstuk van het gemeenschappelijk opperbevel als onoplosbaar ter zijde gelegd en zou gaarne eens vernemen van hen, die aan eene verwezenlijking gelooven, hoe zij zich de instructies van dien generaal denken, alsmede zijn invloed op het vaststellen van het opmarchplan 2). Niettemin zijn de voordeelen van een militair

1) De Eerste-Luitenant DIEKHOF vermeent in *De Militaire Spectator* van 1904, dat het Belgische leger, met het Nederlandsche vereenigd, het offensief zou verkiezen tegen elkeen, die binnen Nederlandsche en Belgische gewesten mocht willen doordringen.

2) De Eerste-Luitenant VAN DAM VAN ISSELT in „Samenwerking tusschen Nederland en België”, *Onze Eeuw*, 1906, gelooft, dat beide legers „ieder onder een eigen bevelhebber, min of meer op zich zelf”

verbond door deze meening nog niet veronzijdigd. Een verbond toch verzekert de samenwerking der staven, die, naar mij voorkomt, zonder dit vrij wel ondenkbaar is, omdat zij de sanctie der wederzijdsche regeeringen niet kan ontberen en niet afhankelijk mag worden gesteld van de verschillende inzichten van opeenvolgende ministers. Het komt mij toch voor, eene dwaling te zijn, dat de beiderzijdsche generale staven afspraken zouden kunnen maken, zonder bedoelde sanctie. Wordt deze stilzwijgend gegeven, zoo zouden wij onvoorziens in de richting van een geheim verbond glijden, m. i. het minst aanbevelenswaardige van alle.

Niet ontkend mag worden, dat de voorstanders van een militair verbond, al zullen zij zelve de voordeelen er van niet mogen overschatten, sterk staan op hun zuiver militaire standpunt.

Toch zou ook zonder zoo ver strekkenden maatregel een stap tot verzekering der samenwerking in de ure des gevaars kunnen worden gedaan door het wederzijds instellen van militaire attachés bij de legaties, die dan, door meer langdurige aanraking met de bevriende legermacht, zoomede door groote geestesgaven, berekend zouden moeten zijn de rol te spelen, door een VON MÜFFLING en een HARDINGE in de hoofdkwartieren

- zullen blijven staan en oordeelt verder, „dat beide opperbevelhebbers steeds het oog gericht zullen houden op hun eigen verbindingen”, doch hij merkt tevens op, dat bij handhaving der neutraliteit „het veldleger een veel grootere bewegingsvrijheid bezit dan in het eerst besproken geval; niet ondenkbaar is het, dat het tijdelijk het land verlaat, aldaar slechts reserveafdeelingen achter latende. M. a. w. de voorwaarden voor een krachtig samenwerken van beide kleine veldlegers zijn thans belangrijk gunstiger”.

Ook zegt deze schrijver, dat na de instelling der landweer het hart des lauds veel beter gedekt is dan voorheen; de commandant van het veldleger behoeft dus niet zoo angstvallig den blik gericht te houden op zijne verbindingen.

De oud-Minister DE BEAUFORT, die de vraag stelt: aan wie het opperbevel? zegt hierover:

„Het antwoord op die vraag zal in beide landen wel eenparig zijn: aan geen van beide.”

„Maar gaat zoodoende één der grootste voordeelen van een gemeenschappelijk optreden, eenheid van leiding, niet geheel verloren?”

van WELLINGTON en BLUCHER vervuld. De bedoeling van het uitzenden dezer attachés zou uitsluitend moeten zijn, het bevriende leger te bestudeeren in al zijne details, de stroomingen te leeren kennen, die in de militaire wereld waarneembaar zijn en om, vóór alles, een juist oordeel te kunnen vellen over de hoogere aanvoering en de generale staven in het bijzonder. Niet eenmaal zou het noodig zijn hen, een geheel jaar te detachceeren. Enkele zomermaanden, gedurende welke zij aan alle oefeningen, die zij begeerden bij te wonen, zouden moeten deelnemen, zouden reeds voldoende zijn.

Of het tot zulk eene nuttige instelling binnenkort komen zal, betwijfel ik echter tevens. Men schijnt op het punt van militaire toenadering ten onzent zeer voorzichtig te zijn en ik meen zelfs te weten, dat militaire deskundigen in de reeds genoemde „Nederlandsch-Belgische Commissie” opzettelijk zouden zijn buitengesloten. Mocht dit werkelijk het geval zijn, dan behoeft men daarin nog geene bepaalde miskenning hunner verdiensten te zien. De gedachte zou toch hieraan ten grondslag kunnen liggen, om aan de toenaderingsbeweging elk denkbeeld van gewapend verweer te ontzeggen. Deze gedachte is, naar mijn smaak, eene alleszins gezonde, al sluit zij ook de deelneming van het militaire element uit. De kans aldus, dat de eerste stap tot toenadering militaire beteekenis zal hebben, zelfs op zulke bescheiden wijze, acht ik niet groot. Eerst zal de arbeid der Commissie vruchten hebben moeten dragen. Hoevele jaren zullen daarmede gemocid gaan? Niet onwaarschijnlijk is het, dat het beeld der wereldpolitiek dan reeds weder van kleur verschoten en de toestand geheel veranderd zal zijn.

Het was voorzeker eene gelukkige gedachte van het Bestuur dezer Vereeniging om door het samenbrengen van officieren der beide legers zoo mogelijk te geraken tot een elkaar beter begrijpen, tot meerdere eenheid van gedachte in zake de gemeenschappelijke belangen der landsverdediging. Dat uit deze eerste samenkomst eene blijvende toenadering moge geboren worden tusschen de Belgische en de Nederlandsche militaire vereenigingen zal dan ook voorzeker veler wensch zijn. Moet

dan bij uitbrekenden krijg tot het detacheren van officieren over en weër bij de hoofdkwartieren besloten worden, dan zou op vruchtdragende samenwerking met meerdere zekerheid gerekend kunnen worden.

Bij de quaestie van samenwerking der beide legers moet een vraagpunt onder de oogen worden gezien, dat bij de beschouwingen over een militair verbond meerdere malen ter sprake is gebracht, n.l. de versterking van de Maasovergangen op Nederlandsch gebied. 1)

Bij de poging, een eenigszins bevredigend antwoord te brengen in deze aangelegenheid, wil ik al dadelijk vooropstellen, dat in theorie de versterking ongetwijfeld hare voordelen heeft, zelfs als zij zich slechts bepalen zou tot de meest belangrijke overgangspunten, waaronder te rekenen Maastricht, Roermond en Venlo. Immers, men ontzegt den vijand op deze wijze het gebruik der vaste bruggen en wegenknoopen en noopt hem tot militaire bruggen en colonnegen zijne toevlucht te nemen; doch de gedachte, dat men op deze wijze een in breed front opmarcheerend leger den overtocht zou beletten, mag vrijelijk ter zijde worden gesteld. Op de eigenlijke ontmoeting der vijandelijke partijen, die ik mij westwaarts van de rivier dacht, blijft de versterking derhalve vrij wel zonder invloed, zoowel in de veronderstelling van eene versperring met enkele forten, als met kringvestingen. Ongetwijfeld zal de samenwerking der beide legers door het oponthoud, dat aan den vijand geboden wordt, zijn gebaat, doch deze zal overigens geheel op de zelfde wijze moeten worden gedacht. Nu meen ik tevens in herinnering te mogen brengen, dat juist de bedreiging over het Maasvak Gennep-Boxmeer eigenlijk het verkrijgen eener goede samenwerking in den weg trad, waaruit ik dus weder afleid, dat eene krachtige, afstootende versterking hier feitelijk vóór alles noodig zou moeten worden geacht. Eene eenvoudige redeneering doet dus zien, dat versterking van het geheele, meer dan

1) De oud-Minister DE BEAUFORT stelde deze quaestie in „Nederland en België”, *De Gids* 1906.

100 K.M. lange riviervak zou noodig zijn, waarbij langs het benedengedeelte liefst alle overgangspunten onder vuurbereik zouden behooren te liggen, terwijl stroomopwaarts met de bescherming der groote overgangen zou kunnen worden volstaan. De voorstanders zouden hun pleit niettemin reeds gewonnen kunnen achten; doch met een tiental sperforten is daarom de quaestie nog niet geregeld. De ervaring, bij het projecteeren der Belgische Maasvestingen opgedaan, is ten deze eene dure les. Een eenvoudig sperfortenontwerp werd ten slotte, op aandringen van de plaatselijke besturen, een kostbaar stelsel van bruggehoofden, zonder dat daarom nog aan actieve rivierverdediging werd gedacht. Die versterkingen hebben zoo doende schatten gekost en daarbij ruim 30.000 geweren aan het veldleger onttrokken; doch één doel heeft men er mede bereikt, n.l. aan het buitenland den vasten wil te toonen geene offers te zullen schromen, om de neutraliteit van het Belgisch gebied tegen elke aanranding te kunnen verdedigen. De bezorgdheid evenwel, waarmede in dagen van spanning naar Luik werd getuurd, dat door zijne onmiddellijke ligging nabij de grenzen zeer bedreigd scheen, doet bij mij echter de vraag rijzen, hoe Nederlandsche Maasvestingen, die onmiddellijk op ja bijkans over de grenzen zouden moeten worden gebouwd, de neutraliteitsgarantie zouden kunnen geven, die enkelen reeds geneigd schijnen voor de Belgische Maasvestingen te gaan in twijfel trekken 1).

De omstandigheid voorts, dat de door ons te bouwen forten, bijaldien zij in 's vijands hand vielen, eene werking geheel in tegengestelden zin zouden uitoefenen, doet mij in dien bouw

1) Generaal DEJARDIN schetst in zijne „Etude sur l'importance stratégique etc.” de groote moeilijkheden bij de verdediging der Maasvestingen; vooral het organiseeren van de bezettingen is moeilijk, „. . . par ces raisons, n'est on pas en droit de dire que tout est à craindre au premier jour de la déclaration de guerre?”

Y. in *The Fortnightly Review*: „we have a most vital interest in the military condition of Belgium and in the capacity of Liège, or rather of its permanent garrison, to repel a sudden attempt to seize it by a coup de main.”

veeleer een gevaar zien. Met hun bouw zou dan ook tevens voor de noodige sterke vredesgarnizoenen gezorgd moeten worden 1). Is nu te dezen opzichte de versterking van het riviervak eene onmogelijkheid, in ander opzicht is zij ongerijmd, bijaldien men in het oog houdt, dat die versterkingen, welke aan het Nederlandsche veldleger zijne vrijheid van beweging ten Zuiden onzer groote rivieren moeten verzekeren, zich niet in voldoende toestand bevinden.

Een terugblik op het zoo even geschetste oorlogsgeval is inderdaad weinig bemoedigend. Het Nederlandsche leger is nog niet sterk genoeg, om snel in het zuidelijk deel des lands en met het Belgische te zamen te kunnen optreden ter verdediging van gemeenschappelijke belangen. Een eenhoofdig opperbevel van de eenmaal opgestelde legers schijnt niet mogelijk toe. Eene innige samenwerking der beide legers wordt door de aanwezigheid van twee zwaartepunten in den rug aan eene geweldproef onderworpen. En zoo zal menigeen zich de vraag stellen: zullen Nederland en België den zoo even geschetsten hevigen schok kunnen weérstaan? Eene vraag, die men zich bij de handhaving der neutraliteit verplicht is te stellen, omdat deze niet door het terugtrekken binnen vestingwallen wordt verdedigd. Die vraag zou echter ook na het tot stand komen van een militair verbond gesteld moeten worden, omdat dit geen der aangevoerde bezwaren geheel uit den weg ruimt.

Ik wil echter den ontmoedigenden indruk dezer woorden al dadelijk trachten weg te nemen, door er op te wijzen, dat het beste middel tot samenwerking schuilt in eene voortdurende versterking der beiderzijdsche veldlegers. Zoo dringt dan ook met onwederlegbare kracht de noodzaak voor beide

1) De Eerste-Luitenant DIEKHOF waardeert op ongeveer overeenkomstige gronden het denkbeeld van versterking van de Maasvestingen. Hij stelt echter versterking voor van de bestaande vredesgarnizoenen op Nederlandsch gebied, te Maastricht, Roermond en Venlo.

Waarom is echter Maaseyck tot dusverre door de Belgen onbezet gelaten?

Zou Gennep niet evenzeer garnizoen behoreen te ontvangen?

landen op den voorgrond, de weerkracht van den staat meer en meer te organiseeren als eene zaak van het geheele volk, die in alle klassen der maatschappij de belangstelling wekt, die zij zoo ten volle verdient.

Doch er is meer. Ik meen u duidelijk uiteengezet te hebben, dat het door mij geschetste oorlogsgeval zijn grondslag vinden zou in twijfel, die bij onze Oostelijke bureu zou kunnen ontwakken aan de oprechtheid onzer gevoelens. Eigen veiligheid, zucht tot lijfsbehoud zouden alsdan Duitschland dwingen tot het verleggen van het hoofdoperatietooneel naar de beide Nederlanden, want een heele vijand is beter dan een halve vriend.

Ik keer hiermede terug tot hetgeen ik reeds in den beginne heb genoemd het „Leitmotiv” van mijn geheele betoog n. l., dat „de eischen, door eene strikt neutrale brittenlandsche politiek der beide kleine staten gesteld, in botsing komen met de militaire”. In de samenkoppeling van de belangen der beide staten schuilt ongetwijfeld de grootste kracht van het militaire verbond, doch, hoe paradoxaal het ook klinken moge, tevens zijne grootste zwakheid. Niet alleen de wijze, waarop de kracht onzer weermiddelen over de grenzen gewaardeerd wordt, moet ons ter harte gaan, in nog hoogere mate is dit het geval met de waardeering onzer gevoelens.

Juist het militaire verbond zou hieraan schade moeten doen, omdat het ons steeds dreigt te stellen in het licht eener vermomde agressie tegen het Oosten; het zou ten gevolge kunnen hebben, dat onze verklaringen van strikte neutraliteit als meer van afwachtenden aard zouden kunnen worden beschouwd. Het zou ons in verdenking kunnen brengen, aan de isoleeringspolitiek van het Germaansche centrum te willen deelnemen 1).

1) Zooals reeds op bladz. 802, noot 1, werd opgemerkt, heeft de neutraalverklaring van België niet alleen het oog gehad op bescherming van het Belgische grondgebied. In hooge mate is daarbij gedacht aan het weêrhouden van dezen staat, zich partij te stellen, zijne „place inoffensive dans le système européen” uit het oog te verliezen. De opgelegde neutraliteit verzekert de

De hoogst tendentieuze wijze, waarop het verbond van zekere zijde aangeprezen werd, sluit m.i. elke andere interpretatie over de landgrenzen uit 1).

Wie het verbond wil, loopt m.i. gevaar, „het vertrouwen over de landgrenzen en daarmee het fundament onzer zoo moeilijke en bedreigde internationale positie” te ondergraven.

mogendheden, elk voor zich, dat geen der andere daar zal hebben „ni avantage isolé, ni influence exclusive”.

Nu moge het waar zijn, dat de Belgische neutraliteit — zooals de oud-Minister GRAUX zegt — geene enkele belemmering aan een tolverbond in den weg legt, doch deze meening geldt m. i. geenszins voor een militair verbond.

1) Op bladz. 773 gaf ik reeds enkele uitspraken van Engelsch-Fransche zijde weêr.

YVES GUYOT zegt voorts, dat men door een verbond niet de toestanden van vóór 1830 wil herstellen, „mais évidemment la Belgique et la Hollande peuvent se lier plus intimement et s'assurer leur concours réciproque dans telle ou telle éventualité.”

„L'éventualité c'est une guerre”.

„La sauvegarde de l'indépendance de la Hollande et de la Belgique est la raison d'être de l'entente cordiale entre la France et l'Angleterre”.

Y. in „England, Belgium and Holland”, *The Fortnightly Review*, 1906: „The suggested military cooperation of Holland and Belgium, which would mean the consolidation of twelve million people of the highest order of intelligence, prosperity and national spirit for purposes of self-defence against aggression, would be the consummation of our most heartfelt wishes, as it would carry with it the moral certainty of the success of our national policy.”

„The approximation of that country (Holland) and Belgium far from creating anxiety or disapproval here, would be hailed with satisfaction, because it would simplify our task and give us most useful allies to fight with.”

De bekwame schrijver merkt echter op, hoe „the sturdy Dutch race looks in the first place to their own valour and fortitude for its defence against all comers.” Wel is Nederland niet rechtstreeks bedreigd; doch „to be reduced to a state of impotence as a spectator is a less noble way for a country to die than as an actor in the struggle and it is death all the same”.

Voorts *The Times* van 23 Januari 1906, geheel in den geest van het vorenstaande en vermoedelijk door de zelfde hand. De schrijver schetst ons, wat Nederland zou zijn voor „the energetic impulse of a great military power, possessing the sovereign gift of imagination, metallurgic industries and a long purse.”

Het verbond zou ons kunnen blootstellen aan geweldaanlagen op ons volksbestaan, op het verleggen van het hoofdooperatietooneel naar onze rijke streken. Het verbond zou in dezen gedachtegang Nederland gebiedend dwingen tot een leger met groote vredessterkte. Wij zouden de militairistische politiek der grootmachten moeten gaan navolgen en eene weermacht van 50 à 60.000 man voortdurend onder de wapenen houden 1). De richting, waarin wij ons thans bewegen en die ons in de toekomst zou kunnen leiden tot een krachtig georganiseerd volksleger, zou moeten worden prijsgegeven, omdat een leger met korten oefeningstijd wel is waar de kracht kan bezitten, om zelfs den meest gevreesden aanval op de onafhankelijkheid te keeren, doch m. i. geene waarborgen geeft, al dadelijk een veldleger op te kunnen stellen, dat buiten het bereik van het vestinggeschut onzen soevereinen

Zwitserland en de „Low Countries” beschermen niet meer tegen Frankrijk, doch verleenen bescherming aan dit rijk.

België en Zwitserland nemen maatregelen. „It is desirable also that precautions should not be omitted by the government at the Hague”.

„The strongest safeguard against the immersion of the Low Countries in the whirlpool of war, is the fixed and unalterable determination of Britain, France, Belgium and the Netherlands to maintain the integrity of the Low Countries at all costs against all comers”.

De politieke overzichtschrijver in de *Deutsche Revue* van September 1906 zegt zeer terecht: „Der Vogel ist an seinen Federn erkennbar”, en spreekt van den wensch, de beruchte 100.000 man, die eerst in Sleeswijk-Holstein zouden lauden, „für eine englische Landung in Belgien oder Holland ausreichend zu ergänzen”.

Dergelijke artikelen verraden de stroomingen, die onder de kalme oppervlakte aanwezig zijn en leiden telkens tot de vraag: „Sind wir kriegsbereit?”

„Von massgebender holländischer Seite ist schon früher einmal nicht ohne Ironie bemerkt, und auch in der Presse zum Ausdruck gebracht worden, Holland habe so viele Freunde, die seine Unabhängigkeit eifersüchtig bewachen, Deutschland, England, Frankreich, dasz es sich keinem von ihnen, und auch Belgien nicht, anzuschlieszen brauche, sondern hübsch allein für sich bleiben könne”.

1) Naar verhouding der bevolking zou Nederland ongeveer $\frac{1}{10}$ van de vredessterkte van Duitschland onder de wapenen moeten houden. Verschillende schrijvers zinspeelden reeds op hoogere militaire uitgaven, o.a. de oud-Ministers DE BEAUFORT en DE MAREZ OYENS.

wil tot handhaving van de neutraliteit zou vermogen te schragen.

Ik zou het een der bedroevendste gevolgen achten van een verbond, wanneer wij den ingeslagen koers wederom moesten gaan verlaten. Veeleer hoop ik, dat wij daarmede der wereld een voorbeeld mogen stellen en kracht mogen geven aan de strooming, die alle landen doortrekt en die zich schijnt te keeren niet tegen het leger, als zijnde de ware school voor volkskracht, doch tegen de groote vredessterkte. Dat Nederland en België in deze richting nauw aaneengesloten en verbonden vooraan op de bres mogen staan. 1)

België, zoo wil mij voorkomen, verkeert echter te dezen opzichte in geheel andere positie dan Nederland. Onze volkrijkste gewesten zijn door versterkingen gedekt of vinden hunne dekking in den afstand tot de grenzen en tot de vijandelijke operatielijnen, ongerekend nog de groote passieve verdedigingskracht van den bodem. Geheel anders België, dat bij het niet opstellen van behoorlijke vredessterkte tot onverwilde slooping van Namen en Luik zou moeten overgaan en dat zich bij gewelddadige overvallingen het opstellen van een veldleger zou kunnen zien onmogelijk gemaakt, omdat het vestingstelsel slechts een onbeteekenend deel der bevolking insluit. Eene latere organisatie van actieven weêrstand zou aldus zeer worden belemmerd. Verschil in ligging van het land en in

1) Van verschillende zijden werd mij de vraag gesteld, wat door „een krachtig georganiseerd volksleger” moet worden verstaan. De beantwoording van die vraag werd mijnerzijds gegeven in de beschouwingen over „De Tiendaagsche Veldtocht” in *De Militaire Spectator* van 1906, bladz. 770 e. v. Ik zette daar uiteen, hoe niet de duur van den oefeningstijd, doch wel de kaderaanvulling de brandende quaestie in het legervraagstuk zou zijn. Zoo lang deze „rotte steen” niet naar behooren verwijderd is, noemde ik elk haastig voortschrijden op den in 1901 aangegeven weg „eene onverantwoordelijke daad”. De persoonlijke dienstplicht zou ziju ingevoerd onder den drang van sociale rechtvaardigheid, de algemeene dienstplicht door de zelfde overwegingen geleid, zou thans het leger komen bedreigen.

Naar mij voorkomt, zal na een eeuw ploeteren en tobben eerst de gedachte ingang moeten vinden, dat vooraf de meer ontwikkelden onder de dienstplichtigen de plaats moeten ingenomen hebben, die zij behooren in

vorm der grenzen hebben op ons beider weerkracht een verschillenden stempel gedrukt. 1)

Voorzichtigheid, zoo meende ik bij het bespreken van de economische zijde van het toenaderingsvraagstuk, zou geboden zijn, niet zoozeer de bekende Hollandsche, doch die voorzichtigheid, waarmede kleine staten hunne actie in verband moeten brengen met de kracht van hun verweer. In hoeveel sterkere mate past zij niet bij de door beide landen te volgen politiek-militaire gedragslijn, opdat zij niet van de eervolle plaats van vredesapostelen tot die van oorlogsagenten afdalen.

Op dien grond meende ik mij dan ook tegen een militair verbond te moeten uitspreken, zonder daarom de gedachte aan een elkaar in militairen zin beter begrijpen, te verwerpen. Misschien, dat velen uwer mijne voorzichtigheid te groot zullen achten, dan wel met vrees zullen gelijkstellen. Dit laatste oordeel zou mij grieven, want nog is mijne innige overtuiging, dat „Nederland en België meer dan ooit ontzag kunnen afdwingen door onbevreesd hun eigen weg te gaan” 2). Ik geloof, dat, ook na de laatste wijziging in de groepeerings der staten, Duitschland het grootste belang heeft, onze beider neutrale positie te ontzien, altijd zoolang het in de beide lage landen flankdekking in stede van flankbedreiging zou kunnen zien. Tot zoo lang zullen de nadeelen, aan eene schending van onze beider neutraliteit verbonden, de voordeelen verre blijven overtreffen en wel dermate, dat Duitschland de voorkeur zou moeten geven aan een frontaanval op den hechten verdedigingsaanleg, dien Frankrijk door legers en vestingen langs de oostelijke grenzen heeft georganiseerd. Zou het tot zulk

te nemen, alvorens gedacht kan worden aan uitbreiding van het aantal in te lijven soldaten. Den omgekeerden weg te volgen, beschouw ik voor onze toestanden, waar elke legeruitbreiding met vermindering van den persoonlijken druk is verkregen, als laudsgevaarlijk.

1) X. in *La Belgique militaire* van 19 Augustus 1906 verwierp met nadruk het denkbeeld van den Generaal LANGLOIS, om met één jaar dienst in België te volstaan.

2) Zie *De Nieuwe Courant* van 30 Januari 1906: „De *Times* over de militaire positie van Nederland en België”.

een menschenmoord lichtelijk besluiten? 1) Ik geloof het niet, doch evenmin, dat onze Oostelijke nabuur zijne waardevolle flankdekking door onbekookte agressie tegen zichzelf zou keeren. Nederland en België leggen, naar mijne innige overtuiging, bij het uitbalanceeren der strijdkrachten een gewicht in de schaal, waarvan zij zich slechts ten halve bewust zijn. In hunne geographische ligging, in hunne weermiddelen, in het vertrouwen, dat zij in militair, doch bovenal in politiek opzicht afdwingen, zie ik, in spijt van de begeerlijkheden, die zij voor het buitenland bezitten, de hechtste grondslagen voor het behoud van hunne onafhankelijkheid, ja, van den vrede in Europa. Niemand te prikkelen, zoolang wij niet geprikkeld worden, is onze plicht. En al mogen alle militaire overwegingen ons ook tot elkaar drijven, dan meende ik hier met nadruk te mogen verklaren, in weerwil van mijne warme sympathie voor het Belgische volk, dat de beide kleine staten, in den strijd voor den vrede gescheiden, krachtiger staan dan vereend.

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Ik stel thans voor, een kwartier pauze te houden, doch vooraf, gelijk ik straks gezegd heb, noodig ik de Heeren SPAT en JHR. WITTERT beleefd uit, behulpzaam te willen zijn bij het opnemen der stemmen omtrent de voorgestelde leden.

Na heropening der vergadering zegt de Voorzitter:

Mijne Heeren! De Heer WITTERT heeft mij medegedeeld, dat geene enkele stem is uitgebracht tegen de voorgestelde leden, zoodat allen met algemeene stemmen zijn aangenomen. Het zijn de Heeren:

1) Over de waarde der Fransche vestingen wordt zeer verschillend geoordeeld. Generaal LANGLOIS heeft de sterkte ernstig in twijfel getrokken, doch werd in de *Mitteilungen über Gegenst. des Art. und Geniewesens*, 3e Heft 1906 nog al weerlegd.

VON OSTEN SACKEN in „Deutschlands nächster Krieg“ gelooft wel aan het leggen van eene bres, doch erkent de groote bezwaren, aan een aanval verbonden.

C. Koning, 1e Luitenant der Infanterie te 's-Gravenhage.
 G. H. Fraser, Kapitein der Infanterie; C. P. van Ginkel,
 1e Luitenant der Infanterie bij de K. M. A.; H. A. A. Sin-
 nigen, 1e Luitenant der Infanterie bij de K. M. A., allen
 te Breda.

W. J. Arriëns, 1e Luitenant der Infanterie te Deventer.

P. Keg, 2e Luitenant der Infanterie te Haarlem.

J. S. A. Bergacker, 1e Luitenant der Infanterie te Kampen.

R. M. C. d'Engelbronner, 1e Luitenant der Infanterie in
 Nederlandsch-Indië.

Ik dank de heeren, die mij wel hunne hulp bij de stem-
 ming hebben willen verleenen, en geef thans het woord aan
 den Heer HOOGBOOM.

De Heer HOOGBOOM: Mijnheer de Voorzitter! Met buiten-
 gewone belangstelling hoorde ik de boeiende voordracht van
 den geachten spreker van heden avond en ik verheug mij het
 eerst in de gelegenheid te zijn, hem een woord van dank
 en hulde te kunnen toebrengen.

Het zij mij veroorloofd, een paar opmerkingen te maken. Ik
 zal spreker niet volgen op politiek terrein. Niet alleen, omdat
 daár het doel onzer Vereeniging niet ligt, doch ook, omdat ik
 overtuigd ben, dat er van eenig *verbond* tusschen Nederland
 en België geene sprake kan zijn. Het denkbeeld van een offen-
 sief verbond is uit den aard der zaak reeds van zelf uitge-
 sloten; doch evenmin zou eene alliantie met defensieve
 bedoelingen tot stand kunnen komen, omdat België, zoolang
 zijne neutraliteit is gewaarborgd, niet het recht heeft, een
 bepaalden toestand te garandeeren.

Ik moet volstaan met hieromtrent te verwijzen naar eene
 belangrijke studie van Mr. BREUKELMAN, opgenomen in het
 jongste Januari-nummer van de *Vragen van den Dag* naar
 aanleiding van het bekende werk van DESCAMPS: „La neutra-
 lité de la Belgique au point de vue historique, politique et diplo-
 matique”. Schrijver herinnert aan artikel 2 van het tractaat
 van 11 Mei 1867, tot regeling van de toenmalige Luxem-

burgsche quaestie luidende: *Ce principe est demeuré et placé sous la garantie collective des Puissances, signataires du présent traité à l'exception de la Belgique, qui est lui-même un état neutre.* Dit teekenende, erkende België nog steeds het recht te missen, een z.g. militair verbond te sluiten. België kan zich bijv. niet verplichten, Nederland ter hulp te komen om eene landing op onze kust af te slaan. Alleen voor het geval de onzijdigheid van Nederland en die van België tegelijk en daadwerkelijk mochten worden geschonden en beide staten alzoo ondanks zichzelf oorlogspartij zouden worden, kan een samengaan mogelijk zijn.

De geachte spreker zeide terecht: „Tusschen de eerbiediging van het Belgische territorium en eene overstroming door overmachtige troepen van ons beider gebied ligt, naar mijne meening, geen middenweg meer.” Dit uit zijn verband nemende, meen ik mij verplicht, het aan te vullen met: althans in den regel niet.

En inderdaad is bij een eventueelen oorlog tusschen Duitschland en Frankrijk, ongeacht of dit laatste land al dan niet met Engeland hand aan hand gaat, de kans op eene gelijktijdige schending van het Belgische en het Nederlandsche grondgebied zeer groot, vooral wanneer Duitschland, zooals te verwachten is, wederom strategisch-offensief optreedt.

Op de Fransche oorlogsbegroting voor 1907 werden niet minder dan 41.4 millioen francs aangevraagd voor bewapening van en 20 millioen voor fortificatorischen arbeid aan het oostfront. De meening van den Generaal LANGLOIS, dat dit front belangrijk in defensieve kracht zou zijn gedaald, kan men dus niet te zeer au sérieux nemen. Het Fransche legerbestuur schijnt er nog steeds op uit te zijn, de bewegingsvrijheid der Deutsche troepen tot bepaalde rayons te beperken.

Nu de Bourgondische poort goed is versperd en een excentrische opmarsch over het plateau van Séquanois uit den aard is uitgesloten, heeft Duitschland te kiezen tusschen een gescheiden opmarsch door het interval Epinal—Toul en de trouée van de Maas, met alle gevaren daaraan verbonden, en eene

operatie in het vak Verdun—Stenay, waarmede nitbreiding naar het noorden, dus over Belgisch grondgebied, wel haast zeker gepaard zal moeten gaan. De *passage inoffensif*, door den geachten spreker in zijne schets 2 aangegeven, schijnt mij echter niet zoo onschuldig toe en zal wel leiden tot eene omvatting van den linker vleugel der Belgische Maaslinie, te meer, omdat de door het Eifelgebied, de Ardennen en Hautes Fagnes oprukkende colonnes ontwikkelingsruimte missen en weinig gelegenheid hebben, elkander in dat moeilijke terrein onderling te steunen. Eene bedreiging der Belgische Maaslinie in front, gepaard aan eene overvleugeling, leidt echter tot schending van onze neutraliteit. Reeds in 1898 meende een schrijver in de *Revue militaire universelle*, deze operatie-richting besprekende: „Cette opération permettrait aux Allemands d'ouvrir de nouvelles communications avec Cologne et Wesel à travers la Belgique”.

En inderdaad heeft de versterking der Belgische Maaslinie het gevaar voor eene gelijktijdige schending der onzijdigheid doen toenemen.

In zulk een geval kunnen aan een gezamenlijk optreden der Nederlandsche en Belgische strijdkrachten wellicht groote voordeelen verbonden zijn; doch nooit kan dat samengaan op zulk een oogenblik geïmprovisceerd worden. Het kan alleen de vrucht zijn van ernstige voorbereiding, kalme berekening en gezamenlijke studie.

Wanneer de wederzijdsche Regeeringen tot dat samengaan *alsdan* mochten besluiten, moeten wij gereed zijn met dien voorarbeid. Zelfs moet de legeraanvoering in staat zijn, de Regeering voor te lichten omtrent de voor- en de nadeelen, aan zulk een optreden verbonden, en alzoo de bouwstoffen voor een besluit in dezen of genen zin te leveren.

Daarvoor is het noodig, elkander te leeren kennen, te leeren waardeeren en, zoo mogelijk, te leeren vertrouwen. Een uitstekend middel om tot eenige voeling te geraken, acht ik het wederzijds zenden van militaire attachés; het overige is het werk van de Generale staven en behoeft hier niet nader te worden besproken.

Ook de spreker van heden avond acht het aanwijzen van attachés wenschelijk, doch wellicht niet raadzaam.

In dit opzicht moeten wij echter niet te angstig zijn. België heeft ons daaromtrent een goed voorbeeld gegeven. Nauwelijks toch was er in 1887 ernstig van eene versterking der Belgische Maaslinie sprake, of allerlei tendentieuze beschouwingen trachtten het te doen voorkomen alsof die linie meer bijzonder tegen Duitschland was gericht.

Niets echter is minder waar. Reeds THIERS toch heeft gezegd: „La voie pour nous porter sur la Rhin, c'est celle de Sambre et Meuse; il n'y a pas d'autre”. Belemmert de Maaslinie een opmarsch van Duitse troepen, zoo vindt Frankrijk even goed de wegen versperd, door de legerscharen van JOURDAN, MARCEAU en KLÉBER gevolgd tot bereiking van het Rijngebied. Het neutrale karakter der Maaslinie was dan ook onaanvechtbaar en België ging rustig zijn gang.

Ik kan dus de bezwaren van den spreker van heden avond in dit opzicht niet deelen. Waarom zouden wij, zooals wij doen, gastvrijheid verleen en aan een Engelschen, een Franschen en een Russischen attaché militaire en niet, wat toch veel meer voor de hand ligt, aan een Belgischen? Waarom hovendien, vraag ik mij reeds lang af, maken wij van verkregen rechten geen gebruik om wederkeerig door middel van attachés daar ginds gegevens te verzamelen, die voor ons van het hoogste belang zijn en uit brochures en tijdschriften niet voldoende te bekomen? Wie zou daar aanstoot aan nemen? Immers niemand. Te Parijs ontmoette ik een Bulgaarschen attaché militaire, doch heb nooit gehoord of gemerkt, dat Servië bezwaren heeft gemaakt tegen deze internationale beleefdheid.

Voorzichtigheid prijst de spreker aan en ik kan dat niet genoeg waardeeren; doch voorzichtigheid mag niet leiden tot angst, waarmede wij geen vertrouwen kunnen afdwingen, en nog minder tot plichtverzuim, dat ons ten ondergang zou kunnen voeren. Wij leven in vrede met al onze naburen, kunnen elk hunner trouw in de oogen zien, voeren slechts eerlijke politiek en wenschen den oorlog geenszins, omdat die,

hoe ook verlopend, voor ons vaderland de grootste ramp is, die het treffen kan. Wij willen niets anders als de vrijheid verzekeren en de onafhankelijkheid waarborgen van het erfdeel onzer vaderen; doch geene macht ter wereld, ook geene politieke persmanoeuvre kan ons beletten, die maatregelen te nemen en die voorbereidingen te treffen, die wij zelven noodig zullen achten tot handhaving onzer eerlijk gemeente neutraliteit.

Onze eerste plicht tegenover ons zelven en alle ons omringende staten echter is te zorgen, goed op de been te staan. Gelukt ons dit, dan zal ons nationaal eergevoel ons den weg wijzen, dien wij rustig en met zelfvertrouwen kunnen bewandelen, zonder met angst en vreeze naar rechts of links te zien.

Voor één ding meen ik echter te moeten waarschuwen. VON CLAUSEWITZ heeft terecht gezegd: „Zwei Dingen führen die Bündnisse stets einen baldigen Bruch herbei: heimliche abgesonderte Zwecke und Schwäche in der Kriegführung.“ Bij de nauwgezette studie, die ik noodig acht, zal het de vraag moeten zijn of en op welke voorwaarden wij in staat zullen wezen, eene uitzondering op dien regel te maken. Mocht dit mogelijk zijn, dan kan een samengaan in de ure des gevaars wellicht medewerken om te voorkomen, dat noch Nederland noch België op smadelijke wijze geschrapt worde uit de rij der onafhankelijke volken.

De Heer DELFORGE, Luitenant-Kolonel van het Belgische leger: Mon Général, Messieurs. Le Major WIELEMANS et moi, nous sommes extrêmement flattés de nous trouver aujourd'hui au milieu de nos chers camarades de l'armée hollandaise; le cercle pour l'Etude des Sciences militaires nous a fait un grand honneur en nous invitant à prendre part à une discussion intéressant au plus haut degré tous nos compatriotes. Il a en pour nous une attention vraiment touchante en fixant la réunion à Breda, faisant ainsi un pas vers la frontière belge. Cette extrême courtoisie nous porte à espérer que l'entrevue

d'aujourd'hui fera aussi faire un pas à l'idée du rapprochement hollando-belge.

Monsieur DE BEAUFORT, l'un de vos anciens ministres des affaires étrangères, homme d'Etat et historien d'une autorité incontestée, a bien voulu s'occuper de la question du rapprochement entre nos deux pays et il termine son étude, insérée dans le *Gids* en 1906, en promettant sa reconnaissance aux promoteurs du projet, si, grâce à leur initiative, les deux pays apprennent à mieux se connaître et à mieux s'apprécier.

Je voudrais M.M. mériter ma part de sympathie d'un homme aussi modéré, aussi expérimenté que Monsieur DE BEAUFORT.

Mon ambition ne va pas au-delà pour le moment.

L'idéal que je poursuis comme partisan de l'entente hollando-belge, semble difficile à réaliser immédiatement ; je ne me fais pas d'illusions à cet égard. Ce qui m'encourage, c'est que cet idéal a d'anciennes et profondes racines en Belgique et que l'opinion publique s'y montre de plus en plus favorable dans les deux pays.

Dès 1843, Monsieur LEBEAU, ancien chef du Cabinet des Ministres, en Belgique, disait à la Chambre des Représentants :

„ le premier, le plus naturel allié de la Belgique, dans le cas de certaines attaques contre son indépendance, c'est la Hollande.

„ la vraie destinée de la Belgique, les vrais intérêts de sa politique sont de se rapprocher de jour en jour de la Hollande.”

Il y a quelques années, deux officiers généraux néerlandais, le Lieutenant Général Jonkh. DEN BEER POORTUGAEL, ancien ministre de la guerre, Membre du Conseil d'Etat, et le Général DE PETIT, issu du corps d'état-major, ont exposé la même idée que Monsieur LEBEAU, et ils l'ont fait avec un talent auquel je tiens à rendre hommage.

Dans une brochure publiée en 1902, le Lieutenant Général Jonkh. DEN BEER POORTUGAEL a parfaitement démontré qu'une entente entre la Belgique et la Hollande est avantageuse pour les deux pays et ne présente aucun inconvénient.

La Belgique, dit-il fort bien, est le rempart de la Hollande contre une menace venant du Sud, et la Hollande, le rempart de la Belgique contre une menace venant du Nord.

Tous ces hommes éminents, de même que Monsieur BEER-NAERT, ancien chef du Cabinet des Ministres, en Belgique, Monsieur KUYPER, ancien chef du Cabinet des Ministres, en Néerlande, et Monsieur DE MAREZ OYENS, ancien Ministre néerlandais, ont, avec l'autorité qui s'attache à leur nom, manifesté leur foi dans l'avenir d'un rapprochement hollando-belge ou approuvé tout au moins les tendances de ceux qui la préconisent.

Dans son récent ouvrage sur „La neutralité de la Belgique”, Monsieur le Baron DESCAMPS, sénateur belge, professeur à l'Université de Louvain, membre de la Cour permanente d'arbitrage à La Haye, fait remarquer qu'il n'est pas difficile „d'imaginer telle hypothèse où par le fait la cause des deux pays deviendrait commune et leur défense indivisible”. Au sujet de l'alliance hollando-belge, l'auteur s'exprime comme suit : „... on peut se demander si des combinaisons prévisionnelles de cette nature sont bien nécessaires. Les éventualités se présentant, un concert défensif serait d'autant plus facile à réaliser qu'il serait plus impérieusement commandé par les circonstances. Les meilleures alliances, les plus durables, ne sont pas toujours celles qui sont scellées par un instrument diplomatique. La communauté d'intérêts dans les questions vitales peut établir une solidarité naturelle plus étroite que toutes les alliances.”

Il semble donc intéressant d'examiner la coopération qui pourrait être réalisée en restant dans les limites indiquées par le savant professeur, et d'apprécier les avantages qui en résulteraient pour les deux pays.

Afin d'être bien compris, je m'appuierai sur des hypothèses de guerre. Mais je tiens à déclarer que ces hypothèses n'impliquent aucune idée de méfiance, de ma part, envers les Puissances garantes de la neutralité de la Belgique. Les pays placés sous le régime relativement récent de la neutralité permanente ont été res-

pectés jusqu'ici et rien ne permet de croire qu'ils ne le seront pas dans l'avenir.

Les hypothèses qui se présentent tout naturellement à l'esprit sont les suivantes :

A. Une guerre de conquête de la Belgique par une armée venant de l'Est.

B. Une guerre de conquête de la Belgique par une armée venant du Sud.

Mon but, en faisant cette étude concrète, est de montrer :

1^o. que le Baron DESCAMPS a raison de dire „qu'il n'est pas difficile d'imaginer telle hypothèse où par le fait la cause des deux pays (la Belgique et la Néerlande) deviendrait commune et leur défense indivisible” ;

2^o. qu'une conquête de la Belgique, se terminant par la prise d'Anvers, n'est possible qu'à la condition, pour l'envahisseur, de violer le territoire hollandais ;

3^o. que la coopération des forces hollando-belges, pour être fructueuse, efficace, doit tout au moins être concertée d'avance.

Comme je l'exposerai plus loin, une invasion venant de l'Est peut se concevoir de la part d'une armée autre qu'une armée allemande avec ou sans alliés : les combinaisons possibles au cours d'une guerre européenne peuvent varier à l'infini.

C'est simplement pour fixer les idées que je vais examiner successivement l'hypothèse d'une invasion allemande venant de l'Est et d'une invasion française venant du Sud.

A. Guerre de conquête de la Belgique par une armée venant de l'Est.

Si l'Allemagne se décidait à envahir la Belgique pour en faire la conquête, elle concentrerait près de sa frontière occidentale une armée de 200.000 hommes environ, car cette force est au moins indispensable pour bloquer notre réduit national et en faire le siège.

Une armée de cette importance ne peut pénétrer en Belgique par la seule direction de Visé, c'est-à-dire en respectant

le territoire du Limbourg hollandais ; une opération de l'espèce échouerait vraisemblablement, car non seulement nous pourrions nous y opposer avec notre armée de campagne, mais elle se ferait avec une lenteur telle que les garants de la neutralité auraient tout le temps d'accourir au secours de la Belgique.

L'armée qui serait chargée de s'emparer d'Anvers opérerait, au contraire, avec la plus grande rapidité possible dans l'espoir de surprendre la ligne de la Meuse, d'atteindre Anvers avant la complète mise en état de défense de la forteresse et de bloquer celle-ci avant l'arrivée des secours éventuels. Or, la rapidité des opérations ne peut être réalisée que par la concentration et la marche sur un large front, permettant l'utilisation de plusieurs voies ferrées jusqu'à la frontière et, ensuite, l'emploi d'un grand nombre de routes convergeant vers Anvers.

Dans l'hypothèse envisagée, la concentration stratégique se ferait vraisemblablement sur le front Aix-la-Chapelle—Kaldenkirchen (en face de Venlo).

Dans ces conditions, quelle résistance pourrions nous organiser sur la Meuse et sur la rive gauche du fleuve ?

Le fait que la Meuse appartient à la Hollande au Nord de Kessenich et aux environs de Maastricht la rend quasi indéfendable par la Belgique seule, surtout depuis que les fortifications de cette dernière localité ont été déclassées. Maastricht, avec son enclave sur la rive gauche, forme actuellement comme une sorte de tête de pont à la disposition d'un envahisseur venant de l'Est.

De plus, dans le cas où le Limbourg serait abandonné par les troupes hollandaises, la bande de terre limbourgeoise séparant la Belgique de l'Allemagne, formerait comme un bandeau posé sur les yeux du service d'observation belge, arrêté à la Meuse par la neutralité perpétuelle.

Dès que l'on admet la coopération de l'armée hollandaise et de l'armée belge, les inconvénients signalés plus haut disparaissent en grande partie. Dans cette conjoncture, les ren-

seignements recueillis par les Hollandais à la frontière allemande peuvent servir aux deux armées, et une première résistance sur la Meuse devient possible, car tous les ponts sur le fleuve peuvent être occupés par les Hollandais et les Belges, chacun restant sur son territoire.

Déjà, en 1889, le *Tijd* préconisait une alliance entre la Belgique et la Hollande dont les forces réunies (200.000 hommes) appuyées à la ligne de la Meuse, pourraient, disait-il, obliger les belligérants à respecter le territoire.

Vers la même époque, à la suite de la construction des fortifications de Liège et de Namur, le *Militair Blad* signalá le danger de voir désormais l'Allemagne s'orienter vers Venlo et Maastricht en cas de conflit avec la France, et, pour assurer la neutralité du Limbourg, l'organe militaire préconisait une entente avec la Belgique.

En 1893, le *Militaire Gids* demandait le renforcement des garnisons de Maastricht, Ruremonde et Venlo et la formation d'un corps d'armée de campagne.

Enfin, en 1904, le Lieutenant néerlandais DIEKHOF, étudiant la même question, exprimait l'opinion que les forces hollandaises, secondées par l'armée de campagne belge tout entière, devraient faire tous leurs efforts pour refouler l'ennemi soit au moment de son passage de la Meuse, soit le plus tôt possible après. Et l'officier précité estimait également qu'il fallait assurer cette défense en renforçant, dès le temps de paix, les garnisons frontières du Limbourg hollandais.

De Visé à Venlo, la Meuse, qui mesure plus de 80 kilomètres à vol d'oiseau, ne constitue pas un obstacle bien important; elle longe pour ainsi dire la frontière allemande, elle offre partout des accès faciles à l'envahisseur, et elle peut être tournée, en aval de Venlo, par le saillant que forme la frontière allemande dans la direction de Nimègue.

Pour ces raisons, il est possible que les deux pays se concerteraient d'organiser sur la Meuse une première résistance au moyen de la cavalerie, des garnisons frontières et, peut-être, de détachements de couverture, en vue d'entraver, de retarder

simplement la marche de l'envahisseur et de gagner ainsi le temps nécessaire à la complète mise en état de défense des réduits nationaux et à l'arrivée des secours qui seraient attendus.

Je n'oserais me prononcer catégoriquement sur la possibilité de la défense de la Meuse par les deux armées dans le cas considéré. L'envahisseur pouvant franchir la frontière avec 200.000 hommes quelques jours après la mobilisation, la rapidité de la mise sur pied de guerre de l'armée néerlandaise, le temps nécessaire pour la porter ensuite à la Meuse par chemin de fer ou par la route ordinaire, sont des données qui ont leur importance.

D'autre part, le Général BERGANSIUS a dit qu'en faisant commencer la défense des Pays-Bas immédiatement aux frontières, on exposerait l'armée hollandaise, si jeune et si peu préparée à la guerre, à une déroute dès le début des hostilités, ce qui rendrait impossible la continuation de la lutte. Sans aucun doute l'éminent Général s'est montré ici fort pessimiste ; cela n'empêche que la question de la possibilité de la défense de la Meuse est fort complexe et qu'elle ne peut être résolue, en connaissance de cause, que par des officiers des deux pays travaillant ensemble et connaissant parfaitement la valeur défensive du fleuve, le plan de mobilisation des troupes de campagne et leur degré de préparation à la guerre.

L'armée allemande, établie sur le front Aix-la-Chapelle—Kaldenkirchen, ne peut évidemment se porter en avant, vers Anvers, sans violer à la fois les deux territoires ; l'attaque englobant les deux pays, l'efficacité de leur défense dépend naturellement de la combinaison des efforts des deux armées dont l'action devient indivisible. Dès lors, les forces belges et hollandaises peuvent, sans agir d'une manière illégitime, passer d'un territoire à l'autre, suivant les péripéties de la lutte et les nécessités du moment. C'est assez dire que la garnison de Maastricht et, éventuellement, d'autres troupes de l'armée néerlandaise pourraient sans aucun inconvénient se retirer par la Belgique.

Pour déterminer les destructions à opérer sur la Meuse et les défenses successives à organiser à l'Ouest du fleuve, des échanges de vues seraient également nécessaires.

En l'absence de toute entente, les dispositions prises par les deux états-majors seraient peut-être discordantes et inefficaces.

Exemples : 1^o. — Il ne servirait de rien à la Belgique de rompre les ponts qu'elle possède sur la Meuse, si la Hollande abandonnait les siens intacts à l'ennemi ;

2^o. — si les Hollandais se retireraient précipitamment, en découvrant prématurément le flanc de l'armée belge, la résistance de celle-ci serait compromise. Dans le cas contraire, c'est la défense de l'armée néerlandaise qui serait contrariée. Dans les deux circonstances l'action d'ensemble serait singulièrement affaiblie au grand profit de l'envahisseur.

Quant à la retraite, autre point délicat à élucider, il semble qu'elle pourrait se faire vers la trouée existant entre la nouvelle ligne d'eau et la forteresse d'Anvers. Cette trouée de 40 kilomètres environ, entre Geertruidenberg et Anvers, pourrait être préparée, pour la défense, dès le début des hostilités. L'armée y aurait ses deux flancs bien appuyés, mais des dispositions devraient être prises pour assurer la retraite éventuelle des troupes vers Anvers et vers Amsterdam.

Une autre combinaison consisterait à maintenir l'armée néerlandaise sur le flanc droit de l'envahisseur pendant la retraite de l'armée belge vers Anvers. Les communications des deux armées avec leur réduit national resteraient ainsi mieux assurées.

D'autre part, les secours qu'enverraient éventuellement, par la Belgique, l'Angleterre ou la France, pourraient agir contre le flanc gauche de l'ennemi.

Investissement et blocus d'Anvers.

Lorsque les nouvelles fortifications d'Anvers seront construites, l'envahisseur ne pourra opérer l'investissement de notre réduit national qu'en empruntant le territoire hollandais sur un front de 25 à 30 kilomètres.

En effet, les emplacements des forts d'Ertbrand, de Stabroek, de Blauwgaren, de Doel, comme des redoutes de Putte et de Berendrecht, se trouvent à moins de 5 kilomètres de la frontière. Or, les troupes qui investissent une forteresse ne peuvent, au début des opérations, s'approcher sans danger à moins de 5 kilomètres des ouvrages, et leurs réserves seraient naturellement établies à une distance bien plus grande.

Sur la rive gauche de l'Escaut, l'impossibilité de bloquer la place sans utiliser le territoire hollandais est manifeste, puisque l'inondation au Nord de Vracene s'étend jusqu'à la frontière même, depuis l'Escaut jusqu'au chemin de fer St. Nicolas-Hulst.

La Hollande, en supposant qu'elle veuille simplement observer la neutralité, doit empêcher les opérations militaires de l'envahisseur sur son territoire :

»L'Etat neutre, dit BLUNTSCHLI, ne peut permettre que des belligérants usent de son territoire pour réaliser les buts qu'ils se proposent en faisant la guerre. L'Etat neutre doit faire respecter la neutralité de son territoire; or, ce ne serait pas le cas si l'un des belligérants venait y faire la guerre ou s'en servait pour arriver à ses fins.»

Quels moyens la Néerlande emploierait-elle pour empêcher l'investissement d'Anvers sur son territoire ?

C'est là une question que l'état-major hollandais résoudrait évidemment de façon à remplir tous ses devoirs envers la Belgique.

Avant d'aborder un autre ordre d'idées, je constaterai que l'investissement d'Anvers fournirait une nouvelle occasion aux deux Gouvernements de passer du rapprochement à la coopération des forces militaires.

B. Guerre de conquête de la Belgique par une armée venant du Sud.

Un envahisseur venant du Sud, n'engloberait pas de prime abord la Belgique et la Hollande dans une même attaque, comme un envahisseur venant de l'Est. Mais la violation du

territoire néerlandais, pour être quelque peu retardée, n'en serait pas moins certaine dès l'investissement de la forteresse d'Anvers.

C'est le cas de répéter ici que la Belgique est le rempart de la Hollande contre une menace venant du Sud, et que la Néerlande contribue à sa propre défense en renforçant ce rempart.

Les hommes les plus compétents l'ont dit et répété : les destinées des deux Pays sont indissolublement liées au point de vue international. Une armée française, maîtresse de la Belgique, ne s'arrêterait pas avant d'avoir atteint la limite naturelle du Rhin, tant de fois rêvée par nos voisins du Sud. La frontière septentrionale de la Belgique, si défectueuse au point de vue géographique, ne serait jamais admise par une puissance militaire victorieuse ayant le plus grand intérêt à posséder les embouchures de l'Escaut, de la Meuse et du Rhin.

C'est en unissant leurs efforts pour la défense nationale que la Hollande et la Belgique résisteront le mieux à la tourmente, quel que soit l'envahisseur ; en agissant séparément, elles faciliteront, au contraire, la tâche de l'ennemi, en lui offrant l'occasion de les battre successivement.

Il ressort à toute évidence de l'examen que nous venons de faire que la prise d'Anvers n'est possible qu'à la condition, pour l'ennemi, de faire usage du territoire hollandais. L'invasion de la Belgique en vue de sa conquête englobera donc toujours le territoire des deux pays ; dès lors la défense commune et indivisible devient légitime dans toute guerre contre l'indépendance belge.

Une telle constatation suffit, semble-t-il, pour justifier l'indispensable nécessité qu'il y a pour nos états-majors d'avoir tout au moins des „conversations” sur la défense combinée des deux pays. Des échanges de vues à ce sujet sont nécessaires dès le temps de paix, car un plan de défense ne peut être improvisé au moment de la guerre ; il doit être longuement médité et préparé par les officiers les plus capables des deux nations.

Négliger cette préparation, au point de se laisser surprendre par les événements, serait faire preuve d'une véritable imprévoyance.

Un rapprochement hollando-belge qui faciliterait l'étude de la défense commune éventuelle, serait de la part des deux nations une manifestation de patriotisme et de haute sagesse qui pourrait avoir la plus heureuse influence sur l'issue d'une lutte dont les deux nationalités seraient l'enjeu.

*
*
*

Les dangers que la Belgique et la Hollande ont à prévoir se rapportent à 2 éventualités de guerre bien distinctes :

Une traversée du territoire dans un but stratégique ;

Une invasion dans un but de conquête.

Une guerre de conquête semble peu à craindre pour le moment. Comme l'a fort bien dit, l'année dernière, Monsieur le Jonkh. O. VAN NISPEN TOT SEVENAER, membre de la seconde Chambre des Etats Généraux, „pour nous supprimer toutes les puissances devraient se mettre d'accord ; en cela git pour elles un invincible obstacle et pour nous une excellente garantie.”

Le Lieutenant Général Baron GOETHALS, dans une brochure intitulée „Le Pays et l'Armée” a exprimé la même pensée pour ce qui concerne la Belgique, en disant : „nous occupons un pays qui, dans nos mains, n'est un danger pour personne et qui, possédé par d'autres, serait un danger pour tous.”

Les Pays-Bas du Nord, comme ceux du Sud, sont riches autant que prospères, et leur conquête par l'une des grandes puissances qui nous entourent procurerait à celle-ci un tel accroissement de richesse et de force que les puissances rivales ne pourraient la tolérer. L'idée seule d'une pareille éventualité mettrait toute l'Europe en armes.

D'après le Général BONNAL, ancien commandant de l'Ecole supérieure de guerre de Paris, l'équilibre européen que la diplomatie est parvenue à établir en opposant à la Triplice, la France, la Russie et l'Angleterre, constitue aussi une garantie de sécurité pour nous. Actuellement, dit-il, dans sa

brochure récente sur „La Prochaine Guerre”, l'Allemagne ne peut accepter la lutte „avec l'Angleterre parce que celle-ci, maîtresse de la mer, est capable d'embouteiller immédiatement ses escadres dans les ports de la Baltique et d'anéantir en quelques jours son commerce maritime.”

Mais il y a lieu de considérer, d'autre part, qu'il existe une extrême rivalité entre l'Angleterre et l'Allemagne „qui couvre avec ses navires de commerce toutes les mers du globe et dont l'industrie fait aux produits anglais une concurrence effrénée.”

Cette rivalité et l'animosité persistante entre la France et l'Allemagne peuvent occasionner, tôt ou tard, une guerre européenne ; l'année dernière encore la question du Maroc a failli mettre le feu aux poudres.

Cette guerre ne sera pas dirigée, au début, contre la Belgique, ni contre la Hollande, mais elle entraînera peut-être une violation de nos territoires, et à l'issue de la campagne notre existence pourrait fort bien être menacée par les armées victorieuses revenant de Berlin ou de Paris.

En vérité, la garantie dérivant pour nous de la rivalité des Puissances qui nous entourent s'évanouira pendant la prochaine guerre, en même temps que croulera l'équilibre européen, et nos chances de salut résideront alors uniquement dans les moyens de défense que nos gouvernements auront eu la prévoyance de créer.

La neutralité belge sera-t-elle violée par les Franco-Anglais ou par les Allemands au début de la prochaine guerre ?

Les écrivains militaires estiment généralement que les belligérants n'hésiteraient pas à violer notre territoire si le passage par la Belgique devait leur offrir beaucoup plus d'avantages que d'inconvénients.

A mon avis, si l'on se place à ce point de vue, la probabilité d'une violation de la neutralité belge a plutôt diminué dans ces derniers temps.

Les auteurs militaires français semblent, en général, disposés à laisser se produire l'attaque allemande et à prendre ensuite

vigoureusement l'offensive avec la masse de leurs forces contre la partie faible du dispositif de l'adversaire. Le Général LANGLOIS, ancien membre du Conseil supérieur de la guerre, admet une avance de 24 heures en faveur de la mobilisation allemande, en raison des pouvoirs gouvernementaux différents des deux puissances (*Journal Le Temps* du 4 décembre 1905). L'aveu a son importance; il a été fait au moment où l'on s'attendait à la guerre. Il est incontestable aussi que l'armée franco-anglaise ne pourra se concentrer avec la même rapidité que les Allemands, puisque le corps algérien et les corps anglais perdront du temps à faire respectivement la traversée de la Méditerranée et de la Manche.

Lorsqu'on examine l'éventualité d'une violation de la neutralité belge par les Allemands, on est amené à constater que leur frontière du côté de la Belgique et du Grand Duché de Luxembourg n'est pas outillée, comme les confins de l'Alsace-Lorraine, en vue d'une concentration rapide de nombreuses troupes par chemin de fer.

Un fait significatif aussi, c'est l'organisation, par nos voisins de l'Est, d'une artillerie lourde d'armée (canons de 10,5 C., obusiers de 15 C. et mortiers de 21 C.) destinée principalement à l'attaque des forts d'arrêt barrant les voies d'invasion vers Paris. En présence de ces moyens de destruction, la barrière de fer que les Français ont élevée à leur frontière de l'Est n'a plus sa valeur d'autrefois.

L'offensive allemande par l'Alsace-Lorraine ne présenterait donc plus les mêmes difficultés.

D'un autre côté, la Belgique s'est imposé d'énormes sacrifices pour assurer le respect de ses frontières. En 1886, elle a érigé les fortifications de la Meuse qui lui ont coûté 72.906.000 frs. En 1902, elle a porté son armée de campagne de 77.000 à 100.000 hommes. Son budget de la guerre s'élève à 60.000.000 de francs.

Dans son „Etude sur la situation militaire de la Belgique” (travaux de défense de la Meuse 1882), le Lieutenant Général BRIALMONT expose que si les places de Liège et de Namur

étaient bien constituées et si l'armée belge, après avoir complété les garnisons de toutes les forteresses du pays, pouvait mettre en campagne 70.000 hommes de bonnes troupes, ni la France, ni l'Allemagne n'auraient aucun intérêt à traverser la Belgique, parce que la somme des inconvénients résultant de cette opération dépasserait de beaucoup celle des avantages qu'elles en retireraient.

Peut-on conclure de ce qui précède que nos frontières seront respectées lors de la prochaine guerre ? Il serait téméraire d'affirmer quoi que ce soit à cet égard, car il est impossible de prévoir toutes les situations, toutes les circonstances pouvant se produire. Je dirai simplement que notre Gouvernement a fait preuve d'un patriotisme éclairé en prenant des mesures pour assurer plus efficacement la défense de la neutralité belge. Si l'un des deux belligérants pénétrait en Belgique, il y serait immédiatement suivi par l'autre, et notre pays redeviendrait dès lors ce qu'il a été trop souvent avant 1815 : le champ de bataille des armées européennes.

Dans l'ouvrage déjà cité, sur la neutralité de la Belgique, Monsieur le Baron DESCAMPS émet, au sujet du rapprochement hollando-belge, des considérations qui doivent fixer l'attention : „Rien de plus conforme au fond”, dit-il, „à l'œuvre voulue par la conférence de Londres qu'un rapprochement des deux nations fondé non plus sur l'amalgame à l'intérieur et sur une pensée d'autagonisme à l'extérieur, mais sur la puissance du sentiment national des deux Etats, les unissant sous la loi féconde de l'indépendance réciproque et de l'assistance mutuelle. Rien de plus naturellement appareillé au but loyal de la conservation des peuples, de la sécurité des autres Etats et de l'affermissement sur des bases solides de la paix dans l'Europe occidentale.”

Il y a lieu de remarquer, d'autre part, que si une guerre européenne éclatait, l'Allemagne et la France entraînant leurs alliés, toutes les Puissances garantes de la neutralité belge seraient engagées dans la lutte. Dès lors, si cette neutralité

venait à être violée par un groupe de belligérants, les garants faisant partie de ce groupe auraient par le fait même déchiré le traité de neutralité, et ceux de l'autre groupe auraient tout intérêt à voir notre résistance se renforcer par l'entente militaire avec la Hollande.

Cette entente répondrait alors au désir même des Etats qui seraient restés fidèles à leurs engagements envers la Belgique.

Il semble donc opportun d'indiquer aussi les avantages qui résulteraient d'une coopération complète des troupes hollandobelges dans la lutte pour la défense éventuelle de l'indépendance des deux Pays.

Pour bien apprécier ces avantages, il est indispensable de jeter un coup d'œil sur les systèmes défensifs.

La Hollande et la Belgique ont toutes deux adopté un système de défense concentré. Amsterdam et Anvers forment, dans les deux Pays, la base d'approvisionnement et de ravitaillement de l'armée, le refuge pour le Gouvernement et le dernier boulevard de la défense nationale.

Mais le camp retranché d'Amsterdam est en outre le réduit d'une vaste région fortifiée protégée au Nord par le Zuiderzee et les fortifications du Helder, à l'Ouest par la mer du Nord, au Sud par les larges embouchures de la Meuse et de l'Escaut, à l'Est par la „Nieuwe Hollandsche Waterlinie". Cette région, coupée d'innombrables canaux permettant de tendre des inondations un peu partout, est admirablement choisie pour opposer une résistance opiniâtre à l'envahisseur.

Il est évident toutefois que le système défensif le mieux conçu, le plus savamment organisé, a toujours des parties relativement faibles. La nouvelle ligne d'eau semble presque inexpugnable, grâce aux inondations, mais elle paraît plus favorable à la défensive passive qu'à la défensive agressive. Dès le moment où elle serait bloquée par un adversaire vigilant et actif, il serait bien difficile à l'armée hollandaise d'en sortir pour attaquer. D'autre part, il existe au Sud de cette ligne, entre Geertruidenberg et Anvers, un intervalle de 40 kilomètres environ. Comme le front maritime Gorkum—Wil-

lemstad n'est guère fortifié, un envahisseur chercherait vraisemblablement à tourner la nouvelle ligne d'eau en passant par cet intervalle.

Si je prends la liberté grande de signaler ici ces deux particularités du «Vesting Holland», c'est uniquement en vue de faire ressortir que le camp retranché d'Anvers renforce considérablement le système défensif hollandais.

L'armée belge pouvant déboucher d'Anvers empêcherait l'envahisseur de s'avancer par la trouée en question et son intervention donnerait à la défense du «Vesting Holland» un caractère agressif des plus efficace, que lui fait actuellement défaut.

Si l'on examine l'ensemble des deux systèmes défensifs, on arrive à cette conclusion qu'ils se complètent admirablement. La forteresse d'Anvers apparaît comme une formidable position protégeant le flanc de la «Nieuwe Hollandsche Waterlinie», lorsqu'on envisage une invasion venant de l'Est ; elle forme une puissante position avancée, si l'on considère une invasion venant du Sud.

Si l'ennemi attaque Anvers en même temps que la région fortifiée néerlandaise, il divise ses forces ; s'il attaque simplement la nouvelle ligne d'eau, il risque d'être pris en flanc par l'armée belge débouchant d'Anvers.

Monsieur DE MAREZ OYENS, ancien ministre hollandais, a eu bien raison d'écrire l'année dernière, dans la *Revue économique internationale* : „une alliance strictement défensive entre la Hollande et la Belgique suffirait déjà à garantir notre indépendance nationale, beaucoup mieux qu'elle ne l'est à présent”.

Cette considération est capitale pour les partisans du rapprochement hollando-belge, car ils estiment que, par ce rapprochement, les deux pays doubleraient à peu près leur force de résistance, et augmenteraient d'autant leurs chances d'échapper à la conquête.

J'ai dit précédemment que l'on estime à 200.000 hommes les forces nécessaires pour faire l'investissement et le blocus d'Anvers. En l'absence de toute coopération des troupes hol-

landaises, ces forces pourraient attaquer la place avec quelques chances de s'en emparer après un siège plus ou moins long. Mais dès que l'on admet l'existence d'une entente entre la Hollande et la Belgique, l'armée ennemie devrait comprendre 300 à 400.000 hommes : 200.000 pour faire le siège d'Anvers, 100 à 200.000 pour observer l'armée hollandaise.

Le fait d'obliger l'envahisseur à employer une armée de forces doubles constitue un résultat énorme. Il faut bien considérer que la conquête de nos provinces ne pourrait être tentée, par l'une des puissances qui nous entourent, qu'après une guerre longue et acharnée ayant rompu l'équilibre européen. Le belligérant qui sortira vainqueur de cette formidable lutte aura fait un effort colossal et des dépenses exorbitantes, en sang et en argent ; il sera exténué, sinon épuisé moralement ou physiquement. Dans ces conditions, il lui sera bien difficile de constituer une armée capable de conquérir une puissante région fortifiée défendue par 400.000 hollando-belges.

D'autre part, il faut remarquer que même si l'envahisseur disposait d'une armée de 400.000 hommes, il lui serait impossible d'entreprendre l'attaque du „Vesting Holland”, avant d'avoir pris le camp retranché d'Anvers, car aucune armée ne possède un matériel d'artillerie suffisant pour entamer à la fois le siège de deux positions fortifiées de cette importance.

La résistance du système défensif hollandais se trouverait par cela même prolongée de tout le temps nécessaire à l'ennemi pour s'emparer d'Anvers, c'est-à-dire que la résistance combinée prendrait deux campagnes au moins, au lieu d'une.

Les considérations qui précèdent établissent à l'évidence, semble-t-il, que la Belgique et la Hollande peuvent, en combinant leurs efforts et sans rien modifier à leur système militaire, sans renforcer leurs armées, ni dépenser un centime, doubler leur capacité de résistance et augmenter grandement leurs chances d'échapper à la conquête.

Une alliance entre la Belgique et la Hollande n'est pas nécessaire dès le temps de paix ; une entente militaire conclue

au moment de l'invasion suffirait, si elle pouvait être concertée d'avance.

Un plan de campagne ne s'improvise pas au dernier moment, pendant la période fiévreuse de la mobilisation. Les guerres modernes sont soigneusement étudiées, longuement méditées et patiemment préparées.

On dit souvent que la Hollande et la Belgique ne pourraient résister longtemps à la France secondée par l'Angleterre, ni à une puissance militaire de premier ordre comme l'Allemagne.

Ce qui est certain, c'est que la coopération de leurs armées leur ferait gagner du temps, et qu'un gain de temps peut être le salut en matière de défense nationale.

D'autre part, les alliances actuelles des grandes puissances ont été conclues en vue d'un but déterminé, qui n'est certainement pas l'annexion de nos provinces à la France ou à l'Allemagne ; si, après une guerre heureuse, l'une de ces puissances émettait la prétention de conquérir la Belgique ou la Hollande, il est fort probable que les alliés se brouilleraient et que des Etats intéressés au maintien de nos nationalités interviendraient en notre faveur. L'isolement indéfini de la Hollande en cas d'invasion, n'est guère à supposer, pas plus que l'isolement de la Belgique dont la neutralité a été garantie.

Les partisans de l'entente hollando-belge sont guidés principalement par le désir de garantir plus efficacement l'indépendance des deux pays ; ils ne poursuivent pas l'idée d'assurer aux deux royaumes une situation plus considérable en Europe, d'agrandir leur modeste rôle politique.

En unissant les deux nations au point de vue militaire, ils veulent les rendre plus fortes, pour mieux ôter à leurs puissants voisins toute tentation de traverser leurs territoires ou d'attenter à leur indépendance.

Les troupes hollando-belges, d'un effectif total de plus de 400.000 hommes, forment une force armée respectable qu'une grande puissance militaire ne se mettrait pas bénévolement à dos. 400.000 vaillants patriotes, décidés à défendre le sol natal,

sont difficiles à vaincre lorsqu'ils disposent d'une région fortifiée presque inexpugnable et des ressources de deux pays extrêmement riches.

Bien d'accord, les deux petites nations pourraient envisager l'avenir avec confiance, et nourrir le ferme espoir de se tirer d'embaras dans le cas où un émule de Louis XIV voudrait encore tenter la conquête des Pays-Bas du Nord et du Sud.

Au moment suprême du danger, les Néerlandais et les Belges seraient invincibles, s'ils se donnaient la main et s'ils renouvelaient le serment de l'illustre Stadhouders Guillaume III de „mourir dans le dernier fossé de la Hollande" plutôt que de renoncer à leur indépendance.

De Heer WIELEMANS, Majoor van het Belgische leger : En rendant hommage à l'exposé brillant des problèmes stratégiques et politiques que nous a fait le Capitaine TONNET, j'insisterai sur un point relatif à l'hypothèse de la traversée du territoire belge, telle qu'elle figure au croquis No. 2.

Cette traversée, effectuée par des troupes allemandes, représenterait, d'après le conférencier, l'idée que l'on se forme en Belgique, de la violation éventuelle du territoire.

Il paraît utile de préciser cette question.

Notre pays, ayant non seulement le droit qui appartient à tout Etat indépendant, mais aussi le devoir de faire respecter sa neutralité et l'intégrité de son territoire, n'a cessé de diriger ses efforts en vue de mettre son armée sur un pied suffisant pour s'acquitter de cette tâche. Et l'on peut affirmer que c'est, en grande partie, grâce à cette règle de conduite, que la Belgique n'a pas été entraînée dans les hostilités pendant la campagne de 1870/71.

Ainsi que le Général-major DUCARNE, chef du corps d'état-major belge, l'exposait devant la Commission de 1900, le Lieutenant-général CHAZAL déclara en 1871 : „Je puis vous affirmer que le Général de WIMPFEN et les officiers de son état-major, arrivés à mon quartier général après la bataille de Sedan, n'ont pas caché que le projet -- de passage en terri-

toire belge — eût été exécuté si notre frontière n'avait pas été bien gardée et s'ils ne nous avaient sus en force pour nous opposer à toute tentative de ce genre. Non seulement ces faits étaient connus par les informations spéciales que recueillent toutes les armées, mais les belligérants s'étaient encore assurés l'un et l'autre, par des reconnaissances particulières, poussées jusque contre notre frontière, que nous étions parfaitement en mesure de résister sur tous les points".

Cette déclaration, ajoutait le Général-major DUCARNE, est à rapprocher de l'ordre donné aux armées allemandes, le 30 août, à 11 h. du soir. On y lit . . . „La marche en avant reprendra demain dès l'aube. Partout où l'on trouvera l'adversaire, de ce côté-ci de la Meuse, on l'attaquera vigoureusement, en s'attachant à l'acculer le plus étroitement possible entre cette rivière et la frontière belge . . . Dans le cas où l'ennemi passerait sur le territoire belge et ne serait pas immédiatement désarmé, on l'y suivrait sans attendre de nouveaux ordres".

Certes, le gouvernement Impérial, comme le gouvernement de la République ne négligent actuellement aucune occasion pour affirmer leurs sentiments pacifiques, mais il n'en subsiste pas moins des questions épineuses, des conflits d'intérêts difficiles à résoudre. La concurrence économique entre les différents peuples, des rivalités d'influence peuvent, alors qu'on s'y attend le moins, amener une crise, et n'avons nous pas vu il y a moins d'un an, la paix de l'Europe menacée à l'occasion des événements marocains. En cas de guerre entre la France et l'Allemagne, quelle serait celle des deux armées qui prendrait l'offensive? La question est discutable, mais il paraît difficile, sinon impossible de la résoudre avec quelque certitude.

Il est évident — les diplomates comme les militaires en ont la profonde conviction — que chacun des deux adversaires s'efforcera de porter la guerre en pays étranger, plutôt que de la subir sur son territoire. Et il ne semble pas que la forme républicaine du gouvernement français puisse inciter à faire

croire de sa part à une attitude plutôt défensive; d'autant plus que jamais l'esprit d'offensive ne fut plus développé en France qu'à l'époque de la Première République.

La guerre est donc toujours à prévoir; elle menace les Etats neutres, malgré leur volonté de s'abstenir de toute participation à un conflit.

N'oublions pas, en effet, que parfois, pour les Etats, nécessité fait loi, ceux-ci mettant au dessus de tout leur devoir essentiel de conservation et de défense. Ils résisteront, peut-être, difficilement à la tentation de chercher à s'assurer, en territoire neutre, d'une position stratégique d'importance capitale. Une armée acculée à un territoire neutre, ne tentera-t-elle pas, éventuellement, de se dégager, par un coup de force désespéré, en passant par ce territoire, s'il est inefficacement protégé.

Faudrait-il conclure à une méfiance quelconque dans la foi des traités? Assurément non, et la loyauté des Etats ne peut être, un instant, mise en doute. Mais toute guerre est cependant entreprise au mépris d'un traité et, en outre, les fluctuations de la politique comme celles de la fortune des armes ne sauraient être préjugées; elles déjouent souvent les calculs les plus judicieux.

Le seul moyen de procurer à un Etat une protection efficace reposant sur la foi des traités, consiste à l'assurer par une armée solide et énergique.

L'action de cette armée ne pouvant être improvisée, toutes les hypothèses de guerre sont envisagées nécessairement à l'avance, et étudiées en détail. Tel est le cas, en ce qui concerne la Belgique, exposée, en cas de conflit, à être traversée par des troupes venant de l'Est ou du Sud et prononçant leur mouvement, soit par le Luxembourg, soit par la moyenne Belgique, sur la rive droite ou sur les deux rives de la Meuse. Enfin, une attaque directe venant de l'Est, du Sud, ou de l'Ouest doit également être envisagée.

Parmi les éventualités figure celle qui a été esquissée au croquis n°. 2, et qui vraisemblablement a été étudiée à la

direction supérieure du corps d'état-major, au même titre que les autres éventualités relatives aux opérations de l'armée.

Telle est la situation ; la Belgique consciente de ses droits comme de ses devoirs, aussi fermement résolue à faire respecter les uns qu'à observer scrupuleusement les autres, a créé l'outil qui lui permettra de faire face, avec honneur, à toutes les situations.

Cet outil c'est la force armée.

Quelles sont l'importance et la valeur des forces dont nous disposons ?

Celles-ci sont composées de l'armée, de la gendarmerie, de la garde civique, et d'éléments accessoires : douaniers, forestiers.

L'armée est recrutée par des engagements volontaires et par des appels annuels ; la durée du temps de service actif accompli sous les drapeaux varie selon l'arme, de 21 mois pour l'infanterie, à 36 mois pour la cavalerie.

L'effectif sur pied de paix est d'environ 3400 officiers et 43.000 hommes.

Au moment de la mobilisation les troupes de l'armée sont groupées en trois catégories :

- l'armée de campagne,
- les troupes des forteresses,
- les dépôts.

L'armée de campagne comprend :

- le grand quartier général,
- 4 divisions d'armée,
- 2 divisions de cavalerie.

Chaque division d'armée est composée de : 1 quartier général ; 2 brigades d'infanterie actives de 2 régiments à 3 bataillons ; 1 brigade d'infanterie de réserve de 2 régiments à 2 bataillons ; 1 bataillon de carabiniers ; 1 régiment d'artillerie de 7 ou 8 batteries à 6 pièces ; 1 compagnie du génie ; 1 section de télégraphistes ; 1 escadron de gendarmerie ; 2 colonnes de munitions d'artillerie ; 2 colonnes de munitions d'infanterie ; 1 colonne d'ambulance ; 1 parc du génie ; 1 équipage d'approvisionnement ; 1 personnel des subsistances ;

1 colonne de vivres; 2 hôpitaux volants; 1 dépôt de remonte.

Chaque division de cavalerie est composée de : 1 quartier général; 2 brigades de cavalerie de 2 régiments à 5 escadrons; 1 groupe de 2 batteries à cheval à 6 pièces; 1 colonne de munitions; 1 colonne d'ambulance.

L'effectif complet de l'armée de campagne atteint un total de : 2500 officiers, 98000 hommes, 21500 chevaux environ.

Les troupes affectées à la défense des forteresses comprennent : 48 bataillons d'infanterie; 8 escadrons de cavalerie; 6 batteries montées de réserve; 78 batteries de forteresse; 5 bataillons du génie; des unités du train, etc. . .

Enfin, il y a 3 compagnies spéciales d'artillerie et 5 compagnies spéciales du génie.

L'effectif total de l'armée mobilisée atteint 3650 officiers et 171.000 hommes environ.

Quant aux effectifs de la gendarmerie, ils s'élèvent à 67 officiers et 3100 hommes environ.

Enfin, la garde civique, réorganisée par la loi du 9 septembre 1897, possède 45000 hommes environ.

La force armée de la Belgique s'élève donc à plus de 222.000 hommes, dont l'action est appuyée par les positions fortifiées d'Anvers, Liège et Namur, et par les fortifications de Huy et de Termonde.

Il faut tenir compte aussi du concours que peuvent prêter à l'armée les douaniers et les forestiers.

En outre, nos moyens de défense seront augmentés, dans un avenir prochain, par d'importants travaux à exécuter à notre grande place d'Anvers, ainsi que par la réorganisation et la transformation de l'artillerie de campagne.

Nous pouvons donc regarder l'avenir avec confiance. Une armée de campagne de 100.000 hommes, appuyée par trois positions fortifiées solidement occupées, renforcée par le concours de troupes auxiliaires, peut être considérée comme capable d'imposer le respect de notre territoire.

Anvers, base d'approvisionnements et réduit de la défense
1906/07. VII.

nationale, assure à l'armée sa liberté d'action, étendue sur la rive droite de la Meuse par la création des positions fortifiées de Liège et de Namur.

De son côté, la Néerlande a constitué et développé des moyens de défense destinés à la soustraire aux risques, aux désastres même qu'entraînerait, pour elle, l'éventualité d'être englobée dans un conflit entre les grandes Puissances voisines.

Et les sacrifices consentis, tant en Néerlande qu'en Belgique, pour assurer la défense, permettent d'espérer, que même pendant une période de tourmente, alors que la guerre sévirait en dehors de leurs frontières, les deux peuples, inébranlablement neutres, et fermement décidés à faire respecter cette neutralité continueraient à jouir de la prodigieuse prospérité que leur activité a su leur assurer.

Mais si les événements déjouaient les prévisions, il se pourrait qu'un danger commun menaçât la Néerlande et la Belgique : danger de traversée, d'occupation, de conquête.

Si l'une des armées allemande ou française étendait sa zone d'opérations sur la rive gauche de la ligne d'eau Sambre-Meuse, ce qui n'est pas improbable, le territoire des deux pays serait violé.

Il en serait de même dans l'hypothèse d'un conflit auquel prendrait part l'Angleterre, si l'un ou l'autre des belligérants se portait directement vers les ports néerlandais et belges, pour s'en assurer la disposition ; danger que le Capitaine TONNET envisage du reste car il dit : „Il n'est pas douteux que si la guerre éclatait entre l'Angleterre et l'Allemagne, la Belgique et surtout la Néerlande pourraient être violemment entraînées dans la mêlée”. Et un péril à nul autre pareil ajoute-t-il, menacerait la Néerlande et la Belgique, le jour où l'Allemagne et la France, s'attribuant respectivement, à la suite d'un accord, la possession des embouchures de la Meuse et de l'Escaut, se porteraient violemment vers les ports néerlandais et belges.

Dans ces différents cas, nos destinées deviendraient com-

munes; l'intégrité territoriale des deux pays serait menacée, leur existence même serait compromise.

Aussi est-ce avec une vive satisfaction que j'ai entendu le conférencier exposer la thèse de la neutralité volontaire, absolue et énergiquement défendue, de la Néerlande, qui concorde si bien avec la neutralité obligatoire et perpétuelle de la Belgique.

„Nous devons maintenir la neutralité dans nos eaux, dans le sens le plus honnête du terme” — dit-il — et cette attitude contribuera à écarter les dangers communs à nos deux pays. Elle sera d'autant plus efficace qu'elle se manifestera avec une égale énergie du côté de l'Ouest, sur la frontière maritime, et du côté de l'Est, sur la frontière terrestre, notamment dans la région limbourgeoise, où les deux territoires sont voués à un sort commun.

Si, malgré leur ferme volonté de rester étrangers à la lutte, les deux peuples étaient entraînés dans un conflit, ils auraient un intérêt essentiel à combiner leurs efforts, ce qui augmenterait leur puissance. Et si, après une lutte en rase campagne, les deux armées néerlandaise et belge étaient obligées de se retirer, elles resteraient redoutables pour n'importe quel adversaire, surtout en opérant de concert, au lieu d'agir isolément, sans accord, sans aucune relation l'une avec l'autre.

Mais, pour qu'une entente soit fructueuse au moment de l'action, les bases doivent en être examinées d'avance, en commun, dès le temps de paix, ainsi que l'a fait ressortir judicieusement le Capitaine TONNET.

Et c'est avec la plus vive satisfaction que je me trouve d'accord avec lui au sujet des avantages militaires de pareille entente. Quant aux considérations d'ordre politico économique, je ne les effleurerai même pas, la question étant trop vaste pour le peu de temps à y consacrer.

J'ajouterai encore, que l'éventualité d'une entente établie sur des bases militaires ne pourrait être considérée, sous aucun rapport, comme ayant le caractère d'une participation

indirecte quelconque à une politique internationale contraire aux intérêts de l'une ou de l'autre nation.

La neutralité perpétuelle attribuée à la Belgique ne permettrait pas, d'ailleurs, à ses représentants, de prendre pareille attitude.

Au surplus, en Néerlande comme en Belgique, ni le sentiment public, ni aucun acte n'ont jamais été entâchés du moindre reproche à ce sujet. Un rapprochement entre les deux pays aurait uniquement pour résultat de renforcer la situation internationale des deux Etats, situation créée par l'Europe, et de les rendre plus aptes à remplir avec succès le rôle qui leur est dévolu.

Est-ce à dire que des échanges de vues, semblables à ceux qui ont lieu aujourd'hui, que les desiderata formulés, soient le maximum de ce que d'aucuns désirent? Non, il en est qui demandent une entente plus complète, aussi bien en Néerlande qu'en Belgique. La question sera peut-être l'objet d'études ultérieures. Il est certain que les deux Nations n'ont qu'à gagner à l'extension de rapports sympathiques.

Les grandes idées humanitaires qui régissent les peuples et les relations de toute nature établies entre eux, tendent à les rapprocher de plus en plus les uns des autres, et portent les hommes à se considérer comme des frères.

Ce serait la négation du progrès que de mettre des entraves à cette noble idée de confraternité universelle, et il serait profondément regrettable de maintenir isolés l'un de l'autre deux peuples, frères par leurs origines, par leur passé, par leurs traditions, leurs mœurs, leurs coutumes, voire aussi par leurs aspirations.

De Heer DIEKHOF: Mijne Heeren! De geachte inleider van heden avond heeft bij zijne beschouwingen over de verhouding van Nederland en België jegens elkander betoogd, dat uit een politiek oogpunt een samengaan der beide landen niet zou zijn in hun beider belang. Het zij mij vergund, tegen deze meening eenigszins op te komen. Niet alleen acht ik eene strikte neutrale

politiek voor Nederland, dat eene groote koloniale mogendheid is en in alle werelddeelen beslist groote belangen heeft, in het algemeen geheel verkeerdt, doch tegenover België acht ik die politiek beslist tegenstrijdig aan het belang van ons land.

Zonder de onafhankelijkheid van België toch is de onafhankelijkheid van Nederland niet bestaanbaar. De geschiedenis van de vorige eeuwen heeft bewezen, dat, eenmaal België in handen van eene vreemde mogendheid, de onafhankelijkheid van Nederland nog slechts eene quaestie van tijd is, terwijl omgekeerd de handelwijze der machtige zeven provinciën tegenover de zwakke Spaansche en Oostenrijksche Nederlanden ons doet zien, welk lot België beschoren is, wanneer Nederland in handen van een machtigen veroveraar is gevallen.

Willen dan ook beide landen in het ongestoorde bezit van hunne vrijheid blijven, dan dienen zij beslist verzekerd te zijn van elkanders zelfstandig voortbestaan.

Beschouwt men nu den loop van een grooten Europeeschen oorlog op onze landsgrenzen, dan bestaat de mogelijkheid, ofschoon ik die toch gering noem, dat door de schending der onzijdigheid België in den krijg betrokken wordt, terwijl Nederland buiten het oorlogsgeding blijft. Zeide ik reeds, dat deze mogelijkheid voor Nederland niet zeer waarschijnlijk is, zoo is het in alle gevallen zeker, dat de gevolgen van eene dergelijke schending van onzijdigheid zeer goed het verlies der onafhankelijkheid kan zijn. Deze omstandigheid maakt, dat ik het daarom veel beter acht, reeds vóór den oorlog de partij van België te kiezen en gezamenlijk den oorlog aan te doen aan dengene, die de onzijdigheid van een der beide landen schendt.

Zou ik dus op grond van het vorenstaande een voorstander zijn van het sluiten eener defensieve alliantie met België, ik acht den toestand, waarin België geplaatst is ten opzichte van de neutraliteit, hiertegen een bezwaar. Wel is van bevoegde zijde, o. a. door den senator DESCAMPS betoogd, dat het wezen der Belgische neutraliteit zich tegen het sluiten van eene

dergelijke alliantie niet verzet, doch ik zoude toch altijd bevreesd zijn, dat juist op het tijdstip, dat samengaan noodig is, de eene of andere belanghebbende mogendheid zich op het bestaande tractaat der onzijdigheid beroept en zoo doende het samengaan onmogelijk maakt.

De vraag doet zich evenwel voor, of de neutraliteit nog wel voor België een dringend levensbelang is. Ik aarzel niet, de vraag ontkennend te beantwoorden. Was België, op het oogenblik, dat de onzijdigheid werd vastgesteld, een jonge, hulpbehoevende Staat, het België van tegenwoordig behoeft die hulp niet meer, het is zeer goed in staat om zonder steun eene eervolle positie in de rij der mogendheden in te nemen. En hoe meer of België gaat deelnemen aan het internationale verkeer der volkeren, hoe meer of blijken zal, dat de neutraliteit voor België geen voordeel, maar eerder een nadeel zou zijn.

Ter wille van het samengaan tusschen Nederland en België hoop ik dan ook van harte, dat de neutraliteit van België nog eens verdwijne.

Ik wil nu even stilstaan bij het Pangermanisme, dat Nederland en België zoude bedreigen. Ik acht dit gevaar niet zoo groot, als men het wel van Fransche en Engelsche zijde wil afschilderen. Zoowel Nederland als België zijn staten, die bogen kunnen op eene krachtige oeconomische ontwikkeling, op een grooten volksrijkdom en eene krachtige eigen beschaving, allen factoren, waarop de strijd om een zelfstandig bestaan met goed gevolg kan gevoerd worden. Wanneer ik verder naga, dat Duitschers, die in de Nederlandsche volksgemeenschap opgenomen worden, in hun nageslacht zeer spoedig volbloed Nederlanders worden, dan acht ik het gevaar van het Pangermanisme voor het zelfstandig bestaan van Nederland en België niet zoo dreigend, als het ons wel wordt voorgesteld.

Heb ik dan ook op zich zelf geene bezwaren tegen de in vorming zijnde „Commission hollando-belge”, wel moet ik protest aanteekenen tegen de bedoeling, die voornamelijk van

Fransche en Engelsche zijde aan die commissie gegeven wordt. Zij mag toch alleen op het oog hebben de bevordering der belangen van Nederland en België, doch niet tegen eene bepaalde mogendheid gericht zijn.

Zoo doende moet ik dan ook bepaald front maken tegen de geschriften van den Generaal LANGLOIS, die na de wensche-lijkheid van de Nederlandsch-Belgische entente betoogd te hebben, onmiddellijk daarop laat volgen, dat, zijn eenmaal beide landen vereenigd, dan moeten zij opgenomen worden in den Fransch-Engelschen bond tegen Duitschland. Tegen eene dergelijke opvatting van eene eventueele entente moet onzerzijds ernstig worden gewaakt: de entente is goed, doch zij mag niet tegen één bepaalde mogendheid gericht zijn.

De inleider heeft voorts ten opzichte van het offensief gezegd, dat dit geene inheemsche plant was. Met deze opvatting ben ik het ten eenenmale oneens. Ik ben van meening, dat het offensief wel degelijk op inlandschen bodem gedijen kan. Wel hebben wij gedurende de laatste eeuwen de cultuur van het offensief verwaarloosd, maar bij eene zorgvuldige en intensieve cultuur zal spoedig blijken, dat deze ook hier goede vruchten zal dragen. In alle gevallen zal zij ons bewaren voor de vernederende uitspraak, die eenmaal von MOLTKE over onze oorlogvoering gaf: „Die Holländer hoffen zuletzt heranzukommen und hinter der Utrechter Linie Widerstand zu leisten, bis irgend jemand sie errettet.”

De Heer Mr. TYDEMAN: Mijnheer de Voorzitter! Mijne Heeren! Het is geenszins, dat ik mij vermeten wil, in deze illustre bijeenkomst van krijgsmannen een woord te spreken over strategie, maar ik heb eene bijzondere aanleiding om het woord te vragen, anders had ik het niet gedaan. Ik dank u, Mijnheer de Voorzitter, dat u mij, als geïntroduceerde, wel het woord hebt willen geven.

Die bijzondere aanleiding is, dat in deze vergadering, ook nog door den laatsten spreker, een en andermaal is geweest op de *Commission hollando-belge*. Die zaak interesseert mij

bijzonder, omdat ik behoort tot hen, die bezig zijn, ik herhaal *bezig* zijn, om die commissie in het leven te roepen en omdat ik er prijs op stel, dat geen misverstand omtrent die commissie zal rijzen. Mijnheer de Voorzitter, daarom heb ik het woord gevraagd.

De inleider heeft gezegd, dat die commissie met instemming begroet werd, hij heeft gezinspeeld op hare betrekking tot het militaire vraagstuk en daarbij het vermoeden uitgesproken, dat opzettelijk geene militairen in deze commissie zullen plaats nemen. Hij heeft voorts gezegd: deze commissie beoogt vooreerst geen militair doel, maar wat er na jaren uit voortvloeien kan, is niet te zeggen. En ook de laatste spreker heeft gezegd, dat daaraan geene militaire doeleinden moeten worden toegeschreven.

Maar al is dit voor mij de hoofdzaak en zou ik mij daartoe kunnen bepalen, daar mag ik toch niet geheel zwijgen over de zoo verdienstelijke inleiding van den Kapitein TONNET, welke ik, als leek, met groot genoegen gehoord heb, hoewel ik haar in de strategische ontwikkeling niet overal heb kunnen volgen.

Wat ik wel intusschen heb begrepen, dat is de conclusie, eene conclusie, welke ik met groote instemming heb gehoord. Zelfs met bewondering, Mijnheer de Voorzitter, heb ik de voordracht gevolgd, omdat, wanneer ik den geachten inleider goed begrepen heb, hij voortdurend werd geslingerd van rechts naar links en weder van links naar rechts, en telkens stond tusschen de militaire en de politieke zijde van het vraagstuk. En waar hij nu de militaire zijde niet heeft laten domineeren, noem ik dat een groot bewijs van zelfbeheersching. Voor een militair beteekende dat het prijsgeven van een schoonen droom, of wil men, van eene illusie, om, beschikkende over een groot en krachtig leger, te samen front te kunnen maken naar het oosten en naar het zuiden. Ten slotte heeft de inleider de politieke eischen, zooals hij dit uitdrukte, laten overwegen, en hij heeft gezegd: laten wij ons niet in een verbond laten trekken. De geachte

inleider heeft dat ook reeds vroeger gedaan in een stuk in *De Militaire Spectator*, waar de quaestie meer bepaald in verband werd gebracht met het Schelde-vraagstuk, en toen is hij, volkomen terecht, tot de zelfde conclusie gekomen.

Maar in één punt verschil ik toch met den inleider, en wel waar hij gezegd heeft, dat er hier botsing was tusschen de militaire en de politieke eischen. Daarop zou ik wel een amendement willen voorstellen, Mijnheer de Voorzitter. Men moet m. i. niet spreken van militaire eischen en van politieke eischen, wij hebben hier te doen met een tweezijdig vraagstuk, waarvan de twee zijden beiden het vraagstuk beheerschen; maar wij hebben toch met slechts één vraagstuk te doen, en dat is: de onafhankelijkheid van ons vaderland.

Nu zal ik mij niet begeven in de militaire zijde van het vraagstuk; de politieke zijde lacht mij -- dit zal niemand verwonderen -- meer toe en daarover zal ik nog een enkel woord zeggen.

De buitenlandsche politiek van een klein land heeft, naar het mij voorkomt, aan twee eischen te beantwoorden, n.l. aan die van bescheidenheid en zelfstandigheid. Het zijn de woorden, die gebruikt zijn door een onzer bekwaamste staatslieden, groot historicus, een gewezen Minister van Buitenlandsche Zaken. Ik behoef zijn naam wel niet te noemen.

Bescheidenheid in tegenoverstelling met „groot willen doen”: *sich breit machen*. Wij zijn nog niet zoo ver verwijderd van den tijd, dat het den schijn had, dat men die richting in wilde. Er is toen gezegd, dat wij aan één minister van Buitenlandsche Zaken niet genoeg hadden, dat er één minister van Buitenlandsche Zaken was op het Buitenhof en één op het Binnenhof. Dit jaar bij de behandeling van de begrooting van Buitenlandsche Zaken vroeg een lid der Tweede Kamer aan den Minister: wat zijn uwe groote lijnen, wat zijn uwe idealen ten aanzien der buitenlandsche politiek. Reeds door die vraag te stellen bleek mij, dat hij eene geheel andere opvatting had, dan ik. Toen is

echter gebleken, dat wij nu een minister van Buitenlandsche Zaken hebben, die van zulke groote lijnen niet weten wil. En gelukkig. De beste minister van Buitenlandsche Zaken is hij, die er geene groote politiek op na houdt. Hij heeft er voor te zorgen, dat hij het erfgoed onzer voorvaderen ongeschonden overgeeft aan zijn opvolger.

Bescheidenheid, Mijnheer de Voorzitter, dat is een eerste eisch en dan zelfstandigheid. En daar ontmoet ik weêr den inleider, die gezegd heeft, dat wij onze kracht moeten zoeken in ons eigen leger en in onze eigen defensie. Nu zal men mij niet weêrspreken als ik zeg, dat er op het stuk van onze defensie nog het een en ander voor ons te doen valt.

Ik zal er niet meer over zeggen. Laat ons onze aandacht niet laten afleiden van de taak, welke op ons rust. Laat ons de hand in eigen boezem steken en onze eigen weermiddelen zoo goed maken als mogelijk is. En daarenboven, Mijnheer de Voorzitter, past ons eene groote mate van voorzichtigheid in den tegenwoordigen tijd. Laat ons het vraagstuk bespreken met het oog op het heden, dan past ons meer dan ooit groote voorzichtigheid. Wij hebben die voorzichtigheid zelfs meer noodig dan België. Dat de groote spanning te zoeken is tusschen Frankrijk en Duitschland is uit den tijd. Wij hebben het oog nu meer Noordwaarts te richten, en dan mogen wij tevens bedenken — wij mogen er trotsch op zijn — dat wij zijn eene groote koloniale mogendheid. Ook daarom past ons zoo groote voorzichtigheid. Wij moeten ten slotte zijn: met alle mogendheden goed, met niemand bijzonder goed.

Ik kom nu tot de Commissie, die commissie, waar zoo veel over geschreven wordt. Er gaat bijna geen dag voorbij of men leest er over in de couranten. Maar laat mij voor alles opmerken, die commissie bestaat nog niet. Men is bezig, haar samen te stellen. Ik wil iets mededeelen over hare wordingsgeschiedenis, en ik maak gebruik van deze gelegenheid om dat te doen.

De Commission hollando-belge is het resultaat van een bezoek, dat wij in den herfst van 1905 gehad hebben van

een Belgisch journalist, die toen verschillende staatkundige mannen in Nederland en België heeft geïnterviewd, ook officieren, journalisten en anderen. In België wilde men van de zaak aanvankelijk maken eene interparlementaire conferentie. Men kan een en ander lezen in een boekje: »L'entente hollando-belge», waarin o. a. alle interviews zijn opgenomen. Aan die conferentie heeft men echter terstond eene veel te ver strekkende beteekenis gegeven; eene beteekenis, die veel verder ging dan de bedoeling, welke men dezerzijds had. De Heer DIEKHOF heeft reeds in dit verband herinnerd aan een stuk van den Franschen Generaal LANGLOIS. Ik zou ook nog kunnen noemen de stukken van YVES GUYOT, die in den zelfden geest geschreven waren. Maar juist om er die beteekenis aan te ontnemen, hebben wij gezegd: wij zullen er van maken eene gemengde commissie, waarin niet enkel senaats- en kamerleden zullen zitting nemen, maar ook industrieelen, wetenschappelijke mannen, administrateurs enz., opdat niemand er eenige politieke beteekenis aan kan hechten.

Zoo zijn wij nu bezig om die commissie samen te stellen, en ik hoop van harte, dat dat zal gelukken en dat de grezen moeilijkheden overwonnen zullen worden. Noch met het militaire vraagstuk, noch met het tolverbond heeft deze commissie iets uit te staan. Zij heeft een voorbereidend wetenschappelijk karakter, en het programma is zoo onschuldig als het maar zijn kan. Het programma is niet anders dan eene uitwerking van de gedachte van den Duitschen Keizer, toen deze zeide: „wij leven in het teeken van het verkeer.” Wanneer de commissie tot stand komt zal zij trachten, het verkeer tusschen Nederland en België te bevorderen op het gebied der handelsrelatiën, door unificatie van spoorweg-, post- en telegraaf-tarieven, door tenuitvoerlegging van vonnissen, gelijkstelling van diploma's en radicalen, meerdere gelijkheid der arbeidswetgeving, wederzijdsche erkenning en bescherming van den industrieelen en artistieken eigendom, vereenvoudiging van douaneformaliteiten ter bevordering van het grensverkeer, enz.

Ziedaar, Mijnheer de Voorzitter, eene schets van het terrein harer werkzaamheden. Ik hoop, dat de commissie zal tot stand komen, omdat zij tot veel goeds zal kunnen leiden, niet tot een verbond, maar tot een elkaar beter begrijpen, opdat het spreekwoord bewaarheid worde: dat men meer heeft aan een goeden buurman, dan aan een verren vriend.

De Heer SEGBOER: Mijnheer de Voorzitter! De laatste spreker noodzaakt mij, protest aan te teekenen daartegen, dat hij in onze Vereeniging, waarin nooit een woord wordt gezegd over politiek, de gelegenheid heeft aangegrepen om een sneer te geven aan een minister, gezeten in een vorig kabinet. Daartegen moet ik protesteeren.

De Heer TYDEMAN: Mijnheer de Voorzitter. Ik heb allermint de bedoeling gehad, aan wie ook, hier een sneer te geven, maar bij de beknoptheid mijner uiteenzetting had ik de opmerking noodig om duidelijk te doen uitkomen, dat Nederland niet moet mededoen aan „grootdoen”, „sich breit maken”, maar dat ons zelfs eene groote mate van voorzichtigheid en bescheidenheid past.

De VOORZITTER: Ik geef thans weder het woord aan den inleider, Kapitein TONNET.

De Heer TONNET: Mijne Heeren! Ik wil het wederwoord tot de verschillende sprekers van heden avond beginnen met een woord van oprechten dank, dat zij mij vooraf met de te bespreken hoofdpunten hebben in kennis gesteld: de beide Belgische hoofdofficieren op de hoffelijkste wijze, zelfs met den volledigen tekst hunner boeiende verhandelingen. Mijn warmen dank voorts aan den Heer TYDEMAN voor den mij gebrachten, krachtigen steun. Ik hoop, dat de geachte spreker het mijnerzijds niet aanmatigend zal achten, als ik zeg, dat hij de strekking van het door mij geleverde betoog ten volle heeft begrepen.

Met een enkel woord ter weêrlegging van hetgeen de Heer

DIEKHOF heeft gezegd over het optreden van de veldtroepen wil ik aanvangen. Geenszins werd door mij beweerd, dat wij altijd eene verdedigende houding zouden moeten aannemen. Zulks zou in strijd zijn met de strekking van mijn geheele betoog. Wat ik vermeen is, dat het leger van een kleinen Staat onder omstandigheden tijdig zal moeten weten uit te wijken en ik zou vreezen, dat bij niet voldoende waardeering van deze gedachte de wrange vruchten niet zullen uitblijven. In hoogere militaire leiding is elk systeem uit den boeze; doch dan ook dat, hetwelk uitsluitend aanvallend optreden voorziet. De oogenblikkelijke toestand van de weermacht naar gehalte en getal werkt krachtig op de beslissingen van den opperbevelhebber in. Hij moet het leger den pols voelen, moet „herausfühlen”, wat in elk geval er mede bereikbaar is. Zoo lang er dan ook sterke en zwakke legers blijven bestaan, zoowel naar getal, dan wel naar gehalte, zoo lang zullen beslissingen verschillend kunnen uitvallen, al worden zij overigens door de zelfde theoretische beginselen geleid.

Ik breng oprechte hulde aan den Heer DIEKHOF voor zijne keurige studie over „Nederland en België” in *De Militaire Spectator* van 1904, doch ik zou mij met nadruk willen verzetten tegen het daar ontwikkelde denkbeeld, met de kolossale overmacht, die de aanvaller bij een aanslag op onze onafhankelijkheid in het veld zou kunnen brengen, buiten den steun der vaste versterkingen, den strijd aan te binden. 1)

Ik zal den Overste DELFORGE niet volgen in zijne uiteenzettingen van de wijze, waarop naar zijne meening de Belgische en Nederlandsche vestingstelsels elkaar aanvullen. Dit gedeelte zijner boeiende rede was mij bijzonder sympathiek, wat mij evenwel niet kan weêrhouden van het terrein van den strijd om de onafhankelijkheid verre te blijven.

Waarom, Mijnheer de Voorzitter?

Om de eenvoudige reden, dat deze strijd eerst in eene latere periode van den oorlog denkbaar is. Ik vind mijne over-

1) In *De Militaire Spectator* van 1905 in een artikel, getiteld „Antwerpen” noemde ik een dergelijk optreden een onding.

tuiging ten deze volkomen bevestigd in de rede van den geachten spreker, al ligt zulks nu wel niet zoo heel dicht aan de oppervlakte van zijn boeiend betoog. Daar de Overste den veroveringskrijg, waarvan ik opzettelijk niet had gewaagd, als zijnde eene minder waarschijnlijke eventualiteit, aan het hoofd van zijn betoog had gesteld, zoo heb ik een oogenblik in de meening verkeerd, dat de tot dusverre in België voorzittende meeningen eene wijziging hadden ondergaan.

In het vervolg der rede vond ik echter de u bekende eventualiteiten in de volgorde terug, waarin zij tot dusverre onder de oogen werden gezien en wel: „une traversée du territoire dans un but stratégique” en „une invasion dans un but de conquête.” Ik herkende, zoowel in deze indeeling, als in de geheel op de handhaving der neutraliteit gebaseerde rede van Majoor WIELEMANS, dat ik mij met de beide geachte sprekers in eene groote „communauté d'idées” mocht verheugen en dat ook thans nog de stroomingen, die in de Commissie van 1900 waarneembaar waren, herkenbaar zijn. Blijkbaar wordt dus in België, evenals in Nederland, het vraagstuk der handhaving van de neutraliteit nog steeds in eerste instantie behandeld; het onderwerp, waarheen, zooals Generaal CHAPÉLIÉ eens zeide: „toutes nos études ont été dirigées”. Die woorden had ik bij het opstellen mijner beschouwingen tot de mijne gemaakt en ik durf zeggen met te meer recht, nadat Overste DELFORGE ons eene schets heeft gegeven van de uitputting en veelal den onderlingen naijver van de overwinnende kampvechters, die zich vervolgens tegen onze onafhankelijkheid zouden kunnen keeren.

Laat men echter de geringe waarschijnlijkheid van een veroveringskrijg, al dadelijk bij den aanvang der oorlogshandelingen, een oogenblik buiten beschouwing, dan moet ik toegeven, dat geen dankbaarder onderwerp denkbaar is, om de gemeenschap van militaire belangen tusschen Nederland en België in het licht te stellen, dan het vraagstuk van den strijd om de onafhankelijkheid. Ik durf het dan ook het merkwaardigste verschijnsel in deze beraadslagen noemen, dat men de militaire samen-

werking, zij het ook alleen die der vestingstelsels, het beste, het succesvolste kan bestudeeren op die gevallen, welke als dadelijke oorlogseventualiteit het minst waarschijnlijk zijn. 1)

Vergun mij, Mijnheer de Voorzitter, op het schendingsvraagstuk alsnog wat nader in te gaan, ook na de verklaring van Overste DELFORGE, dat, dank zij de flinke wijze, waarop België de hand aan den ploeg heeft geslagen, „la probabilité d'une violation de la neutralité belge a plutôt diminué”. Majoor WIELEMANS verklaarde daarbij, dat het Belgische leger „peut être considéré comme capable d'imposer le respect de notre territoire”. Ik hoorde met groote belangstelling de duidelijke schets van het Belgische leger en de hoopvolle woorden met betrekking tot de preventieve kracht, die men met gegrond vertrouwen er aan toekent. Eene eigenlijke schendingsvreeze schijnt dus voor het oogenblik niet te bestaan en zoo zie ik mij, na deze verklaringen, met de geachte Belgische sprekers als „Dritte im Bunde” geplaatst. Majoor WIELEMANS verklaarde, dat de opofferingen, die Nederland en België zich hebben getroost, ons reden geven te verwachten, dat zij „même pendant une période de tourmente continueraient à jouir de la prodigieuse prospérité que leur activité a su leur assurer”. Met kennelijke genoegdoening meen ik dan ook in de schoone reden dezer Belgische officieren de bevestiging mijner woorden te zien: „Nederland en België leggen naar mijne innige overtuiging bij het uitbalanceeren der strijdkrachten een gewicht in de schaal, waarvan zij zich slechts ten halve bewust zijn.”

Had ik de eer tot zoover met de geachte debaters schouder aan schouder te staan, van nu af aan gaan onze beschouwingen eenigszins uiteen en ik moet toegeven, Mijnheer de Voorzitter, dat zonder het aanvaarden mijner politiek-militaire beschouwingen over de beteekenis van Nederland en België als flankdekking, het zeer moeilijk zal vallen, tot een vergelijk te komen. Toch acht ik dit van belang, omdat bij de ver

1) Op mijn voornemen, aan de beschouwingen van den Overste DELFORGE in het gedrukte verslag de aandacht te wijden, die zij zoo ten volle verdienen, moest ik door plaatsgebrek terugkomen.

streckende gevolgen van eene militaire toenadering der kleine Staten, de noodzaak hiervan ons allen vooraf duidelijk voor oogen moet staan.

Majoor WIELEMANS deed reeds eene schrede in de richting mijner politiek-militaire beschouwingen door de aanhaling mijner woorden: „Breekt een oorlog uit, dan is het aan geen twijfel onderhevig, of Nederland en België kunnen bij een strijd tusschen Engeland en Duitschland op eene geweldige manier in het gedrang geraken en zeker Nederland niet het minste”. Het is de eenige maal, dat een der militaire debaters van heden avond aandacht heeft gewijd aan den actueelen politieken toestand, wat ik met waardeering erken, al werden ook mijne uitvoerige uiteenzettingen verder onbesproken gelaten. 1)

Van verschillende zijden, ook buiten deze vergadering, is mij voorgehouden geworden, dat kleine Staten, als de onze, zich niet te veel aan den politieken toestand van het oogenblik moeten vastgrijpen. Overste HOOGBOOM vermeent, dat op dit terrein het doel onzer Vereeniging niet ligt; hiermede blijkbaar bedoelende, dat de internationale betrekkingen tusschen de Staten, de verhoudingen tot elkander hier beter buiten beschouwing zouden kunnen blijven. Ik gevoel volkomen de kracht van dit betoog, waar het geldt den strijd om de onafhankelijkheid, die door hen niet anders dan in een jaren lang met zorg voorbereid vestingstelsel met verbittering kan worden doorgevoerd. Juist, Mijnheer de Voorzitter, een vesting-

1) Majoor WIELEMANS heeft onder de schendingseventualiteiten gesproken van een doormarsch van Fransche troepen. Ik zou ook op dit punt, dat ik in mijne inleiding opzettelijk onbesproken liet, gaarne in het gedrukte verslag wat nader zijn ingegaan, doch zie hiervan af, om met eene aanhaling van MOLTKE's woorden te volstaan: „England ist zur Zeit der Allirte Frankreichs; indesz würde nichts dies Bündnisz auf eine härtere Probe stellen, als eine Invasion Belgiens, eine Gefährdung der Nordseeküste, eine Bedrohung Antwerpens. Das Empire hat gegen England so viele und so wichtige Rücksichten zu nehmen, dass mit grosser Wahrscheinlichkeit voraus zu setzen ist, es werde beim Angriff auf den Rhein die Neutralität Belgiens um Englands Willen vorerst respektieren”.

stelsel van een kleinen Staat dient met alle toekomstige eventualiteiten of denkbaarheden rekening te houden. Majoor WIELEMANS sprak van een geval, dat ik zelf heb aangestipt, een samengaan van Duitschland en Frankrijk, het voor onze onafhankelijkheid denkbaar gevaarlijkste 1). Inderdaad moeten onze vestingstelsels met een dergelijk, zelfs zoo onwaarschijnlijk geval rekening houden, hetgeen zij dan ook ten volle doen.

Voor het huidige oogenblik staat echter de quaestie der neutraliteitsschending geheel op den voorgrond en van dit standpunt bezien, dus gewagende niet van de samenwerking van vestingstelsels, doch van die van veldlegers, vinden we ons geplaatst in het midden van het vraagstuk van uitbalanciering der strijdkrachten, dat met de politieke partijgroepering onverbrekkelijk verbonden is.

Ik wensch dit eenmaal ingenomen standpunt niet prijs te geven en ik erken met groote genoegdoening, dat de geachte Heer TYDEMAN door zijne waardevolle uiteenzettingen aan deze gedachte nog meerdere kracht heeft gegeven.

Volkomen terecht, ook ik erken met mijne geachte bestrijders de mogelijkheid van neutraliteitsschending, doch Mijnheer de Voorzitter, het zij mij vergund, nogmaals scherp het zoo kenmerkend verschil tusschen onze opvattingen te formuleeren. Stellen zij zich op het standpunt, tot dusverre vrij algemeen ingenomen, dat de schending zal zijn eene nevenoperatie over neutraal gebied, een „passage inoffensief”, zooals ik haar noemde; ik erkende daartegenover, op grond van mijne politiek-militaire beschouwingen, geene eigenlijke schending meer, doch slechts twee uitersten: of erkenning ten volle van de integriteit van het Nederlandsch-Belgische gebied, of ons beider gebied tot hoofdoperatiетоoneel geworden. Doch dit laatste ook dan alleen, als daartoe door onze eigen houding aansporing zou worden gegeven.

1) Mocht eene dergelijke eventualiteit zich ooit voordoen, dan zou een verbond tusschen Nederland en België vermoedelijk zeer geraden zijn, doch dan onder de auspiciën van Engeland.

„On n'oubliera pas que parfois pour les Etats nécessité fait loi, ceux-ci mettent au dessus de tout leur devoir essentiel de conservation et de défense.”

Die woorden, door den geachten spreker, Majoor WIELEMANS geuit, aanvaard ik ten volle, doch ons uitgangspunt is een ietwat verschillend.

In mijn gedachtengang schetste ik de schending als eene overstroming door vijandelijke troepen, voorafgegaan door zeer gevaarlijke aanslagen op onze vredesgarnizoenen, ten einde te trachten ons neer te werpen, voordat wij tot kracht zullen zijn gekomen.

Dit gevaar nu, Mijnheer de Voorzitter, dat volgens mijne altoos zeer subjectieve opvattingen het gevolg zou kunnen zijn van een verbond tusschen Nederland en België, vindt slechts gedeeltelijk geloof.

Wie zal hier recht spreken?

Ik wil mijne meening aan geen uwer trachten op te dringen, doch ik heb, als inleider dezer besprekingen, althans mijne overtuiging willen uitspreken.

Met die teleurstelling, waarmede een eerlijk en een warm strijder voor eene goede zaak zich de mogelijkheid harer verwezenlijking ziet ontglippen, zegt Majoor WIELEMANS, dat noch hier, noch in België die meening is uitgesproken. Ik geef dit gaarne gewonnen, doch merk al dadelijk hiertegenover op, dat ik mij in mijn geheele betoog op het standpunt stelde, hoe niet onze eigen meeningen daarbij in de eerste plaats gelden, doch veeleer die, welke buiten onze grenzen over de toenadering worden verkondigd. 1)

De Fransch-Engelsche pers heeft over het denkbeeld een toon aangeslagen, waarvan de politieke overzichtschrjver van

1) Oversta HOOGBOOM zeide zich door geene macht ter aarde te willen laten beletten, die maatregelen te nemen en die voorbereidingen te treffen, die wij zelven zullen noodig achten tot handhaving onzer eerlijk gemeente neutraliteit. Hoewel deze gedachte in beginsel geheel deelende, zoo dient toch echter, voordat wij dezen strijd met alle wereldsche machten aanbinden, geen meeningsverschil meer te bestaan over het „noodige”.

de *Deutsche Revue* opmerkte: „Der Vogel ist an seinen Federn erkennbar”. Het streven zou volgens hem daarheen gaan, de bewuste 100.000 man Engelsche troepen, die in Sleeswijk-Holstein zouden landen „in Belgien oder Holland ausreichend zu ergänzen”.

„La sauvegarde de l'indépendance de la Hollande et de la Belgique est la raison d'être de l'entente cordiale entre la France et l'Angleterre” zegt een Fransche oud-Minister.

De Fransche Generaal LANGLOIS, bekend militair schrijver, oud-lid van den hoogen Militairen Raad, lid van den Senaat, staat vooraan in de rij der kampvechters, om alles en allen tegen het Duitsche kamp in 't geweer te roepen. Die generaal, tegen wien de Heer DIEKHOF met nadruk de stem verbief, hij moge een goed Franschman zijn, doch hij is een slecht Nederlander.

Met den ouden Duitschen publicist KARL BLIND geloof ik, dat alle geblaas slechts dient om een gewapend verbond tegen Duitschland in het leven te roepen.

Mijnheer de Voorzitter, ik heb mij dan ook verklaard tegen een militair verbond, niet zoozeer, omdat het ons uit den neutralen hoek zou doen treden, doch omdat het ons er uit zou dringen. De perscampagne zou eerst goed beginnen, als deze eerste, zij het ook schijnbare overwinning zou zijn behaald. Evenzeer ben ik daarom ook tegen een vermomd verbond. Mijn voorstel tot instelling van militaire attachés verzuime men vooral niet in dit licht te bezien.

„Mettre des entraves à cette noble idée de confraternité universelle” is zeker verre van mij. Men zou dan ook ongetwijfeld verkeerd doen, mijne sympathie voor het Belgische volk te willen afmeten naar mijne opvattingen, in zake een verbond of militaire toenadering. Politieke verbonden staan gewoonlijk in geenerlei verband met de sympathieën, die de volkeren beheerschen. Ik heb juist, levende en denkende in de richting, door Majoor WIELEMANS aangeduid, met zoo veel instemming het tot stand komen der Belgisch-Nederlandsche toenaderingscommissie toegejuicht, die hare werkzaamheid, zooals de Heer TYDEMAN ons heden avond zoo helder uit-

ecuzette, op volkomen neutraal terrein hoopt aan te vangen.

Het vraagstuk, door den Heer DIEKHOF ter sprake gebracht, van een eventueel ophouden der gegarandeerde Belgische neutraliteit had ik in mijne inleiding opzettelijk achterwege gelaten. Ik zou, nadat de beide Belgische officieren zich zoo uiterst tactvol en voorzichtig hebben geuit over de bescherming, die de neutraliteitsgarantie voor het oogenblik aan België zou verleenen, het geheele punt ook nu hebben laten rusten. Doch wil ik thans mijn gevoelen met een enkel woord tegenover dat van den Heer DIEKHOF stellen. 1)

Naar mijne meening zou de neutraliteitsgarantie aan België bij de bestaande politieke partijgroepeering geenerlei bescherming meer verleenen. De partijen schijnen toch te zijn gevormd en de schending van Belgisch gebied door één harer kan in de groepeeringsgeene verandering brengen. Men mag daarbij echter niet vergeten, dat bij het opleggen der verplichte neutraliteit niet zoozeer de gedachte van te beschermen, dan wel van beschermd te worden, heeft voorgezeten. Zoo komt het mij dan ook, op grond van de uitvoerige politiek-militaire beschouwingen mijner inleiding voor, dat eene poging tot opzegging der Belgische neutraliteit met kracht door één der partijen zou worden tegengewerkt en aldus eene dusdanige spanning in Westelijk-Europa te voorschijn roepen, dat de oorlog een niet onwaarschijnlijk gevolg er van zou kunnen zijn.

Zoals door den Heer TYDEMAN heden avond op zoo uitnemende wijze werd vertolkt en zooals ook mij voorkomt, mag in de internationale verhouding van België en Nederland tot elkander en tot de hen omringende staten, onder de bestaande partijgroepeering, niets worden veranderd. Nederland en België, als zij werkelijk den vrede willen verzekeren, staan

1) Ik doe dit te meer, omdat de Overste HOOGEROOM de neutraliteit als eene verhindering beschouwt, zelfs voor eene zuiver defensieve alliantie. Deze meening zou ik echter niet deelen van af het oogenblik, dat de noodzaak eener alliantie Nederland en België duidelijk voor oogen zou staan.

in den strijd voor dit schoone ideaal sterker gescheiden dan vereend. 1)

De VOORZITTER: Mijne Heeren! Nu rust nog op mij de aangename taak, om zoowel den Heer TONNET als de heeren, die hebben deelgenomen aan het debat, dank te zeggen voor hetgeen zij heden avond hebben doen hooren. Dien dank breng ik vooral aan de beide Belgische heeren, die hier wel hebben willen komen om, na bestudeering van de voordracht van den Heer TONNET, zoo zaakkundig en duidelijk hunne meening mede te deelen, waardoor wij zoo veel meer zijn te weten gekomen omtrent de denkbeelden van ter zake kundige personen van een bevrienden Staat.

Wanneer ik uit hetgeen hier heden avond is behandeld eene gevolgtrekking zou mogen maken, dan komt die hierop neêr, dat de tegenwoordige omstandigheden verbieden, een verbond tusschen Nederland en België te doen aangaan en dat zelfs in de toekomst zoodanig verbond niet gewenscht is, wegens de gevolgen, welke daaruit zouden kunnen voortspruiten. De groepeerings der omliggende groote Mogendheden en de mogelijkheid, dat zij tot de wapenen zullen grijpen om hunne wenschen op de eene of andere wijze bevredigd te zien, leggen aan Nederland zoowel als België den plicht op, alles te doen, wat hen in staat stelt om, wanneer zij in het gedrang mochten komen door een grooten oorlog, hunne neutraliteit te handhaven. Zooals ik reeds in eene vorige vergadering heb gezegd, zal daartoe onze krijgsmacht zoodanig ingericht dienen te zijn, dat degene, die onze neutraliteit mocht schenden, daarvan ook de gevolgen zal ondervinden, doordat alsdan de kracht van ons leger en onze vloot in zijn nadeel zal wezen. Onze weermiddelen zullen daarbij zóó ingericht moeten zijn, dat

1) Overste HOOGERBOOM stelde ten onrechte de door mij aangeprezen voorzichtigheid te veel op eene lijn met vrees of angst, ja zelfs leidende tot plichtverzuim. Integendeel was groot vertrouwen op de kracht, die Nederland en België reeds nu vertegenwoordigen, de grondtoon van mijn betoog.

wij niet alleen naar alle zijden front kunnen maken, maar ook eventueel België kunnen steunen, even goed als België ons, omdat wij beiden in het gedrang kunnen komen.

Ik geloof hierbij nog een woord van dank te mogen brengen aan den spreker in onze vorige vergadering, die hier in Breda zelf woont, namelijk den Heer VAN TERWISGA, voor den nadruk, dien hij heeft gelegd op het bezit van een goed geoefend, geëncadreerd en aangevoerd leger, dat in staat is, aan te vallen, dus *offensief op te treden*, omdat de oorlogsomstandigheden ons daartoe kunnen dwingen, ja zelfs het veldleger kunnen brengen aan de Belgische grenzen, bijv. voor het geval, zooals de Overste DELFORGE gezegd heeft, Antwerpen belegerd mocht worden. Dit kan echter ook gebeuren, wanneer vijandelijke troepenafdeelingen hetzij van Oost naar West, hetzij in omgekeerde richting door Noord-Brabant of door België aan onze zuidelijke grens mochten voortrukken.

Met het oog op die omstandigheden komt het er juist op aan — althans deze leering heb ik uit het gehoorde getrokken en ik geloof, dat dit ook met meerderen het geval zal zijn — te denken aan de mogelijkheid van samenwerking tusschen de wederzijdsche legers en deze van te voren te bestudeeren, alzo na te gaan op welke wijze zij eventueel elkander het best zouden kunnen ondersteunen. Den Heer TONNET komt voorzeker een woord van dank toe, dat hij op deze zaak de aandacht heeft gevestigd.

Het is voor mij, als Voorzitter dezer vergadering, hoogst aangenaam, te kunnen zeggen, dat de wijze, waarop hij het onderwerp van heden avond heeft behandeld, en nog meer de tegenwoordigheid van en het gesprokene door de beide hoofd-officieren van het Belgische leger onze bijzondere belangstelling heeft opgewekt, waardoor de quaestie zelve op den voorgrond is getreden. Ik geloof dan ook uit naam van u allen te spreken wanneer ik daarvoor den Overste DELFORGE en den Majoor WIELEMANS de bijzondere erkentelijkheid der vergadering betuig. Ik hoop, dat het hier gesprokene er toe moge leiden, dat de militaire vereenigingen van beide landen dat

onderwerp nog eens nader zullen behandelen, opdat er overeenstemming van denkbeelden ontsta omtrent het mogelijk gebruik van de wederzijdsche krijgsmacht bij eventueele schending der neutraliteit. Wanneer vooral wij al onze krachten inspannen, om een goed leger en eene goede vloot te krijgen, dan behoeven wij niet te *vreezen* voor eene schending onzer neutraliteit, omdat wij zelven die daarmede het best zullen kunnen *beschermen*.

En hiermede, Mijne Heeren, sluit ik deze vergadering.

Zie ommezijde.

ERRATA.

Bladz. 693, regel 12 v. o. staat „onderbroken”, lees „ononderbroken”.

Bladz. 724, regel 12 v. b. achter het woord „militieleger” te stellen: „1)” en aan den voet der bladz. eene noot:

„1) In het navolgende (bladz. 724—732) is — in verband met het gevraagde verlof (zie bladz. 717, regel 1—3 en de *noot*) — eenige uitbreiding en aanvulling gegeven aan het op 1 Februari gesprokene; de Heer C. DE VRIES was met den inhoud dier uitbreiding enz. *niet* bekend, toen hij op 1 Februari het op bladz. 740^o vermelde uitsprak.”

Bladz. 749, regel 13 v. b. staat „6 regimenten Vesting-Artillerie”, lees: „6 regimenten Veld-Artillerie”.

Bladz. 761, Bijlage II. Aan den voet der bladz. te plaatsen eene noot:

„In het bovenstaande zijn niet opgenomen de kosten voor een tweede stel bovenkleeding, hoewel dit om hygiënische en andere redenen toch wel noodig mag worden geacht. Daartegenover staat, dat de prijs per stuk der patronen bij de groote hoeveelheid iets lager kan worden gesteld. Het totaal bedrag zou onveranderd kunnen blijven.”
